

สำนักสนับสนุนสุขภาวะเด็ก
เยาวชน และครอบครัว
(สำนัก 4)

สำนักงานกองทุนสนับสนุน
การสร้างเสริมสุขภาพ
(สสส.)

รายงานสถานการณ์เด็ก
เยาวชน และครอบครัว
ประจำปี 2560

seedtizen
เมล็ดพันธุ์
พลเมือง

.....

seedtizen
เมล็ดพันธุ์
พลเมือง

.....

รายงานสถานการณ์เด็ก
เยาวชน และครอบครัว
ประจำปี 2560

สำนักสนับสนุนสุขภาวะเด็ก
เยาวชน และครอบครัว (สำนัก 4)

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ
(สสส.)

seedtizen เมล็ดพันธุ์พลเมือง

รายงานสถานการณ์เด็ก เยาวชน
และครอบครัว ประจำปี 2560

ที่ปรึกษา

เพ็ญพรรณ จิตตะเสนีย์

ผู้จัดการ

เนาวรัตน์ ชุมยวง

บรรณาธิการ

อาทิตย์ เคนมี

กองบรรณาธิการ

ณิชากร ศรีเพชรดี
ชลิตา สุนันทาภรณ์

บรรณาธิการภาพ

อนุชิต นิ่มตลุง

บรรณาธิการศิลปกรรม

ณขวัญ ศรีอรุโณทัย

ศิลปกรรม

ชิน เอกก้านตรง
บัว คำดี

พิสูจน์อักษร

ศิริปุ่น วงษ์ชื่น

สนับสนุนข้อมูล

มูลนิธิสวดศรี-สุชาติวงศ์

สำนักงานกองทุนสนับสนุน
การสร้างเสริมสุขภาพ

จัดพิมพ์และเผยแพร่

สำนักสนับสนุนสุขภาวะเด็ก เยาวชน และครอบครัว (สำนัก 4)
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)
อาคารศูนย์เรียนรู้สุขภาวะ เลขที่ 99/8 ซอยงามดูพลี
แขวงทุ่งมหาเมฆ เขตสาทร กรุงเทพฯ 10120
โทรศัพท์ 0 2343 1500
โทรสาร 0 2343 1551
www.thaihealth.or.th

ดำเนินการผลิต

เปนนไท พับลิชชิ่ง
โทรศัพท์ 0 2736 9918
โทรสาร 0 2736 8891
contact@waymagazine.org
facebook.com/waymagazine
twitter.com/way_magazine

คำนำ

จากการทบทวนสถานการณ์เด็ก เยาวชน และครอบครัว ในปัจจุบันพบว่า หลายประเด็นยังคงมีความอ่อนไหวและเปราะบางอย่างยิ่ง จำเป็นที่ทุกหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต้องยกระดับความสำคัญของปัญหา และหาแนวทางแก้ไขร่วมกันอย่างบูรณาการ

หากนับตั้งแต่วัยแรกคลอด เด็กไทยแม้จะมีอัตราการมีชีวิตรอดมากขึ้น แต่ในด้านสุขภาพและโภชนาการยังจัดอยู่ในระดับต่ำกว่าเกณฑ์มาตรฐาน ไม่ว่าจะเป็นภาวะผอม เตี้ย หรืออ้วนเกินมาตรฐานที่กำหนด ซึ่งส่งผลกระทบต่อการพัฒนาด้านอารมณ์และสติปัญญา

ด้านการศึกษา เด็กปฐมวัยส่วนใหญ่ยังคงอยู่ในการดูแลของผู้ปกครอง ขณะที่เด็กอีกจำนวนหนึ่งที่ครอบครัวไม่มีความพร้อมในการเลี้ยงดูด้วยตนเองก็จะส่งเข้าสู่สถานศึกษาในระดับปฐมวัยมากขึ้น ในภาพรวมระดับประเทศแม้ว่าไทยจะมีการลงทุนด้านการศึกษาที่สูงเป็นอันดับต้นๆ ในภูมิภาคนี้ แต่กลับพบว่าอยู่ในอันดับต่ำเมื่อเทียบกับประเทศสมาชิกอาเซียนอื่นๆ และสำหรับเด็กในช่วงวัยเรียน ผลการทดสอบความสามารถด้านการอ่าน คณิตศาสตร์ และวิทยาศาสตร์ ยังคงอยู่ในระดับต่ำด้วยเช่นกัน อีกทั้งยังมีข้อจำกัดในการพัฒนาทักษะของเด็กและเยาวชนให้พร้อมที่จะก้าวสู่ระบบการจ้างแรงงานฝีมือ

เช่นเดียวกับสถานการณ์ด้านครอบครัว ปัจจุบันนิยามและโครงสร้างของครอบครัวไทยมีการเปลี่ยนแปลงไปมาก องค์ประกอบสถาบันครอบครัวแตกต่างจากในอดีตอย่างสิ้นเชิง อันเป็นผลมาจากสภาพเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ที่ก่อให้เกิดครอบครัวรูปแบบต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นครอบครัวเลี้ยงเดี่ยว ครอบครัวแหว่งกลาง ครอบครัวข้ามรุ่น ซึ่งล้วนมีผลกระทบต่อมิติความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัวที่มีความผันแปรไป

ด้วยสภาพการณ์ที่กำลังดำเนินอยู่ ณ ปัจจุบัน ทำให้สามารถวิเคราะห์และคาดการณ์อนาคตได้ว่า เด็กและเยาวชนไทย จะต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรสู่สังคมสูงวัย ความรวดเร็วของ เทคโนโลยีข่าวสารและการสื่อสารที่มีผลทั้งด้านบวกและลบ การเลื่อนไหลของสังคมไปสู่รูปแบบสังคมพหุวัฒนธรรม ที่มีความหลากหลายมากยิ่งขึ้น อันเกิดจากการเคลื่อนย้ายของประชากรและภูมิเศรษฐกิจ และสุดท้ายคือผลพวงจาก สถานการณ์ด้านทรัพยากรสิ่งแวดล้อมที่เสื่อมโทรมและร่อยหรอลงไปอย่างต่อเนื่อง

เมื่อผลวิเคราะห์เป็นเช่นนี้แล้ว การทบทวนสิ่งที่เกิดขึ้นจึงเป็นวาระเร่งด่วนที่ภาครัฐต้องพิจารณา เพื่อจะกำหนด ทิศทางยุทธศาสตร์การแก้ปัญหาได้อย่างทันที่

ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา สำนักงานกองทุนสนับสนุนการส่งเสริมสุขภาพ (สสส.) มีเป้าหมายในการสานและ เสริมพลังร่วมกับภาคีเครือข่ายทุกภาคส่วน ในการพัฒนาขีดความสามารถและสร้างสรรค์ระบบสังคมให้เอื้อต่อสุขภาวะ โดยใช้ยุทธศาสตร์ ‘สามพลัง’ ประกอบด้วย พลังทางปัญญา พลังทางสังคม และพลังนโยบาย เป็นยุทธศาสตร์หลัก สำหรับขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงและแก้ไขปัญหาสุขภาวะ

ท่ามกลางสถานการณ์ที่เกิดขึ้น ทั้งการเปลี่ยนแปลงของสภาพสังคม เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม และการพัฒนาของ เทคโนโลยีสารสนเทศ สำนักสนับสนุนสุขภาวะเด็ก เยาวชน และครอบครัว (สำนัก 4) ภายใต้ สสส. ได้มุ่งเน้นการดำเนินงาน เพื่อการพัฒนาคนตลอดช่วงชีวิต โดยผลักดันให้ภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้องสามารถนำแผนการดำเนินงานที่มีอยู่ภายใต้ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564) มาปฏิบัติงานให้เกิดผลจริง และส่งเสริมให้ เกิดการวิจัยและพัฒนาองค์ความรู้ใหม่ รวมถึงนวัตกรรมในการพัฒนาสุขภาวะเด็ก เยาวชน และครอบครัว ให้ก้าวทัน กับแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงของสังคม เศรษฐกิจ และเทคโนโลยีสารสนเทศ พร้อมทั้งสนับสนุนให้นำผลการศึกษาและ ผลการดำเนินงานที่ผ่านมาไปใช้ประโยชน์ได้อย่างเป็นรูปธรรม เพื่อให้เกิดการสื่อสารสาธารณะ สร้างความตระหนักและ ทิศนคติที่ถูกต้องของสังคมต่อการพัฒนาเด็ก เยาวชน และครอบครัว

สำหรับกลุ่มเด็ก ‘ปฐมวัย’ ซึ่งถือเป็นช่วงเวลาที่ทองของชีวิต เด็กๆ ควรได้รับการดูแลอย่างเหมาะสมตั้งแต่แรกเกิด มีพัฒนาการสมวัยครบทุกด้าน เพื่อให้พร้อมที่จะพัฒนาได้เต็มศักยภาพเมื่อเติบโตขึ้นเข้าสู่วัยเรียน วัยรุ่น ที่มีทักษะชีวิต ในการดูแลปกป้องตนเองต่อพฤติกรรมเสี่ยงที่ขัดต่อจริยธรรม ศีลธรรม และวัฒนธรรม รวมถึงมีสุขภาวะที่เหมาะสมทั้ง ทางกาย จิต สังคม และปัญญา

การพัฒนาเด็กให้มีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ย่อมไม่อาจเกิดขึ้นได้ หากขาดพื้นฐานสำคัญจาก ‘ครอบครัวอบอุ่น’ ซึ่งเป็นหนึ่งในปัจจัยหลักที่จะช่วยผลักดันให้งานส่งเสริมด้านเด็กและเยาวชนบรรลุผลตามเป้าหมาย โดยครอบครัวยุคใหม่ จะต้องมีความรู้ ทักษะ และความสามารถในการดูแลสมาชิกในครอบครัว มีสายสัมพันธ์อันดีระหว่างกัน และสามารถ อยู่ร่วมกันได้อย่างเป็นสุข

ในปี 2560-2563 สำนักสนับสนุนสุขภาวะเด็ก เยาวชน และครอบครัว มุ่งเน้นผลลัพธ์เชิงสุขภาวะที่สอดคล้อง กับทิศทาง เป้าหมาย และยุทธศาสตร์ระยะ 10 ปีของ สสส. โดยเน้นการดำเนินงานเชิงรุก เชื่อมโยงการทำงานร่วมกัน ระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทุกระดับ ทั้งระดับชาติ ระดับจังหวัด และระดับพื้นที่ ภายใต้เป้าหมายระยะยาวที่คาดหวัง ไว้ว่า อนาคตข้างหน้าประเทศไทยจะพัฒนาไปสู่ประเทศที่น่าอยู่ และดำรงอยู่ได้อย่างเท่าทันต่อความเปลี่ยนแปลงของ กระแสโลกด้วยความมั่นคงและยั่งยืน

สารบัญ

บทที่ 1	สถานการณ์สุขภาพของเด็ก เยาวชน และครอบครัวไทย	11
	สัมภาษณ์ เพ็ญพรรณ จิตตะเสนีย์ มิติปัญหาเด็กและเยาวชน ในมุมลึกและกว้าง	33
บทที่ 2	เด็กปฐมวัยวันนี้ กับอนาคตวันหน้า	45
	สัมภาษณ์ ดร.วรสุนท รักสกุลไทย 'เด็กปฐมวัย' สิ่งเล็กๆ ที่สร้างได้	59
บทที่ 3	โลกที่น่ายุ่สำหรับเด็ก	69
บทที่ 4	พลังเครือข่ายเพื่อเด็ก เยาวชน และครอบครัวไทย	87

บทที่

1

สถานการณีสุขภาวะเด็ก
เยาวชน และครอบครัวไทย

สู่ยุคสังคมสูงวัย

องค์การสหประชาชาติ (United Nations: UN) คาดการณ์ว่า ในช่วงปี ค.ศ. 2001-2100 เป็นศตวรรษแห่งผู้สูงอายุที่หลายประเทศทั่วโลกจะก้าวเข้าสู่สังคมสูงวัย โดยจะเร็วหรือช้าขึ้นอยู่กับความแตกต่างตามสภาพแวดล้อมของแต่ละประเทศ เช่น สภาพการเติบโตทางเศรษฐกิจและสังคม การพัฒนาทางการแพทย์ ภาวะโภชนาการ ฯลฯ

องค์การสหประชาชาติได้กำหนดนิยาม ‘ผู้สูงอายุ’ (Older Person) หมายถึง ประชากรทั้งเพศชายและหญิงที่มีอายุมากกว่า 60 ปีขึ้นไป และได้แบ่งระดับการเข้าสู่สังคมสูงวัยออกเป็น 3 ระดับ ได้แก่

60+

• สังคมสูงวัย

(Aging Society)

หมายถึง สังคมที่มีประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไป มากกว่าร้อยละ 10 ของประชากรทั้งหมด

• สังคมสูงวัยโดยสมบูรณ์

(Complete Aged Society)

หมายถึง สังคมที่มีประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไป มากกว่าร้อยละ 20 ของประชากรทั้งหมด

• สังคมสูงวัยระดับสุดยอด

(Super Aged Society)

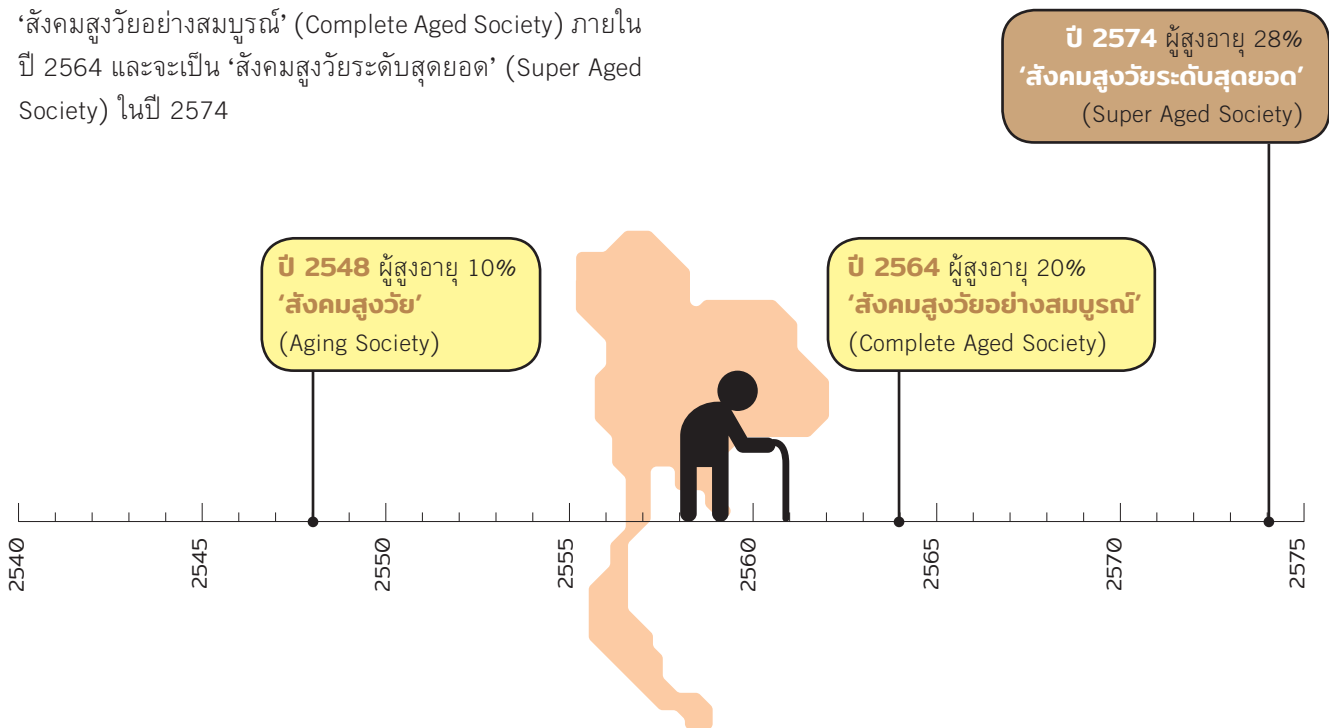
หมายถึง สังคมที่มีประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไป มากกว่าร้อยละ 28 ของประชากรทั้งหมด

สำหรับประเทศไทยกำหนดนิยาม ‘ผู้สูงอายุ’ ไว้ใน พ.ร.บ.ผู้สูงอายุ พ.ศ. 2546 มาตรา 3 หมายถึง บุคคลซึ่งมีอายุ เกิน 60 ปีบริบูรณ์ขึ้นไปและมีสัญชาติไทย

ตั้งแต่ปี 2548 เป็นต้นมา ประเทศไทยเริ่มเข้าสู่เกณฑ์ ‘สังคมสูงวัย’ (Aging Society) โดยมีสัดส่วนประชากร ผู้สูงอายุถึงร้อยละ 10 และมีอัตราประชากรผู้สูงอายุเพิ่มขึ้น อย่างรวดเร็วมากกว่าร้อยละ 4 ต่อปี ขณะที่อัตราประชากรรวม เพิ่มขึ้นเพียงร้อยละ 0.5

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคม แห่งชาติ (สศช.) คาดการณ์ว่า ประเทศไทยจะกลายเป็น ‘สังคมสูงวัยอย่างสมบูรณ์’ (Complete Aged Society) ภายใน ปี 2564 และจะเป็น ‘สังคมสูงวัยระดับสุดยอด’ (Super Aged Society) ในปี 2574

การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากร ของประเทศไทยเข้าสู่ยุคสังคมสูงวัย ส่งผลต่อ สถานการณ์เด็ก เยาวชน และครอบครัวอย่าง หลีกเลี่ยงไม่ได้ จากการคาดประมาณประชากร ของประเทศไทย พ.ศ. 2553-2583 โดย สศช. ประมาณการณ่ว่า ในปี พ.ศ. 2583 ประเทศไทย จะมีประชากรผู้สูงอายุทั้งหมด 20,519,400 คน

ปี	2553	2563	2573	2583
ผู้สูงอายุทั้งหมด	8.40	12.62	17.57	20.51
ผู้สูงอายุในเมือง	3.33	6.28	10.42	11.58
ผู้สูงอายุในชนบท	5.07	6.33	7.15	7.77

(หน่วย: ล้านคน)

ที่มา: การคาดประมาณประชากรของประเทศไทย พ.ศ. 2553-2583 โดยสำนักงาน คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.)

ข้อมูลประชากรปี 2558 จากกรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย พบว่า ประเทศไทยมีจำนวนประชากรเพิ่มขึ้นทุกปี แต่อัตราการเพิ่มของประชากรช้าลงอย่างต่อเนื่อง

ข้อสังเกตเรื่องการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรตามกลุ่มอายุที่สำคัญคือ ประชากรวัยเด็ก (อายุ 0-14 ปี) มีจำนวนและสัดส่วนลดลง ประชากรวัยแรงงาน (อายุ 15-59 ปี) มีจำนวนและสัดส่วนลดลง และประชากรสูงอายุ (อายุ 60 ปีขึ้นไป) มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง

การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรผู้สูงอายุมีผลต่อประชากรช่วงวัยอื่นๆ โดยเฉพาะในช่วงวัยเด็กและวัยทำงาน เนื่องจากประชากรช่วงวัยทำงานต้องทำหน้าที่ในการดูแลกลุ่มประชากรวัยพึ่งพิง ทั้งเด็ก เยาวชน และผู้สูงอายุที่ไม่สามารถดูแลตนเองได้ โดยในแต่ละครอบครัวจะมีสมาชิกวัยแรงงานทำหน้าที่ในการเลี้ยงดูเด็กและดูแลผู้สูงอายุน้อยลง กล่าวคือ สัดส่วนประชากรวัยแรงงาน 2 คน จะต้องดูแลผู้สูงอายุในครอบครัว 1 คน และดูแลเด็กเล็กอายุต่ำกว่า 4 ปี อีก 1 คน

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าผู้สูงอายุบางส่วนจะมีความสามารถในการดูแลเด็กและเยาวชนก็ตาม แต่ในมิติของการพึ่งพิง เมื่อคนวัยทำงานต้องแบกรับภาระการดูแลผู้สูงอายุในสัดส่วนที่เพิ่มมากขึ้น ย่อมส่งผลกระทบต่อคุณภาพที่ลดน้อยลงในการเลี้ยงดูเด็กและเยาวชน

ข้อท้าทาย

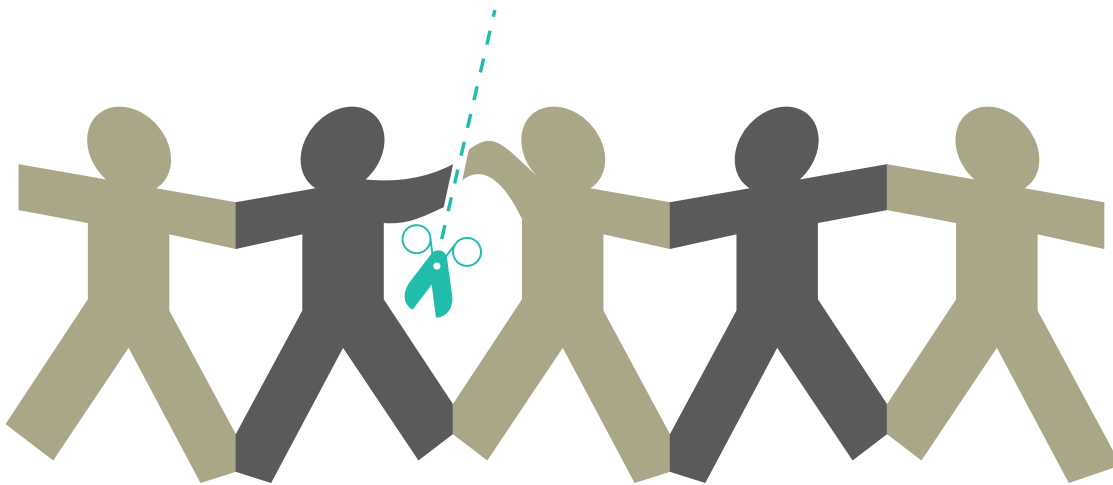
สิ่งที่ท้าทายในอนาคตสำหรับการพัฒนาเด็กและเยาวชนคือ ผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงและการพัฒนาทางสังคม เช่น ภัยคุกคามจากสังคมเมืองที่มีความเสี่ยงต่อชีวิต สถานการณ์ความรุนแรงในเด็กและเยาวชน ความยากลำบากในการดำรงชีวิตอันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ และที่สำคัญคือ ภัยจากการเคลื่อนตัวของสังคมในยุคดิจิทัล

สถานการณ์ครอบครัวไทย

ในช่วงทศวรรษที่ผ่านมาสถานการณ์ครอบครัวไทยมีการเปลี่ยนแปลงไปมาก โดยเฉพาะลักษณะของครอบครัวที่มีความหลากหลายมากยิ่งขึ้น ส่วนหนึ่งเป็นผลจากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากร รวมถึงสภาพทางเศรษฐกิจและสังคม เช่น ‘ครอบครัวเลี้ยงเดี่ยว’ หมายถึง ครอบครัวที่มีพ่อหรือแม่เป็นผู้ดูแลบุตรฝ่ายเดียว ‘ครอบครัวแห่งกลาง’ หมายถึง ครอบครัวที่มีปู่ย่าตายายเป็นผู้เลี้ยงดูบุตร โดยขาดพ่อแม่ในการร่วมดูแล ‘ครอบครัวข้ามรุ่น’ หมายถึง ครอบครัวที่ผู้สูงอายุอยู่กับหลาน เนื่องจากต้องไปทำงานต่างถิ่น โดยมีผู้สูงอายุที่เป็นหัวหน้าครอบครัว ซึ่งเห็นได้ชัดในสังคมชนบทที่ผู้สูงอายุทำหน้าที่เลี้ยงดูเด็ก

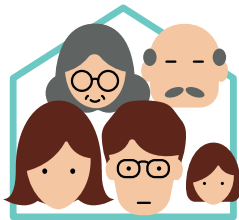
ขณะเดียวกัน เมื่อพ่อแม่ต้องไปทำงานต่างถิ่นเพื่อหาเลี้ยงครอบครัว ไม่มีเวลาในการดูแลเด็กและเยาวชน ทำให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่ลูกขาดหายไป ซึ่งมีความสัมพันธ์ดังกล่าวเป็นภูมิคุ้มกันที่สำคัญต่อเด็กและเยาวชนในการดำเนินชีวิตที่ต้องเผชิญกับภาวะความเปลี่ยนแปลงของสังคมในปัจจุบันและอนาคต

จากรายงานสถานการณ์ประชากรไทย พ.ศ. 2558 พบว่า จำนวน ‘ครอบครัวสามรุ่น’ เพิ่มขึ้นต่อเนื่อง และเป็นครอบครัวประเภทหลักในปัจจุบันโดยเฉพาะในชนบท ส่วน ‘ครอบครัวพ่อแม่ลูก’ ซึ่งเคยเป็นครอบครัวหลัก ลดลงประมาณครึ่งหนึ่ง ขณะที่ ‘ครอบครัวคู่สามีภรรยาที่ไม่มีบุตร’ เพิ่มขึ้น 3 เท่า โดยเพิ่มขึ้นในเขตชนบทสูงกว่าในเมือง สำหรับ ‘ครอบครัวเลี้ยงเดี่ยว’ มีสัดส่วนลดลงเล็กน้อย แต่มีจำนวนเพิ่มขึ้นจาก 970,000 ครอบครัว เป็น 1.37 ล้านครอบครัว โดยมีประชากรเด็กและเยาวชนอายุ 11-12 ปี จำนวน 11.4 ล้านคน อยู่ในครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวกว่า 2.5 ล้านครอบครัว นอกจากนี้ยังพบ ‘ครอบครัวข้ามรุ่น’ และ ‘ครัวเรือนที่อยู่คนเดียว’ เพิ่มขึ้นถึง 2 เท่า

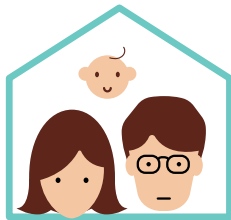
ความหลากหลายของครอบครัวไทย

37%

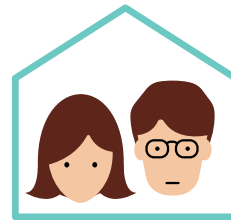
ครอบครัวสามรุ่น

27%

ครอบครัวพ่อแม่ลูก

16%

คู่สามีภรรยาที่ไม่มีบุตร

14%

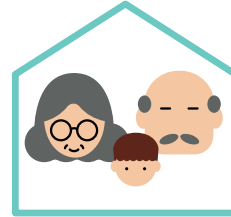
ครอบครัวตัวคนเดียว

7%

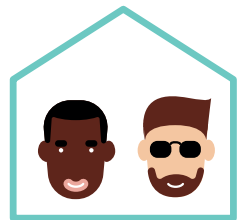
ครอบครัวเลี้ยงเดี่ยว

2%

ครอบครัวข้ามรุ่น

1%

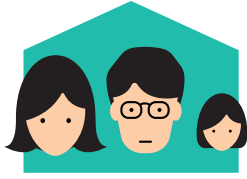

ครอบครัวที่ไม่ใช่ญาติ

ด้วยลักษณะและโครงสร้างความเป็นครอบครัวไทยที่เปลี่ยนแปลงไป ทำให้ครอบครัวจำนวนหนึ่งมีความเปราะบางมากขึ้น เช่น ครอบครัวที่มีผู้สูงอายุเลี้ยงดูเด็กตามลำพัง ครอบครัวที่มีเฉพาะเด็กอยู่ตามลำพัง ครอบครัวที่ต้องดูแลสมาชิกที่เจ็บป่วย พิการ ต้องขัง ครอบครัวแหงกกลางซึ่งเป็นครอบครัวที่เด็กอยู่กับผู้สูงอายุ ครอบครัวพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวและครอบครัวที่ไม่มีลูกเลย เป็นต้น

จากสภาพการณ์ปัญหาเด็กและเยาวชน สะท้อนให้เห็นภาวะขาดความเชื่อมโยงสัมพันธ์ภายในครอบครัว โดยเฉพาะการขาดองค์ประกอบของสมาชิกครอบครัวที่ครบถ้วน รวมถึงพ่อแม่ขาดทักษะและความรู้ในการเลี้ยงลูก ซึ่งมีส่วนผลักดันให้เด็กเข้าสู่ความเสี่ยงจากภัยทางสังคม รวมถึงความรุนแรงในครอบครัว

ครอบครัวไทย ยุค Aging Society

มีลูกน้อยลง

ปี 2507 มีลูก 6 คน
ปี 2557 มีลูก 1-2 คน

1 ครอบครัวพ่อแม่ลูก

อยู่ลำพังกับคู่ชีวิต

ปี 2530 6%
ปี 2556 16%

เหตุผลที่ไม่มีลูก

- ค่าเลี้ยงดู
- ลูกเป็นการระ
- แต่งงานช้า มีบุตรยาก

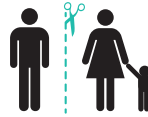

2 คู่สามี-ภรรยาไม่มีลูก

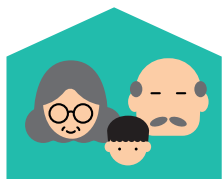

หย่าร้างมากขึ้น

ปี 2530 0.97
ปี 2556 1.4
(ล้านครอบครัว)

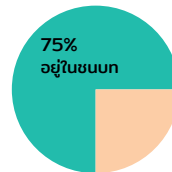

3 ครอบครัวเลี้ยงเดี่ยว

หลาน & ปู่ย่าตายาย

ปี 2530 1
ปี 2556 4
(แสนครัวเรือน)

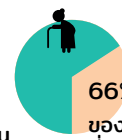

4 ครอบครัวข้ามรุ่น

อยู่คนเดียวลำพังเพิ่มมากขึ้น

ปี 2530 6%
ปี 2556 14%
ปี 2576 20%
(ประมาณ)

5 อยู่คนเดียว

ที่มา: กองทุนประชากรแห่งสหประชาชาติ (United Nations Population Fund: UNFPA)

ปัจจัยด้านการศึกษา สังคม และสื่อยุคดิจิทัล ที่ส่งผลกระทบต่อเด็ก และเยาวชน

ข้อจำกัดด้านการศึกษา

เด็กในช่วงวัยนี้ส่วนใหญ่อยู่ในระบบการศึกษา ปัญหาที่สืบเนื่องจากการศึกษาจึงเป็นปัญหาหลักของเด็กกลุ่มวัยนี้ ประเทศไทยใช้งบประมาณกว่าร้อยละ 25 ของจำนวนงบประมาณทั้งหมดในการพัฒนาด้านการศึกษา โดยเฉพาะการดำเนินงานตามแผนปฏิรูปการศึกษาซึ่งได้ดำเนินการมาเป็นระยะเวลาหลายปี

อย่างไรก็ตาม จากการประเมินผลคุณภาพการศึกษาหลายครั้งที่ผ่านมา กลับพบว่าผลการดำเนินงานยังไม่เป็นที่น่าพอใจ ทั้งทางด้านประสิทธิภาพในระบบการศึกษา การขาดแคลนครูที่มีคุณสมบัติเหมาะสม ตลอดจนปัญหาความไม่เท่าเทียมด้านคุณภาพการเรียนการสอนระหว่างโรงเรียนเขตเมืองกับโรงเรียนในชนบท ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดปัญหาความเหลื่อมล้ำตามมา โดยปัญหาของเด็กและเยาวชนที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา มีดังนี้

การเข้าถึงการศึกษา

ผลการสำรวจสถานการณ์ด้านการศึกษาในปัจจุบันพบว่า เด็กมีโอกาสเข้าถึงการศึกษาขั้นพื้นฐานเพิ่มมากขึ้นในช่วง 3 ทศวรรษที่ผ่านมา โดยมีอัตราการเข้าเรียนสุทธิในโรงเรียนประถมศึกษาจำนวนร้อยละ 97 ในปี 2557 เพิ่มขึ้นจากเดิมร้อยละ 93 ในปี 2556 ร้อยละ 80.4 ในปี 2543 และร้อยละ 70.1 ในปี 2533 แต่อัตราการเข้าเรียนสุทธิในโรงเรียนมัธยมศึกษากลับลดลงเหลือประมาณร้อยละ 80 โดยปรากฏว่าภาคใต้เป็นภูมิภาคที่มีอัตราการเข้าเรียนต่ำที่สุดคือ ร้อยละ 71.3 เมื่อเปรียบเทียบกับภูมิภาคอื่นๆ (สำนักงานสถิติแห่งชาติ ปี 2555)

นอกจากนั้นพบว่าในพื้นที่เมืองและชนบท มีนักเรียนหญิงเข้าเรียนต่อในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นมากกว่าเมื่อเปรียบเทียบกับนักเรียนชาย โดยอัตราการเข้าเรียนในชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นสำหรับเด็กหญิงคิดเป็นร้อยละ 79 ส่วนเด็กชายคิดเป็นร้อยละ 66

สำหรับอัตราการเข้าเรียนต่อระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายสายสามัญของประเทศไทยอยู่ที่ร้อยละ 76 ในปี 2557 เพิ่มจากร้อยละ 67 ในปี 2556 ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงค่านิยมของสังคมไทยที่ประสงค์ให้บุตรหลานได้รับปริญญาจากการศึกษาในระดับปริญญาตรี ในขณะที่แนวคิดในการให้เรียนสายอาชีพศึกษายังคงไม่ได้รับความนิยมมากนัก ซึ่งแตกต่างจากประเทศพัฒนาแล้วที่ส่งเสริมให้นักเรียนได้เข้าเรียนสายอาชีพเพื่อการประกอบอาชีพ และผลักดันให้มีการคิดค้นนวัตกรรมผ่านการทำงานจริง และการทดลองใหม่ๆ เช่น ประเทศเกาหลี สิงคโปร์ เป็นต้น

อัตราการเข้าถึงการศึกษา

	2556	2557
ประถมศึกษา	93	97
มัธยมศึกษาตอนปลาย	67	76

(หน่วย: เปอร์เซ็นต์)

ผลสัมฤทธิ์และคุณภาพทางการเรียน

จากรายงานขององค์การเพื่อความร่วมมือและการพัฒนาทางเศรษฐกิจ (Organisation for Economic Co-operation and Development: OECD) ระบุว่า ประเทศไทยมีเวลาเรียนมากที่สุด แต่กลับมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำ โดยเฉพาะวิชาวิทยาศาสตร์และคณิตศาสตร์ ซึ่งสอดคล้องกับผลการสอบ O-NET ซึ่งคะแนนเฉลี่ยตกต่ำอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ผลการสอบของโครงการประเมินผลนักเรียนนานาชาติ หรือ PISA (Program for International Student Assessment) พบว่า ผลการเรียนในวิชาคณิตศาสตร์และวิทยาศาสตร์ต่ำลงโดยไม่รวมถึงเด็กที่มีปัญหาบกพร่องทางการเรียนรู้ ได้แก่ โรคสมาธิสั้น ภาวะบกพร่องทางการเรียนรู้ และออทิสติก

ข้อมูลคะแนนเฉลี่ยจากผลของการสอบ O-NET หรือการทดสอบการศึกษาระดับชาติขั้นพื้นฐานของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ปีการศึกษา 2559 สะท้อนให้เห็นว่านักเรียนไทยมีผลการเรียนเฉลี่ยระดับประเทศค่อนข้างต่ำ โดยเฉพาะใน 5 วิชาหลัก ได้แก่ คณิตศาสตร์ 24.88 ภาษาอังกฤษ 27.76 วิทยาศาสตร์ 31.62 สังคมศึกษา 35.89 และวิชาภาษาไทย 52.29

เมื่อจำแนกตามภูมิภาคพบว่า เด็กในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีคะแนนต่ำสุดในทุกวิชา เมื่อจำแนกตามขนาดโรงเรียนตั้งแต่ขนาดเล็ก กลาง ใหญ่ และใหญ่พิเศษ พบว่าโรงเรียนที่มีขนาดใหญ่พิเศษจะได้คะแนนเฉลี่ยสูงสุดในการสอบทุกวิชา และเมื่อจำแนกตามที่ตั้งพบว่า โรงเรียนที่ตั้งในเมืองมีคะแนนสูงกว่าโรงเรียนที่ตั้งนอกเมืองทุกวิชา โดยโรงเรียนในกรุงเทพฯ มีคะแนนเฉลี่ยสูงกว่าทุกภูมิภาค

อย่างไรก็ตาม ผลการสอบดังกล่าวเมื่อเปรียบเทียบกับระดับนานาชาติยังอยู่ในเกณฑ์ต่ำ เช่น การจัดลำดับความสามารถทางการแข่งขันของประเทศไทย โดย International Institute for Management Development (IMD) ประเทศไทยอยู่ในลำดับที่ 26 จาก 58 ประเทศ และต่ำกว่าประเทศในเอเชีย 5 ประเทศ คือ สิงคโปร์ ฮองกง ไต้หวัน มาเลเซีย และเกาหลี โดยประเทศไทยได้คะแนน 73.233 จาก 100 คะแนน

สำรวจ IQ และ EQ เด็กไทย

ในปี 2559 กรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข ได้ดำเนินการสำรวจสถานการณ์ความฉลาดทางสติปัญญา (IQ) และความฉลาดทางอารมณ์ (EQ) ของเด็กนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ทั่วประเทศจำนวน 23,641 คน พบว่า เด็กมีคะแนน IQ เฉลี่ยอยู่ที่ 98.2 ซึ่งสูงขึ้นเมื่อเปรียบเทียบกับการสำรวจในปี 2554 ที่เฉลี่ยอยู่ที่ 94

ผลสำรวจยังพบอีกว่า เด็กไทยมี IQ อยู่ในเกณฑ์ปกติถึง 2 ใน 3 หรือร้อยละ 68 ขณะที่เด็กจาก 42 จังหวัด รวมทั้งกรุงเทพฯ มี IQ สูงเกิน 100 ขึ้นไป อย่างไรก็ตาม ยังมีเด็กบางส่วนใน 35 จังหวัด มี IQ ต่ำกว่าเกณฑ์มาตรฐาน

นอกจากนี้ ยังพบเด็กที่มีระดับสติปัญญาอยู่ในเกณฑ์บกพร่องหรือได้ค่าคะแนน IQ ต่ำกว่า 70 ถึงร้อยละ 5.8 (มากกว่าเกณฑ์มาตรฐานสากลซึ่งไม่ควรเกินร้อยละ 2) โดยเด็กในภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคใต้มีปัจจัยเสี่ยงสูงกว่าภาคอื่นๆ

เมื่อเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างเด็กที่อาศัยในเขตเมืองกับชนบท พบว่า เด็กนอกเขตอำเภอเมืองมีระดับ IQ เฉลี่ย 96.9 ขณะที่เด็กในเขตอำเภอเมืองมีระดับ IQ เฉลี่ย 101.5 และเด็กในพื้นที่กรุงเทพฯ มีระดับ IQ เฉลี่ย 103.4

สำหรับผลสำรวจ EQ ของเด็กชั้น ป.1 พบว่า เป็นไปตามเป้าหมายร้อยละ 77 (ได้คะแนน EQ ไม่ต่ำกว่า 70) ขณะเดียวกันยังมีเด็กที่เหลืออีกจำนวนไม่น้อยที่ต้องได้รับการพัฒนา ซึ่งเด็กมีปัญหา EQ มากที่สุดคือ ด้านขาดความมุ่งมั่นพยายาม และขาดทักษะในการแก้ไขปัญหา

ผลสอบ O-NET ปี 2559

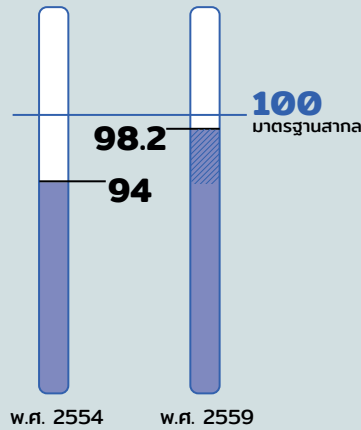
คณิตศาสตร์	24.88
อังกฤษ	27.76
วิทยาศาสตร์	31.62
สังคมศึกษา	35.89
ภาษาไทย	52.29

(หน่วย: เปอร์เซ็นต์)

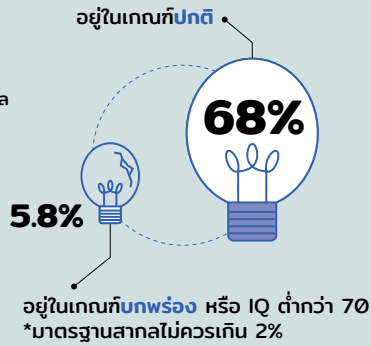
- โรงเรียนใน**ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ** ได้คะแนนต่ำสุดทุกวิชา
- โรงเรียน**ขนาดใหญ่พิเศษ** ได้คะแนนสูงสุดทุกวิชา
- โรงเรียน**ในเมือง** ได้คะแนนสูงกว่าโรงเรียน**นอกเมือง**ทุกวิชา
- โรงเรียนใน**กรุงเทพฯ** ได้คะแนนเฉลี่ยสูงกว่าทุกภูมิภาค

สำรวจ IQ & EQ เด็กไทยฉลาดแค่ไหน

ค่าเฉลี่ย IQ เด็กไทยสูงขึ้น
แต่ยังต่ำกว่าเกณฑ์มาตรฐานสากล

เปรียบเทียบสัดส่วนของเด็กไทย
ที่มี IQ สูงกว่า/ต่ำกว่าเกณฑ์ปกติ

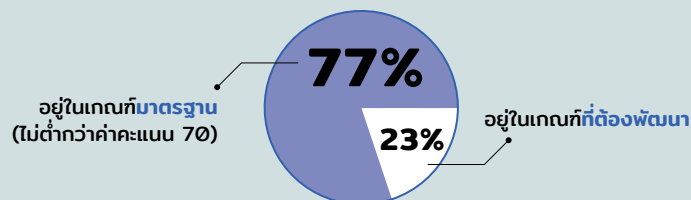

เมือง VS ชนบท

IQ เฉลี่ย ของเด็กในแต่ละพื้นที่

ผลสำรวจ EQ

ปัญหาด้าน EQ
ที่พบมากที่สุด

(ที่มา: ผลสำรวจ IQ และ EQ เด็กชั้น ป.1 ทั่วประเทศ 23,641 คน โดยกรมสุขภาพจิต ปี 2559)

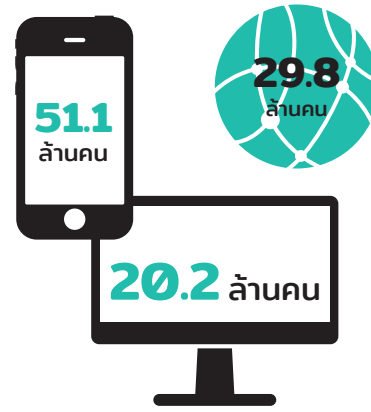
ปัญหาจากการใช้สื่อสังคมออนไลน์

จากการสำรวจการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารในครัวเรือน พ.ศ. 2556 ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ พบว่า ในจำนวนประชากรไทยทั้งหมดมีผู้ใช้คอมพิวเตอร์ 20.2 ล้านคน โดยมีผู้ใช้อินเทอร์เน็ต 29.8 ล้านคน และมีผู้ใช้โทรศัพท์มือถือ 51.1 ล้านคน มือถือแบบสมาร์ตโฟนเป็นที่นิยมมากที่สุด Facebook และ LINE เป็นสื่อสังคมออนไลน์ที่ได้รับความนิยมสูงสุด ซึ่งการใช้สื่อออนไลน์เพื่อความบันเทิงมีผลต่อการพัฒนาตนเองและการเรียนรู้โดยเฉพาะในกลุ่มวัยรุ่น

จากการสำรวจของสถาบันสุขภาพจิตเด็กและวัยรุ่นราชนครินทร์ ในปี 2556 พบว่า โดยเฉลี่ยวัยรุ่นไทยเล่นเกมประมาณ 3 ชั่วโมงต่อวัน และในกรณีที่รุนแรงจะเล่นต่อเนื่องยาวนานถึง 10 ชั่วโมง โดยแต่ละเดือนจะใช้เงินประมาณ 764 บาท ในการเล่นเกม และ 486 บาท สำหรับซื้ออาหารหรือขนมขบเคี้ยวในระหว่างเล่นเกม (Modern Management Journal 2010: 8(1)) ผลจากการติดเกมทำให้วัยรุ่นมีพฤติกรรมก้าวร้าว และ/หรือมีพฤติกรรมการใช้ความรุนแรงต่อผู้ปกครองหรือต่อตนเองหากไม่ได้รับอนุญาตให้เล่นเกม และมีแนวโน้มที่จะไม่เข้าเรียน เนื่องจากเล่นเกมในเวลากลางคืน ไม่พักผ่อน ทำให้ผลการเรียนตกต่ำและมีพฤติกรรมต่อต้านสังคม ซึ่งการเสพติดเกมมีผลต่อการพัฒนาและการเรียนรู้

ผลจากการติดสื่อออนไลน์ นำไปสู่การมีสมาธิสั้น มีปัญหาในเรื่องทักษะสังคม เนื่องจากการเสพติดสื่อออนไลน์ เป็นการปฏิสัมพันธ์ในโลกเสมือนจริง ทำให้ไม่ได้รับการพัฒนาทักษะทางสังคม ซึ่งจะต้องเรียนรู้จากประสบการณ์จริง และการเสพติดสื่อออนไลน์ทำให้เกิดการเคลื่อนไหวทางกายน้อย นำไปสู่การเป็นโรคอ้วน สายตาเสีย การเรียนรู้ต่ำ รวมถึงเสียวินัยและการเรียนเสีย

ขณะเดียวกัน ในกลุ่มของวัยรุ่นซึ่งเป็นช่วงวัยที่มีการเปลี่ยนแปลงทางด้านร่างกายและจิตใจ มีความสนใจในเรื่องเพศตรงข้าม ทำให้หันไปเรียนรู้และศึกษาข้อมูลเรื่องเพศผ่านอินเทอร์เน็ต ส่งผลให้เกิดค่านิยมที่ผิดคุณธรรมจริยธรรม มีพฤติกรรมรังแกและล่อลวงทางอินเทอร์เน็ต รวมถึงมีการกลั่นแกล้งกันบนโลกออนไลน์หรือ 'Cyber bullying' สูงขึ้นเนื่องจากบนโลกออนไลน์ที่ทุกคนสามารถเป็นผู้สื่อสารได้เอง โดยไม่มีใครรู้ว่าเป็นใคร ทำให้เกิดความอิสระในการสื่อสาร จนขาดการควบคุมตนเอง จนบางครั้งมีการแสดงความคิดเห็นที่ก่อให้เกิดความเกลียดชัง และส่งผลกระทบต่อผู้ที่ถูกกลั่นแกล้งตามมา

พฤติกรรมการใช้สื่อดิจิทัล

- ใช้คอมพิวเตอร์ 20.2 ล้านคน
- ใช้อินเทอร์เน็ต 29.8 ล้านคน
- ใช้โทรศัพท์มือถือ 51.1 ล้านคน
- Facebook และ LINE คือ แอปพลิเคชันสังคมออนไลน์ที่นิยมสูงสุด

ที่มา: สำนักงานสถิติแห่งชาติ ปี 2556

พฤติกรรมติดเกม

- วัยรุ่นไทยเล่นเกมเฉลี่ย **3 ชั่วโมง/วัน** หนักสุดถึง **10 ชั่วโมง/วัน**
- 1 เดือน ใช้เงินเล่นเกม **764 บาท/เดือน** และ **486 บาท** สำหรับซื้ออาหารหรือขนมขบเคี้ยว

ผลเสีย

- ก้าวร้าว
- ใช้ความรุนแรง
- ไม่พักผ่อน
- ไม่เข้าเรียน
- ผลการเรียนตกต่ำ
- สมาธิสั้น
- ขาดทักษะสังคม
- โรคอ้วน
- สายตาเสีย
- พฤติกรรมกลั่นแกล้งบนโลกออนไลน์ (Cyber bullying)
- การล่อลวงทางเพศ

ที่มา: สถาบันสุขภาพจิตเด็กและวัยรุ่นราชนครินทร์ ปี 2556

ทักษะชีวิตและสังคม

สถานการณ์การเผชิญหน้ากับภัยสังคมต่างๆ ของกลุ่มเด็กและเยาวชนไทยในยุคปัจจุบัน พบว่า เด็กและเยาวชนขาดทักษะในการใช้ชีวิตและการปรับตัวเข้ากับสังคม รวมถึงทักษะการเอาตัวรอดจากภัยต่างๆ ซึ่งเป็นผลจากปัจจัยที่เกี่ยวข้องหลายประการ อาทิ พ่อแม่ผู้ปกครอง ครูอาจารย์ และสภาพแวดล้อมของชุมชน

ทั้งนี้ ภาคส่วนต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับเด็กและเยาวชนไม่มียุทธศาสตร์และแนวทางในการพัฒนาทักษะชีวิตสำหรับเด็ก ทำให้เด็กอยู่ในภาวะเสี่ยงและเป็นเหยื่อจากภัยสังคมได้ง่าย เช่น เป็นเหยื่อของการใช้ความรุนแรง ทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ และการล่วงละเมิดทางเพศ จากการศึกษาพบว่า ยังไม่มีความชัดเจนในกระบวนการจัดการความรู้ในเรื่องทักษะชีวิตที่เด็กและเยาวชนในยุคปัจจุบันสามารถนำไปใช้ได้จริง ตรงตามช่วงวัย และทันต่อสถานการณ์ การเรียนการสอนทักษะชีวิตในโรงเรียนยังไม่มีชุดความรู้ที่เป็นมาตรฐาน ส่วนใหญ่ขึ้นอยู่กับครูผู้สอน ขณะที่วิธีการสอนจะเน้นการให้ความรู้มากกว่าการสร้างทักษะชีวิต

ปัญหาความรุนแรง

สถานการณ์ความรุนแรงต่อเด็กมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะในโรงเรียน ความรุนแรงบางรูปแบบเมื่อเกิดขึ้นแล้วสังคมกลับเพิกเฉยและเห็นว่าเป็นเรื่องปกติ เช่น การลงโทษทางกาย การล่วงละเมิดทางวาจา และการทอดทิ้ง

การรังแกที่เกิดขึ้นในโรงเรียนเป็นปัญหาที่ครู นักเรียน และฝ่ายบริหารจัดการในโรงเรียนต้องให้ความสำคัญ จากการศึกษาขององค์การ PATH ประเทศไทย ซึ่งจัดให้มีการสำรวจเด็กนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 จำนวน 600 คน พบว่าการล่วงละเมิดหรือการใช้ความรุนแรงทางวาจา ทั้งเรื่องการโต้เถียง การตำหนิติเตียน และการล้อเลียน ถือเป็นเรื่องปกติ ซึ่งครูจะลงโทษเด็กนักเรียนด้วยการใช้คำพูดรุนแรงเช่นเดียวกับการลงโทษทางร่างกาย

จากการสำรวจโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ในกลุ่มเด็กนักเรียนในชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ถึงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 จำนวน 3,047 คน พบว่า เด็กนักเรียนร้อยละ 40 ถูกรังแกอย่างน้อย 2-3 ครั้งต่อเดือน ได้แก่ การทำร้ายกันด้วยคำพูดและการล้อเลียน (ร้อยละ 47.9) การล้อเลียนสีผิวและเชื้อชาติ (ร้อยละ 27.8) และการล่วงละเมิดทางเพศ (ร้อยละ 10.7)

นอกจากนี้ มีประเด็นการใช้ความรุนแรงต่อกลุ่ม LGBT (กลุ่มบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ) เพิ่มมากขึ้น จากข้อมูลของศูนย์ศึกษานโยบายสาธารณสุขและศูนย์กฎหมายสุขภาพ มหาวิทยาลัยมหิดล ปี 2556 แสดงถึงนักเรียนในกลุ่ม

LGBT ว่าเคยถูกรังแกในเดือนที่ผ่านมาเกือบ 1 ใน 3 (ร้อยละ 30.9) ของนักเรียนที่เคยมีประสบการณ์ถูกรังแก ทั้งถูกทำร้ายทางวาจา ถูกล่วงละเมิดทางสังคม และถูกล่วงละเมิดทางเพศ

จากการศึกษาพบว่า ครูต้องการการสนับสนุนเพื่อทำความเข้าใจปัญหาเกี่ยวกับเพศ ความหลากหลายทางเพศ เพื่อบูรณาการความรู้ให้เข้ากับการจัดการเรียนการสอนทางเพศศึกษาในการเข้าแทรกแซงปัญหา เนื่องจากสังคมส่วนใหญ่ยังมีทัศนคติทางด้านลบต่อประเด็นเรื่องเพศ

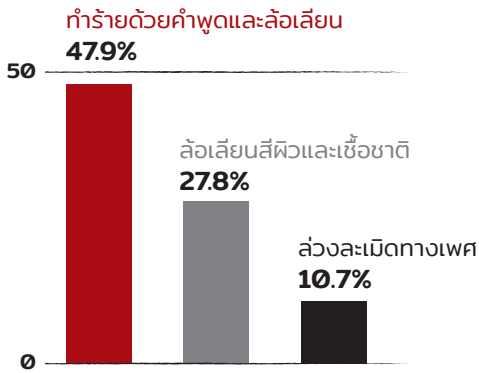
สถานการณ์เรื่องความรุนแรงทางเพศในเด็กช่วงวัยนี้ พบว่ามีอัตราความรุนแรงมากขึ้น ข้อมูลจากองค์การสหประชาชาติในเดือนมีนาคม 2559 ระบุว่า ประเทศไทยติดอันดับสถิติคดีความรุนแรงต่อเด็กและสตรีสูงเป็นอันดับ 1 ใน 10 ของโลกอย่างต่อเนื่อง ซึ่งสำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุขเปิดเผยข้อมูลเฉพาะของปี 2558 ว่ามีเด็กและสตรีในประเทศไทยถูกกระทำรุนแรงกว่า 20,000 ราย หรือเฉลี่ยวันละ 66 ราย ส่วนใหญ่เป็นเด็กถูกล่วงละเมิดทางเพศและตั้งครรภ์ไม่พึงประสงค์มากเป็นอันดับ 1 รองลงมาเป็นการทำร้ายร่างกายจากบุคคลที่เด็กรู้จัก ไว้วางใจ และมีความสัมพันธ์ใกล้ชิด

ปัญหาความรุนแรงในเด็ก

40% ของนักเรียนชั้น ป.4-ม.3
ถูกรังแก 2-3 ครั้ง/เดือน

ที่มา: สำนักงานกองทุน
สนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)

1 ใน 3 ของนักเรียนที่เคยมีประสบการณ์
ถูกรังแก คือ **มักเรียนกลุ่ม LGBT**

ที่มา: ศูนย์ศึกษานโยบายสาธารณสุขและ
ศูนย์กฎหมายสุขภาพ มหาวิทยาลัยมหิดล ปี 2556

ไทยมีสถิติคดีความรุนแรง
ต่อเด็กและสตรีสูงเป็น
อันดับ **1 ใน 10**
ของโลก

ที่มา: องค์การสหประชาชาติ
ปี 2559

เด็กกับพฤติกรรมรุนแรง

ปัญหาการกลั่นแกล้ง ข่มเหงรังแก หรือล้อเลียนกันของ
เด็กๆ อาจดูเหมือนเป็นเรื่องปกติที่พบเห็นได้ทั่วไป แต่หาก
ผู้ใหญ่เพิกเฉยหรือปล่อยผ่านไป อาจทำให้ปัญหานั้นไม่
ได้รับการคลี่คลาย และสั่งสมจนกลายเป็นปมปัญหาที่ฝัง
ลึกอยู่ในความรู้สึกของเด็กที่ถูกรังแก จนในที่สุดอาจเกิด
การตอบโต้ด้วยความรุนแรงชนิดที่คาดไม่ถึง

ข้อมูล: กรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข

สถานการณ์กลุ่มเด็กเปราะบาง

จากสภาพปัญหาที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างเศรษฐกิจ สังคม และการปกครอง ส่งผลต่อสภาวะความมั่นคงของสถาบันครอบครัว ซึ่งเป็นแรงผลักดันสำคัญที่ก่อให้เกิดกลุ่มเด็กที่มีปัญหาเฉพาะ หรือ ‘เด็กเปราะบาง’ ที่รัฐและสังคมต้องให้ความคุ้มครองดูแลเป็นพิเศษหรือเฉพาะกลุ่มตามประเด็นปัญหาที่กลุ่มเด็กเหล่านั้นต้องประสบ

ประเทศไทยมีเด็กและเยาวชนที่จัดอยู่ในกลุ่มภาวะเปราะบางไม่ต่ำกว่า 3.17 ล้านคน เด็กเหล่านี้คือกลุ่มที่ถูกกละเลย โดยนโยบายและมาตรการของรัฐยังไม่ถึง ทั้งในด้านสิทธิพลเมือง เศรษฐกิจ การศึกษา สุขภาพ และการมีส่วนร่วม

‘เด็กออทิสติก’ หรือเด็กที่มีความต้องการพิเศษทางการเรียนรู้และสมาธิสั้น มีจำนวนถึง 1.7 ล้านคน หรือประมาณ 10 เปอร์เซ็นต์ของประชากรเด็ก มีทั้งอยู่ในระบบและนอกระบบการศึกษา โดยพบว่ายังขาดการส่งเสริมดูแลตามพัฒนาการการเรียนรู้อย่างเข้าใจ

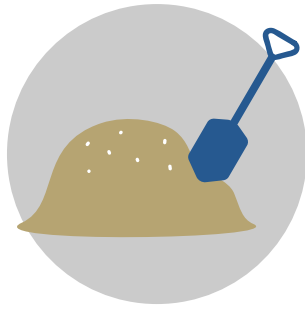
ที่มา: ข้อมูลทางการแพทย์, สถานการณ์เด็กและเยาวชนด้วยโอกาส สำนักงานส่งเสริมสังคมแห่งการเรียนรู้และคุณภาพเยาวชน (สสค.)

‘เด็กยากจนพิเศษ’ จำนวน 476,647 คน ได้แก่ กลุ่มประถมศึกษา 356,426 คน และมัธยมศึกษาตอนต้น 120,221 คน

ที่มา: การเก็บข้อมูลการคัดกรองนักเรียนยากจนในระบบการศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) ปี 1/2560 ตามเงื่อนไข 4 หลักเกณฑ์คือ รายได้ สถานะครัวเรือน มีสภาวะพึ่งพิง และไม่มีที่ดินทำกิน ในโครงการพัฒนาระบบสารสนเทศเพื่อหลักประกันโอกาสทางการเรียนรู้ ระยะที่ 2 สำนักงานส่งเสริมสังคมแห่งการเรียนรู้และคุณภาพเยาวชน (สสค.)

‘เด็กไร้สัญชาติ’ ราว 200,000-300,000 คน ในจำนวนนี้มีอยู่ 100,000 คนที่ยังขาดโอกาสทางการศึกษา โดยเฉพาะรอยต่อทางการศึกษาระหว่างช่วงชั้น ขาดสิทธิในการรักษาพยาบาล เพราะไม่ได้รับการรับรองสิทธิการเป็นพลเมือง และสิทธิการเดินทางออกนอกพื้นที่

ที่มา: สถานการณ์เด็กและเยาวชนด้วยโอกาส สำนักงานส่งเสริมสังคมแห่งการเรียนรู้และคุณภาพเยาวชน (สสค.)

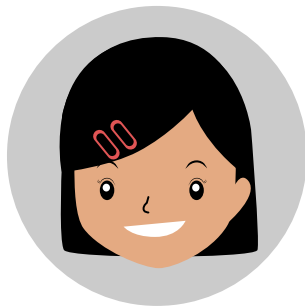
‘ลูกแรงงานต่างด้าว’ มีจำนวน 250,000 คน ปัญหาสำคัญของเด็กกลุ่มนี้คือ ขาดโอกาสทางการศึกษา เนื่องจากต้องอพยพตามผู้ปกครองเข้ามาทำงาน และเป็นกลุ่มที่ต้องเป็นแรงงานเด็ก จึงไม่มีโอกาสได้เข้าเรียนในระบบโรงเรียนปกติ

ที่มา: ข้อมูลชนกลุ่มน้อยและประชากรต่างชาติจากพม่า ลาว และกัมพูชา ที่มาจดทะเบียนประวัติ (ทร.38/1) ปี 2549

‘เด็กในพื้นที่ห่างไกล’ มีจำนวน 160,000 คน เป็นกลุ่มที่ขาดการสนับสนุนโอกาสทางการศึกษาที่มีคุณภาพตั้งแต่ปฐมวัยจนถึงระดับชั้นสูงสุดตามศักยภาพ รวมทั้งการเข้าถึงบริการสุขภาพ

ที่มา: กองทุนคุ้มครองเด็กในสังกัดกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (พม.)

‘แม่วัยรุ่น’ อายุระหว่าง 10-19 ปี จำนวน 104,289 คน เฉลี่ย 286 คนต่อวัน คิดเป็น 15.3 เปอร์เซ็นต์ของจำนวนหญิงคลอดทั้งหมด เท่ากับว่า ในจำนวนเด็กแรกเกิดของไทยแต่ละปี มีถึง 15 เปอร์เซ็นต์ ที่เกิดจากแม่วัยรุ่นที่ขาดความพร้อมในการเลี้ยงดู และพบปัญหาเด็กแรกเกิดมีน้ำหนักต่ำกว่าเกณฑ์ 32 เปอร์เซ็นต์ โดยจังหวัดที่มีแม่วัยรุ่นสูงสุดเมื่อเทียบกับสัดส่วนประชากรผู้หญิงอายุ 15-19 ปี คือ ชลบุรี นครนายก และระยอง ตามลำดับ ส่วนอัตราการตั้งครรภ์ซ้ำอยู่ที่ 30,228 คน คิดเป็น 20 เปอร์เซ็นต์ของจำนวนแม่วัยรุ่น

ที่มา: สำนักอนามัยการเจริญพันธุ์ กระทรวงสาธารณสุข ปี 2558

‘เด็กกำพร้าถูกทอดทิ้ง’ มีจำนวน 88,730 คน ซึ่งถูกทอดทิ้งตามโรงพยาบาล สถานรับเลี้ยงเด็ก และที่สาธารณะ โดยมีสาเหตุจากแม่ที่อยู่ในวัยเรียนและแม่ที่ไม่สามารถเลี้ยงลูกได้

ที่มา: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) ปี 2552

‘เด็กเร่ร่อน’ ราว 50,000 คน แบ่งเป็นเด็กไทย 30,000 คน เด็กเร่ร่อนต่างด้าว 20,000 คน จากการสำรวจผู้ใช้ชีวิตในพื้นที่สาธารณะ 50 เขตของ กทม. พบ 5 เขตที่มีคนเร่ร่อนสูงสุด ได้แก่ ชุมชนริมทางรถไฟเขตพระนคร ชุมชนทางรถไฟเขตบางซื่อ จตุจักร ปทุมวัน และสัมพันธวงศ์ สาเหตุของการเร่ร่อนเนื่องจากพ่อแม่เป็นคนเร่ร่อน และหนีออกจากบ้าน โดยอาชีพของเด็กเร่ร่อนคือ ขอดทาน รวมถึงช่วยพ่อแม่เก็บของเก่าขาย ส่วนเด็กเร่ร่อนต่างด้าวมาจากขบวนการค้ามนุษย์จากกัมพูชาที่พ่อแม่ยินยอมขายเด็กผ่านนายหน้า ในราคาเฉลี่ย 3,000 บาท เพื่อเข้าสู่อาชีพขอทาน

ที่มา:

- จำนวนเด็กเร่ร่อน รวบรวมจากเครือข่ายครูข้างถนนและสถานสงเคราะห์ โดยมูลนิธิสร้างสรรค์เด็ก ปี 2560
- การสำรวจผู้ใช้ชีวิตในพื้นที่สาธารณะ โดยมูลนิธิอิสรชน ปี 2559
- ข้อมูลขบวนการค้ามนุษย์ โดยมูลนิธิกระจกเงา ในเวทีถอดบทเรียน สสส. ปี 2560

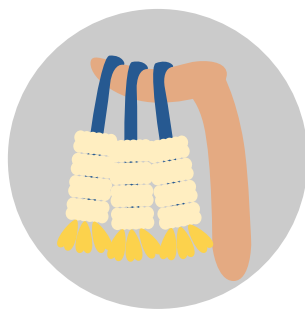
‘เด็กติดเชื้อเอดส์’ มีจำนวน 50,000 คน ซึ่งติดเชื้อเอดส์จากพ่อแม่ จึงมีจำนวนไม่น้อยที่เป็นทั้งเด็กกำพร้าและติดเชื้อเอดส์ ทำให้ต้องเผชิญกับปัญหาทางสุขภาพ ขาดการยอมรับจากสังคม ทำให้ผู้ป่วยเข้าไม่ถึงบริการด้านสุขภาพ การส่งต่อเด็กระหว่างองค์กรไม่เป็นความลับ และเด็กที่ป่วยไม่สามารถอยู่ร่วมกับครอบครัวได้

ที่มา: ข้อมูลจากกระทรวงสาธารณสุข, สถานการณ์เด็กและเยาวชน
ด้อยโอกาส
สำนักงานส่งเสริมสังคมแห่งการเรียนรู้และคุณภาพเยาวชน
(สสค.)

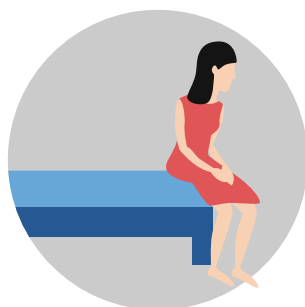
‘เด็กและเยาวชนที่ถูกดำเนินคดี’ จำนวน 33,121 คน อายุระหว่าง 10-18 ปี ฐานความผิดอันดับ 1 คือ ความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดให้โทษ ตามด้วยความผิดเกี่ยวกับทรัพย์สิน ความผิดเกี่ยวกับชีวิตและร่างกาย และอื่นๆ ซึ่งพบว่าเด็กเยาวชนที่กระทำความผิดส่วนใหญ่ 68 เปอร์เซ็นต์ หลุดออกจากระบบการศึกษาและเกินครึ่งไม่ได้ประกอบอาชีพ 63 เปอร์เซ็นต์ มาจากครอบครัวแยกกัน และ 19 เปอร์เซ็นต์มีการกระทำผิดซ้ำ

ที่มา: กรมพินิจและคุ้มครองเด็ก ปี 2558

‘เด็กถูกบังคับใช้แรงงาน’ ประมาณ 25,000 คน ต้องทำงานนอกครัวเรือน และไม่ได้เรียนหนังสือ

ที่มา: การสำรวจสถานการณ์การทำงานของเด็ก สำนักงานสถิติแห่งชาติ

‘เด็กถูกบังคับให้ค้าประเวณี’ ไม่ต่ำกว่า 25,000 คน โดยพบว่ามีเด็กอายุต่ำกว่า 18 ปี ที่เข้าสู่การค้าประเวณี รวมถึงเด็กที่ทำงานในสถานบริการ เช่น สนุกเกอร์คลับ ผับ คาเฟ่ ฯลฯ

ที่มา: กองกามโรค กระทรวงสาธารณสุข

‘เด็กที่ได้รับผลกระทบใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้’ จำนวน 6,094 คน คือเด็กกำพร้าจากสถานการณ์ความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ปี 2547-2558

ที่มา: หนังสือ Check-in ปลายด้ามขวาน รายงานการดำเนินงานของ คอ.บต. ปี 2558 หน้า 28

ข้อท้าทายในการพัฒนา กลุ่มเด็กเปราะบาง

1. กลไกการคุ้มครองสิทธิเด็ก

ประเทศไทยมีความพยายามในการขับเคลื่อนกลไกการคุ้มครองสิทธิเด็กตั้งแต่การเข้าร่วมเป็นภาคีสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก (Convention on the Rights of the Child: CRC) ซึ่งเป็นอนุสัญญาที่ประเทศภาคีต้องดำเนินการให้เกิดการคุ้มครองเด็กจากการถูกละเมิดปฏิบัติ การถูกละเลย หรือการถูกละเมิด ครอบคลุมทั้งในด้านสิทธิพลเมือง สิทธิทางการเมือง สิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม โดยได้ยึดหลักพื้นฐานของเด็ก 4 ประการ ได้แก่ 1) หลักการไม่เลือกปฏิบัติ 2) หลักประโยชน์สูงสุดของเด็ก 3) สิทธิในการมีชีวิตอยู่รอด และการพัฒนา และ 4) สิทธิในการแสดงความคิดเห็น

ในปี พ.ศ. 2535 รัฐได้แก้ไขและยกร่างกฎหมายว่า 17 ฉบับ เพื่อให้สอดคล้องกับบทบัญญัติของอนุสัญญาดังกล่าว กฎหมายที่สำคัญคือ พระราชบัญญัติคุ้มครองเด็ก พ.ศ. 2546 อย่างไรก็ตาม ประเทศไทยยังคงประสบปัญหาในทางปฏิบัติเนื่องจากยังไม่สามารถขับเคลื่อนเชื่อมโยงและบูรณาการให้เกิดกลไกการคุ้มครองสิทธิเด็กอย่างเป็นรูปธรรมในการปฏิบัติงานของแต่ละหน่วยงานได้

อุปสรรคดังกล่าวส่งผลต่อคนทำงานด้านเด็กและเยาวชน โดยเฉพาะในการทำงานด้านการคุ้มครองเด็ก ซึ่งสถานการณ์เด็กและเยาวชนกลุ่มเฉพาะมีแนวโน้มความรุนแรงและซับซ้อนมากขึ้น จึงจำเป็นต้องมีการปรับปรุงประสิทธิภาพและกลไกในการคุ้มครองเด็กและเยาวชนอย่างเร่งด่วน

2. การส่งเสริมให้เด็กเปราะบางเข้าถึงบริการของรัฐ

เนื่องจากการเข้าถึงบริการของรัฐเป็นพื้นฐานที่นำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดี โดยเฉพาะการเข้าถึงการศึกษาและบริการสาธารณสุข สถานการณ์ของเด็กและเยาวชนในการเข้าถึงบริการของรัฐจึงเชื่อมโยงกับการได้รับสิทธิและการคุ้มครองสิทธิที่รัฐต้องให้การดูแล ถึงแม้ว่าจะมีการออกกฎหมายต่างๆ เช่น พ.ร.บ.คุ้มครองเด็ก พ.ร.บ.การศึกษา แต่ในทางปฏิบัติพบว่ากลไกในการปฏิบัติงานของหน่วยงานที่ดูแลรับผิดชอบยังขาดความเชื่อมโยงกับผู้ปฏิบัติงานในพื้นที่ ขาดความรู้และความเข้าใจในวิธีการดำเนินงาน ดังนั้น จึงควรมีการบังคับใช้กฎหมายให้สอดคล้องกับสภาพการณ์ที่เด็กเยาวชนและครอบครัวต้องเผชิญในยุคศตวรรษที่ 21 มีการเตรียมความพร้อมของประชาชนสำหรับการเปลี่ยนแปลงและการเผชิญสถานการณ์ในอนาคต รวมถึงต้องมีการส่งเสริมให้ประชาชนมีทักษะที่สามารถนำพาตนเองและครอบครัวสู่สุขภาวะที่ดีได้

5 สิ่งที่เด็กต้องเผชิญ ในศตวรรษที่ 21

แนวโน้มสถานการณ์ปัญหาที่เด็ก เยาวชน และครอบครัว ต้องเผชิญในอนาคต ขึ้นอยู่กับบริบทสังคมยุคโลกาภิวัตน์ ทิศทางการพัฒนาทั้งในระดับโลก ระดับภูมิภาค ประกอบกับแนวโน้มการพัฒนาสู่สังคมดิจิทัลซึ่งส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม เทคโนโลยี และวัฒนธรรมต่างๆ รวมทั้งแนวโน้มนโยบายการค้าเสรีภายใต้กรอบเศรษฐกิจอาเซียน โดยสังคมยุคใหม่ในศตวรรษที่ 21 ที่เด็กและเยาวชนต้องเผชิญมีลักษณะ ดังนี้

1. สังคมยุคดิจิทัล

ลักษณะการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชนเปลี่ยนไป และการทำงานในอนาคตไม่เน้นการเป็นพนักงานในองค์กร ขณะที่ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีสารสนเทศเข้ามามีบทบาทสำคัญต่อการดำเนินชีวิตมากขึ้น และมีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของคนในสังคม

กลุ่มที่ได้รับผลกระทบจากสื่อมากที่สุดคือ กลุ่มเด็กและเยาวชน ซึ่งเทคโนโลยีการสื่อสารสมัยใหม่ได้สร้าง ‘สังคมเสมือนจริง’ (Social Networks) การปฏิสัมพันธ์ในเครือข่ายสังคมแบบออนไลน์มีความแปลกแยกจากชีวิตจริง ทำให้ขาดพัฒนาการทางสังคม ขาดทักษะการอยู่ร่วมกันและการปรับตัวในสังคม ส่งผลให้สัมพันธ์ภาพระหว่างสมาชิกในครอบครัวลดน้อยลง เกิดช่องว่างในครอบครัวมากขึ้น

นอกจากนี้ เทคโนโลยีสมัยใหม่ยังส่งผลให้เด็กและเยาวชนเกิดพฤติกรรมการเล่นแบบสื่อ และตกอยู่ใต้อิทธิพลของการโฆษณาสินค้า ทำให้เกิดการใช้จ่ายแบบบริโภคนิยม และรับเอาวัฒนธรรมโดยไม่รู้จักเลือก เช่น การแต่งกาย พฤติกรรมการบริโภค

2. สังคมพหุวัฒนธรรม

การเปลี่ยนแปลงไปสู่สังคมพหุวัฒนธรรมที่มีคนหลากหลายเชื้อชาติ ศาสนา มีความแตกต่างหลากหลาย จากการเปลี่ยนแปลงทางภูมิศาสตร์ เศรษฐกิจและการเชื่อมต่อทางการค้าระหว่างประเทศ เปิดโอกาสให้เกิดการเคลื่อนย้ายของแรงงาน ซึ่งนำพาวัฒนธรรม ศาสนา ความเชื่อของท้องถิ่นตนเองจนเกิดเป็นสังคมพหุวัฒนธรรม จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่เด็ก เยาวชน และครอบครัว จะต้องมีการปรับตัวและดำรงตนอยู่ในสังคมพหุวัฒนธรรมให้ได้อย่างมีความสุข

3. สังคมเมือง

การพัฒนาของสังคมเมืองทำให้โครงสร้างครอบครัวและวิถีการดำรงชีวิตของคนไทยเปลี่ยนไป สมาชิกในครอบครัวต้องช่วยกันหารายได้ โดยมีสัดส่วนของครัวเรือนที่ต้องมีผู้หารายได้ 2 คนมากขึ้น ส่งผลให้มีเวลากับครอบครัวน้อยลง และเป็นผลให้สัมพันธ์ภาพในครอบครัวลดน้อยลง

การขยายตัวเพิ่มขึ้นของเขตเมืองโดยขาดการจัดการที่ดี จะพบปัญหาสำคัญที่ส่งผลต่อกลุ่มคนยากจนมากที่สุดคือ ปัญหาด้านสุขภาพกายและสุขภาพจิต ปัญหาด้านคุณภาพของที่พักอาศัย ปัญหาสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรม และปัญหาด้านสังคม ความเป็นสังคมเมืองยังส่งผลกระทบต่อการพัฒนาเด็ก เยาวชน และครอบครัว เนื่องจากวิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไปที่สำคัญคือการที่ทั้งพ่อและแม่ต้องช่วยกันหารายได้ ทำให้มีเวลากับครอบครัวน้อยลง

4. สังคมสูงวัย

โครงสร้างประชากรในลักษณะสังคมสูงวัย ทำให้มีสัดส่วนผู้สูงอายุ (อายุ 60 ปีขึ้นไป) จำนวนมาก ขณะที่จำนวนและสัดส่วนประชากรวัยเด็ก (อายุ 0-14 ปี) กับประชากรวัยแรงงาน (อายุ 15-59 ปี) มีจำนวนและสัดส่วนลดลง

การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรดังกล่าวส่งผลกระทบต่อโครงสร้างของครอบครัวและสังคม รูปแบบของการพึ่งพิงกันระหว่างกลุ่มประชากรในช่วงอายุต่างๆ จะเปลี่ยนไป โดยประชากรวัยแรงงานต้องแบกรับหน้าที่ในการดูแลทั้งผู้สูงอายุและเด็ก ขณะเดียวกัน เมื่อเด็กและเยาวชนเติบโตขึ้นก็จะต้องทำหน้าที่เป็นผู้ดูแลผู้สูงอายุต่อไป

ในด้านสังคมมีแนวโน้มที่จะประสบกับปัญหาการเปลี่ยนแปลงทางด้านอาชีพและขาดแคลนแรงงาน ดังนั้นครอบครัวจึงต้องมีการเตรียมรับมือต่อการเปลี่ยนแปลงนี้ โดยการสร้างเสริมความเข้มแข็งภายในครอบครัวและชุมชนตนเอง เตรียมความพร้อมของสมาชิกในครอบครัวให้มีการวางแผนการใช้ชีวิตในทุกๆ ด้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และความเป็นอยู่ต่างๆ

5. สังคมโลกไร้พรมแดน

ผลจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศโลก ทำให้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรมและลดน้อยลง เด็กและเยาวชนในสังคมยุคใหม่จะต้องมีชีวิตอยู่ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของบริบทดังกล่าว โดยต้องมีคุณลักษณะที่สอดคล้องและสามารถปรับตัวให้ได้ภายใต้ข้อจำกัดที่หลากหลาย โดยใช้ความรู้ความสามารถและทักษะด้านต่างๆ ที่สอดคล้องกับสังคมยุคใหม่ เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุข

ทักษะแห่งศตวรรษที่ 21

สภาพการณ์และลักษณะของสังคมยุคใหม่ดังที่ปรากฏทั้ง 5 รูปแบบ แสดงให้เห็นถึงแนวโน้มของปัญหาที่อาจเกิดขึ้นได้ในอนาคต การเตรียมความพร้อมให้กับเด็กและเยาวชนผ่านการสร้างทักษะชีวิตหรือที่เรียกกันว่า ‘ทักษะแห่งศตวรรษที่ 21’ (21st Century Skills) จึงเป็นสิ่งสำคัญ

ทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 เป็นทักษะที่ต้องได้รับการฝึกฝนและพัฒนาในระยะยาว จึงต้องได้รับการปลูกฝังตั้งแต่วัยเด็กซึ่งเป็นวัยแห่งการเรียนรู้ ซึ่งประกอบไปด้วยทักษะที่สำคัญ 3 ประการ คือ

1. ทักษะชีวิตและทักษะอาชีพ

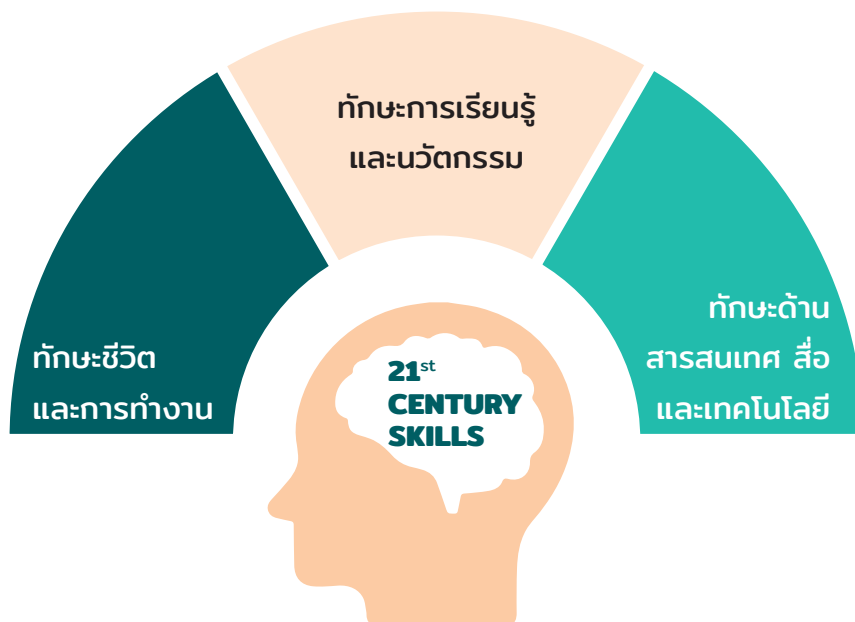
- ยืดหยุ่นและปรับตัว
- ความคิดริเริ่ม
- การอยู่ร่วมในสังคมและวัฒนธรรม
- การสร้างผลผลิตและรู้จักรับผิดชอบ
- ภาวะผู้นำ

2. ทักษะการเรียนรู้และนวัตกรรม

- ความคิดสร้างสรรค์
- ความคิดเชิงวิพากษ์ แก้ปัญหาเป็น
- การสื่อสารและสร้างความร่วมมือ

3. ทักษะด้านสารสนเทศ สื่อ และเทคโนโลยี

- ความรู้ด้านเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร

มิติปัญหาเด็กและเยาวชน ในมุมลึกและกว้าง

ทิศทางการพัฒนาประเทศสู่ยุคไทยแลนด์ 4.0 นาทีนี้แม่น้ำทุกสายล้วนมุ่งไปสู่เป้าหมายเดียวกัน คือการ ‘พัฒนาคน’ นับตั้งแต่ต้นน้ำอย่างยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2560-2579) ที่มีแผนแม่บทเรื่องการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพประชาชนตลอดช่วงชีวิต สอดคล้องไปกับทิศทางของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564) ที่เน้นหนักเรื่องการพัฒนาศักยภาพ ‘ทุนมนุษย์’ ให้มีทักษะในการดำรงชีวิตอย่างเท่าทันกระแสโลก ตลอดจนแนวนโยบายและแผนปฏิบัติของหน่วยงานภาครัฐต่างๆ ที่ขานรับในทิศทางเดียวกัน

แต่ก่อนจะมองไปถึงเป้าหมายปลายทางในการพัฒนาคนให้มีศักยภาพตามที่วาดหวัง อาจต้องย้อนกลับไปยังจุดเริ่มต้นที่เด็กและเยาวชน เพราะเด็กๆ เหล่านี้คือผู้ที่จะเติบโตขึ้นเป็นกำลังสำคัญในอนาคต

ลองหันมาสำรวจสถานการณ์เด็กไทยวันนี้ดูดีมีสุขอย่างไร บรรยากาศครอบครัวและปัจจัยแวดล้อมพร้อมแค่ไหน พวกเขาต้องเผชิญกับอะไรบ้าง อะไรคือสิ่งที่เด็กต้องการหรือไม่ต้องการ แนวโน้มสภาพสังคมที่เด็กต้องประสบในวันข้างหน้าจะเป็นเช่นไร ทั้งหมดนี้เป็นเรื่องที่ใหญ่โตต้องใส่ใจและเปิดพื้นที่รับฟังเสียงของเด็กให้มากขึ้น

ปัญหาคุณภาพชีวิตของคนไม่ได้เกิดขึ้นอย่างโดดๆ แต่เกี่ยวพันกันทั้งระบบ ไม่ว่าจะปัญหาทางการศึกษา สุขภาพอนามัย ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและสังคม สิทธิในการเข้าถึงทรัพยากรและการบริการของรัฐ การจะเข้าใจปัญหาจึงไม่อาจมองเพียงด้านเดียว ต้องมองให้ครบทุกมิติ ทั้งมิติทางกาย จิต สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม

สำนักสนับสนุนสุขภาวะเด็ก เยาวชน และครอบครัว (สำนัก 4) ภายใต้สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) เป็นอีกหน่วยงานหนึ่งที่เฝ้าติดตามประเด็นปัญหาในสถาบันครอบครัวตั้งแต่เด็กเล็กไปจนถึงผู้สูงอายุ สนับสนุนการทำงานของภาคีเครือข่าย ส่งเสริมให้มีการพัฒนาองค์ความรู้ด้านเด็กและเยาวชน ตลอดจนผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเชิงนโยบายเพื่อตอบโจทย์การแก้ไขปัญหา

เพ็ญพรรณ วัฒนะเสถียร ผู้อำนวยการสำนักสนับสนุนสุขภาวะเด็ก เยาวชน และครอบครัว จะมาเล่าถึงสถานการณ์ภาพรวมในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับเด็กและเยาวชนในมิติต่างๆ เพื่อให้เห็นภาพข้อเท็จจริงที่เป็นอยู่ในปัจจุบันและสิ่งที่กำลังจะเกิดขึ้นต่อไปในอนาคต และหากมองในระดับที่ลึกลงไปถึงรากของปัญหา เราอาจพบว่ามีความซับซ้อนอยู่ในนั้น แต่ในท่ามกลางเส้นทางคดโค้งที่ยังมองไม่เห็นปลายทาง เรายังคงมีความหวังจากภาคีต่างๆ ในระดับปฏิบัติการที่พยายามขับเคลื่อนคลี่คลายสถานการณ์ไปสู่ทางออกที่ดีขึ้น และนั่นคือสิ่งที่เรียกว่าการทำงานเป็นทีมอย่างบูรณาการด้วยความปรารถนาดีที่มีร่วมกัน

ภาพรวมในการทำงานด้านเด็กและเยาวชน มีความเคลื่อนไหวอย่างไรบ้าง

สถานการณ์ของเด็ก เยาวชน และครอบครัว มีมิติที่หลากหลายและค่อนข้างกว้าง ซึ่งพันธกิจของสำนักสนับสนุนสุขภาวะเด็กฯ คือการติดตามภาพรวมทั้งหมด และให้การสนับสนุนทั้งด้านงบประมาณและองค์ความรู้ทางวิชาการแก่คนทำงานเป็นหลัก เพื่อให้เกิดการเกาะติดแต่ละประเด็น เพราะจุดประสงค์หลักของเราคือการพัฒนาและสร้างความยั่งยืนในตัวระบบ

ขอบเขตการทำงานของสำนักสนับสนุนสุขภาวะเด็กฯ เราทำงานในประเด็นที่เกี่ยวข้องตั้งแต่เด็กในวัยแรกเกิดจนถึงอายุ 25 ปี บวกด้วยหน่วยครอบครัว ซึ่งเป็นภารกิจหลักของสำนัก เป้าหมายคือ ‘ครอบครัวอบอุ่น’ และในคำว่า ‘ครอบครัว’ ยังมีอีกสองความหมาย คือครอบครัวในฐานะเป้าหมายเพื่อการพัฒนา และครอบครัวในฐานะเครื่องมือในการพัฒนาเด็ก เพราะฉะนั้นบางประเด็นของเด็กแต่ละช่วงวัยก็จะใช้กลไกครอบครัวเข้ามาเชื่อมโยง

เฉพาะประเด็นเด็กและเยาวชน เราจัดกลุ่มการทำงานออกเป็น 2 กลุ่มใหญ่คือ กลุ่มปฐมวัย และกลุ่มวัยเรียนวัยรุ่น ซึ่งจะอยู่ในช่วงชั้นประถมศึกษาและมัธยมศึกษา

ในกลุ่มปฐมวัย เราใช้นิยามตามพัฒนาการของกระทรวง

“ปัญหาเรื่องพัฒนาการเด็กไม่สมวัย เป็นปัญหาตั้งแต่ตัวเด็กเอง ปัญหาคุณภาพของพ่อแม่ และปัญหาคุณภาพศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก และเมื่อพูดถึงปัญหาคุณภาพพ่อแม่ ก็จะพบความทับซ้อนกับปัญหาวัยรุ่นอายุน้อยที่ตั้งครรภ์ไม่พร้อม... ฉะนั้น จะเห็นว่าเฉพาะประเด็นเด็กปฐมวัยก็มีความทับซ้อนกับปัญหาอื่นๆ จำนวนหนึ่งด้วย”

สาธารณสุขคือ ตั้งแต่แรกเกิดจนถึง 5 ปี 11 เดือน 29 วัน หรือก่อนอายุครบ 6 ปีบริบูรณ์ ที่พูดอย่างนี้เพราะนิยามปฐมวัยของคนทำงานแต่ละกลุ่มไม่เหมือนกัน เช่น ด้านการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการใช้นิยามตั้งแต่แรกเกิดจนถึงก่อนเข้าเรียน ประถมศึกษา คือตราบไต่ที่ยังไม่เข้าชั้นประถมให้ถือว่าเป็นปฐมวัยอยู่ ด้วยเห็นว่าความพร้อมของเด็กแต่ละคนในการเข้าเรียนจะไม่เหมือนกัน

ก. กลุ่มเด็กปฐมวัย

สำหรับกลุ่มปฐมวัย มีสถานการณ์ปัญหาอะไรบ้างที่น่าเป็นห่วง

ภาพรวมของปัญหาเด็กเล็กหรือเด็กอนุบาลตลอดสิบปีที่ผ่านมา คือประเด็นพัฒนาการไม่สมวัย หรือพัฒนาการล่าช้า หากมีการวัดพัฒนาการเมื่อไรก็จะอยู่ที่ประมาณ 70:30 เปอร์เซนต์ คือมีเด็กที่พัฒนาการสมวัย 70 เปอร์เซนต์ อีก 30 เปอร์เซนต์ มีพัฒนาการไม่สมวัยหรือล่าช้า ซึ่งถ้าครูหรือผู้ปกครองช่วยกันคัดกรองและมีการกระตุ้นส่งเสริมพัฒนาการทันที ก็จะช่วยให้เด็ก ๆ กลับมามีพัฒนาการสมวัยได้ถึงประมาณ 20 เปอร์เซนต์ ส่วนอีก 10 เปอร์เซนต์ อาจเป็นเด็กในกลุ่มผู้พิการที่ไม่อาจแก้ปัญหาด้วยการกระตุ้นพัฒนาการได้

ปัญหาพัฒนาการล่าช้าที่สำคัญที่สุดคือเรื่อง ‘ภาษา’ มีผลการวิจัยพบว่า พัฒนาการทางภาษาสัมพันธ์กับความฉลาดทางเชาว์ปัญญา หรือ IQ (Intelligence Quotient) และความฉลาดทางอารมณ์ หรือ EQ (Emotional Quotient) ทั้งสององค์ประกอบนี้มีส่วนสำคัญในการสร้างทักษะ สร้างเน็ตเวิร์คเชื่อมโยงเส้นใยประสาทสมอง ทำให้พัฒนาการของเด็กเติบโตอย่างรวดเร็ว

นอกจากนี้ยังมีปัญหาเรื่องภาวะโภชนาการของเด็กที่ไม่ได้กินนมแม่ เพราะตามหลักการแล้วเด็กแรกเกิดควรได้รับนมแม่อย่างเดียวนาน 6 เดือนเป็นอย่างน้อย แต่ผลสำรวจสถานการณ์เด็กและสตรี (Multiple Indicators Cluster Survey: MICS) ในประเทศไทย ประจำปี 2558-2559 โดยสำนักงานสถิติแห่งชาติ ร่วมกับองค์การยูนิเซฟ (UNICEF) ประเทศไทย พบว่ามีเด็กที่กินนมแม่อย่างเดียวยุติแล้ว 6 เดือน เพียง 23 เปอร์เซนต์เท่านั้น ซึ่งจะย้อนกลับไปเป็นเรื่องเดิมอีกคือ การที่เด็กไม่ได้รับการดูแลด้านโภชนาการอย่างเต็มที่ และเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้พวกเขาไม่ได้รับการพัฒนาทางร่างกายอย่างเต็มที่

ปัญหาพัฒนาการไม่สมวัยเกิดขึ้นจากอะไร และจะนำไปสู่ปัญหาใดต่อไป

ปัจจัยหลักๆ อาจมาจากการขาดองค์ความรู้ของแม่ ตั้งแต่การดูแลเด็กในครรภ์ อีกส่วนหนึ่งก็เกี่ยวข้องกับสภาพเศรษฐกิจและสังคมด้วย เช่น หลังคลอดลูก แม่ต้องรีบกลับไปทำงาน กฎหมายแรงงานยังกำหนดให้แม่ลาคลอดได้ไม่เกิน 90 วัน หรือ 3 เดือน ซึ่งในบางประเทศตอนนี้อ่อนญาติให้คนเป็นพ่อลางานเพื่อมาช่วยแม่เลี้ยงลูกได้ด้วย

ประเด็นถัดมา อาจเป็นเพราะคนยังไม่เข้าใจความสำคัญของนมแม่และโภชนาการ ในแง่การกระตุ้นพัฒนาการทาง

สมอง และหากลองลึกไปอีกจะเห็นว่าแม่จำนวนหนึ่งที่ไม่มีความพร้อมด้านสุขภาพมากพอที่จะให้เด็กในท้องมีสุขภาพดี จึงส่งผลต่อเนื่องไปถึงเด็กในวัยเจริญเติบโต

นอกจากปัญหาเชิงพันธุกรรมหรือยีนส์แล้ว ยังมีปัญหาเรื่องโครงสร้างของสถานศึกษา คุณภาพของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กหรือสถานรับเลี้ยงเด็กเล็ก ทั้งศูนย์พัฒนาเด็กเล็กของเอกชนท้องถิ่น และศูนย์พัฒนาเด็กเล็กในสังกัดโรงเรียนอนุบาล

เฉพาะศูนย์พัฒนาเด็กเล็กในสังกัดกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น กระทรวงมหาดไทย มีอยู่ทั่วประเทศราว 19,000 ศูนย์ กระจายอยู่ทุกตำบลในประเทศไทย ปัจจุบันมีเด็กในการดูแลกว่า 9 แสนคน ปัญหาของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก กลุ่มนี้เริ่มตั้งแต่ปัญหาเชิงกายภาพ ขาดการมีส่วนร่วมของชุมชนงบประมาณในการพัฒนา และคุณภาพของผู้ดูแลเด็กเอง

กล่าวโดยสรุป ปัญหาเรื่องพัฒนาการเด็กไม่สมวัยเป็นปัญหาตั้งแต่ตัวเด็กเอง ปัญหาคุณภาพของพ่อแม่ และปัญหาคุณภาพศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก และเมื่อพูดถึงปัญหาคุณภาพพ่อแม่ก็จะพบความทับซ้อนกับปัญหาวัยรุ่นอายุน้อยที่ตั้งครรภ์ไม่พร้อม ข้อมูลจากสำนักอนามัยการเจริญพันธุ์ กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข ประจำปี 2559 พบว่า เฉพาะวัยรุ่นหญิงกลุ่มอายุ 15-19 ปี มีอัตราการตั้งครรภ์อยู่ที่ 42.5 ต่อ 1,000 คน แม้จะเป็นตัวเลขที่ลดลงอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ปี 2556 แต่ยังคงถือว่าเป็นตัวเลขที่ค่อนข้างสูงเมื่อเทียบกับประเทศอื่นๆ ฉะนั้น จะเห็นว่าเฉพาะประเด็นเด็กปฐมวัยก็มีการทับซ้อนกับปัญหาอื่นๆ จำนวนหนึ่งด้วย

ในเชิงโครงสร้างการทำงานจะสามารถแก้ปัญหาด้านปฐมวัยอย่างบูรณาการได้อย่างไรบ้าง

จุดเริ่มตั้งแต่คุณแม่ตั้งครรภ์ กระทรวงสาธารณสุขคือเจ้าภาพหลัก ดูแลงานประกันสุขภาพให้กับคุณแม่ การให้วัคซีนแรกเกิดแก่เด็ก หรืองานด้านสุขอนามัยต่างๆ ขณะเดียวกัน หน่วยงานท้องถิ่นต่างๆ จะเป็นเจ้าภาพหลักในการดูแลบุคลากรในท้องถิ่นตัวเอง รวมทั้งดูแลรับผิดชอบศูนย์พัฒนาเด็กเล็กในพื้นที่ ส่วนโรงเรียนอนุบาลจะอยู่ในการดูแลของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.)

ภายใต้โครงสร้างใหญ่ยังมีคณะกรรมการส่งเสริมการพัฒนาเด็กและเยาวชนแห่งชาติ ภายใต้กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (พม.) มีหน้าที่กำหนดนโยบายเรื่องการพัฒนาเด็ก สำหรับเด็กตั้งแต่แรกเกิดจนถึง

อายุ 25 ปี โดยมี พ.ร.บ.ส่งเสริมการพัฒนาเด็กและเยาวชนแห่งชาติ พ.ศ. 2550 เป็นกรอบใหญ่ในการทำงาน

จะเห็นว่างานปฐมวัยหรือการดูแลเด็กคนหนึ่ง มีคนทำงานหลายหน่วยงานร่วมกัน แต่เป็นการทำงานแบบแบ่งและอาจมีช่องว่างที่ยังไม่เชื่อมกัน ช่องว่างตรงนี้เองที่ทำให้งานไม่เกิดการบูรณาการ กระทั่งข้อมูลพื้นฐานบางอย่างไม่ถูกส่งต่อ หมายความว่าต่อให้แต่ละหน่วยงานทำงานเต็มความสามารถเพียงใดก็จะแก้ปัญหาได้ระดับหนึ่งเท่านั้น แต่ไม่ใช่ทั้งหมด

หลักการของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 เขียนไว้ชัดว่า รัฐบาลต้องให้ความสำคัญกับการพัฒนาคนโดยเฉพาะช่วงปฐมวัย แต่ปัญหาคือเด็กปฐมวัยเป็นกลุ่มที่มีหน่วยงานรับผิดชอบหลายหน่วยงานและเกี่ยวพันหลายภาคส่วน เพราะการทำงานด้านนี้ต้องเริ่มตั้งแต่การตั้งครรภ์ของแม่ ช่วงแรกคลอด และการให้บริการสุขภาพต่างๆ แก่เด็ก

จากการทำงานตลอดสิบปีที่ผ่านมาของสำนักสนับสนุนสุขภาวะเด็กฯ คนที่ทำงานร่วมกับเราก็มารู้แล้วว่าปัญหาเชิงโครงสร้างเหล่านี้อยู่ จึงมีความพยายามพัฒนากลไกร่วม เช่น การทำ MOU ในระดับรัฐมนตรีระหว่าง 4 กระทรวงหลัก คือ พม. กระทรวงสาธารณสุข กระทรวงการศึกษา และ กระทรวงมหาดไทย โดยจะเน้นเรื่องการพัฒนาเด็กและผู้สูงอายุโดยเฉพาะ

นโยบายจากภาครัฐที่ชัดเจนในงานปฐมวัย มีอะไรบ้าง

นโยบายที่ค่อนข้างชัดเจนและเราได้ยินบ่อยๆ คือ โครงการ ‘มหัศจรรย์ 1,000 วัน’ จากกระทรวงสาธารณสุข อธิบายว่าตั้งแต่คุณแม่ตั้งครรภ์จนถึงเด็กอายุครบ 2 ขวบ คุณแม่ต้องเตรียมตัวอย่างไร ควรเข้ารับบริการอะไรบ้าง และเด็กต้องได้รับการสนับสนุนด้านโภชนาการอะไรเป็นพิเศษ เพื่อลดความเสี่ยงต่อการเกิดโรคต่างๆ เช่น โรคอ้วน เบาหวาน หรือ ภูมิแพ้ หรืออย่างแคมเปญ ‘กิน กอด เล่น เล่า’ โดยกระทรวงสาธารณสุข เพื่อกระตุ้นพัฒนาการของเด็กให้สมวัย ก็ถือเป็นนโยบายที่ออกมาค่อนข้างชัดเจนเช่นกัน

สำนักสนับสนุนสุขภาวะเด็ก เยาวชน และครอบครัว เข้าไปหนุนเสริมในส่วนใดบ้าง

ถ้าถามว่าบทบาทของ สสส. อยู่ตรงไหน หนึ่ง-หาช่องทาง การสนับสนุนเชิงวิชาการ และสอง-ทำโมเดลปฏิบัติการ และพยายามให้สองอย่างนี้ใช้ประโยชน์ร่วมกันได้

อย่างที่กล่าวไปว่าหน่วยงานที่ทำเรื่องปฐมวัยมีลักษณะเป็นแท่ง ตอนที่เราทำงานปฐมวัยปีที่ 5 เราวิเคราะห์งานและเห็นว่า สสส. ไม่ควรเอางบประมาณลงไปทับซ้อนกับหน่วยงานอื่นที่ดูแลเป็นหลักอยู่แล้ว แต่สิ่งที่เราทำและเห็นว่าสำคัญคือ

หนึ่ง-เราทำข้อเสนอว่าควรมีองค์กรกลางเพื่อเชื่อมการทำงานแบบแท่งให้สอดคล้องประสานเข้าหากัน ทั้งในเชิงนโยบาย การติดตาม การนำไปใช้ และการประสานงาน โดยอาจตั้งองค์กรใหม่หรือออกเป็น พ.ร.บ. ก็ได้

สอง-เราพัฒนาเครื่องมือเฝ้าระวังและส่งเสริมพัฒนาการเด็กปฐมวัย หรือ DSPM (Developmental Surveillance and Promotion Manual) ซึ่งขณะนั้นกระทรวงสาธารณสุขยังไม่ประกาศใช้ เพียงแต่เริ่มพัฒนาเครื่องมือ เราจึงเข้าไปช่วยพัฒนาจนแน่ใจว่าใช้ได้ เมื่อได้รับการพิสูจน์และผ่านการรับรองจึงประกาศใช้ เพื่อให้เป็นเครื่องมือสำหรับประเมินพัฒนาการเด็กอย่างสม่ำเสมอทุกๆ 9, 18, 20 และ 42 เดือน

สาม-เราเห็นว่าปัญหาสำคัญคือ คุณภาพของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กที่มีอยู่กว่า 19,000 ศูนย์ ในจำนวนนี้มีไม่น้อยที่ไม่ผ่านมาตรฐาน ขณะเดียวกัน จะพบว่าท้องถิ่นมีจุดแข็งเรื่องการพัฒนาระบบ มีอำนาจในการจัดการดูแลคน และการจัดการเชิงพื้นที่ เราจึงเล็งเห็นว่าด้วยระบบและศักยภาพที่มีอยู่ของท้องถิ่นจะสามารถพัฒนาต่อยอดได้ ฉะนั้น ในช่วง 5 ปีที่ผ่านมา เราจึงเน้นเรื่องการพัฒนาศูนย์เด็กเล็กต้นแบบให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ โดยมีเงื่อนไขว่าเด็กที่ผ่านโครงการนี้ต้องมีพัฒนาการสมวัย ครุมีคุณภาพ องค์กรประกอบของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กต้องดีพอที่จะยกระดับเป็นศูนย์การเรียนรู้ได้ แรกเริ่มเราทำงานวิชาการคู่กับคณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ โครงการแรกคือยกระดับศูนย์พัฒนาเด็กเล็กต้นแบบสำเร็จราว 14 แห่ง ปัจจุบันขยายผลต่อเนื่องจนมีศูนย์พัฒนาเด็กเล็กต้นแบบ 55 ศูนย์ทั่วประเทศ

อาจพูดได้ว่าจุดแข็งของสำนักสนับสนุนสุขภาวะเด็ก เยาวชน และครอบครัว คือการพัฒนาศูนย์เด็กเล็กให้มีคุณภาพ และเรายังคงดำเนินการเรื่องนี้อย่างต่อเนื่อง ซึ่งหวังว่าเมื่อระบบของศูนย์พัฒนาเลี้ยงเด็กเข้มแข็งแล้วจะสามารถต่อยอดเติบโตได้ด้วยตัวเอง

โครงการพัฒนาศูนย์พัฒนาเด็กเล็กเกิดขึ้นพร้อมๆ กับการเข้ามาของงานวิชาการใหม่ๆ เช่น เรื่อง Executive Functions หรือการพัฒนาทักษะสมอง ซึ่งเราพยายามเชื่อมโยงความรู้เหล่านี้ไปยังพื้นที่ปฏิบัติการหรือศูนย์พัฒนาเด็กเล็กที่มีอยู่เดิม วิธีการคือหาทีมวิชาการหรือคนที่จะช่วยพัฒนาองค์ความรู้ยากๆ ให้เป็นเรื่องง่าย และนำความรู้เหล่านั้นเข้าสู่ระบบของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กต่อไป

มีวิธีการอย่างไรที่จะทำให้ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กเหล่านั้นนำไปปฏิบัติจริง

ส่วนใหญ่เป็นการสนับสนุนงานด้านวิชาการ กระบวนการพัฒนาคู กระบวนการออกแบบศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก โมเดลการทำงานก็คือ ต้องมีระบบสนับสนุนและระบบหลัก ระบบ

“เราเห็นว่าปัญหาสำคัญคือ คุณภาพของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กที่มีอยู่กว่า 19,000 ศูนย์ ในจำนวนนี้มีไม่น้อยที่ไม่ผ่านมาตรฐาน ขณะเดียวกันจะพบว่าท้องถิ่นมีจุดแข็งเรื่องการพัฒนาระบบ มีอำนาจในการจัดการดูแลคน และการจัดการเชิงพื้นที่ เราจึงเล็งเห็นว่าด้วยระบบและศักยภาพที่มีอยู่ของท้องถิ่นจะสามารถพัฒนาต่อยอดได้ ฉะนั้นในช่วง 5 ปีที่ผ่านมา เราจึงเน้นเรื่องการพัฒนาศูนย์เด็กเล็กต้นแบบให้เป็นศูนย์การเรียนรู้”

สนับสนุนคือเรื่องการบริหารจัดการ เช่น ผู้บริหารต้องเข้าใจว่าสนามเด็กเล่นของเด็กต้องปลอดภัย ต้องมีอุปกรณ์อะไรในห้องเรียนบ้าง ซึ่งเขาต้องเข้าใจและจัดหาให้ หรือปรับสภาพแวดล้อมต่างๆ ให้เหมาะกับการเป็นศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ระบบสนับสนุนอีกข้อคือการมีส่วนร่วมของครอบครัวและชุมชน เช่น

โรงเรียนต้องจัดอาหารที่ถูกหลักโภชนาการสำหรับเด็ก แต่ถ้ากลับบ้านไปแล้วพ่อแม่ให้เด็กกินอาหารที่มีน้ำตาลเยอะ หรือ junk food เหมือนเดิม การทำงานก็ไม่ได้ผล ฉะนั้น ถ้าศูนย์พัฒนาเด็กเล็กจะมีแนวปฏิบัติเรื่องอะไรก็ควรต้องสื่อสารกลับไปยังครอบครัวหรือชุมชนด้วย

ส่วนระบบหลักของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคือ การจัดการสิ่งแวดล้อม จัดหลักสูตร และดูแลสุขภาพเด็ก เช่น ตั้งแต่เดินเข้าประตูโรงเรียนมา ครูต้องวัดไข้ ให้เด็กล้างมือ ตรวจสอบสภาพร่างกายเด็ก การจัดหลักสูตรต้องเน้นพัฒนาการเด็กเป็นสำคัญ ไม่แยกเป็นรายวิชา ซึ่งทั้งหมดนี้ถ้าเราไปบอกให้เขาทำ เขาก็คงไม่ทำเสียทีเดียว ต้องลงไปพร้อมทีมวิชาการและทำงานอย่างใกล้ชิด ค่อยๆ ปรับเปลี่ยนวิถีคิดของครู

กว่าเราจะได้ระบบแบบนี้ต้องใช้เวลากว่า 3 ปี ในการพัฒนาศูนย์พัฒนาเด็กเล็กที่เป็นศูนย์เรียนรู้ จาก 10 กว่าแห่งเป็น 55 แห่งในปัจจุบัน เป็นการพัฒนาศักยภาพศูนย์พัฒนาเด็กเล็กให้เขาทำได้เอง สุดท้ายเขาจะไปเล่าให้เครือข่ายฟังต่อได้โดยมีนักวิชาการคอยเป็นที่เลี้ยงให้ ฉะนั้น ความยั่งยืนในตัวงานจึงอยู่ที่ตัวบุคลากรและการวางระบบ ซึ่งเป็นหน้าที่ สสส. ในการพัฒนาโมเดล

บ. กลุ่มวัยเรียนวัยรุ่น

หันมาทำงานในกลุ่มวัยเรียนวัยรุ่น ภาพรวม สถานการณ์ขณะนี้เป็นอย่างไรร

เราแบ่งการทำงานกับวัยรุ่นออกเป็น 2 ส่วน คือช่วงวัยประถมศึกษากับมัธยมศึกษา แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นประเด็นวัยรุ่นยังมีรายละเอียดปลีกย่อยอีกมาก เช่น ปัญหาพฤติกรรมเสี่ยงต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นพฤติกรรมเสี่ยงต่อเหล่า บุหรี่ พฤติกรรมเสี่ยงทางเพศ ปัญหาคุณแม่ไวใส ท้องไม่พร้อม ซึ่งบางกลุ่มปัญหา มีเจ้าภาพทำงานชัดเจน โดยสำนักสนับสนุนสุขภาวะเด็กฯ จะจับประเด็นเรื่องภาพรวมการศึกษาเป็นหลัก และให้งบประมาณสนับสนุนคนทำงานเป็นรายโครงการไป

หากมองสถานการณ์ด้านการศึกษาเฉพาะกลุ่มเด็กประถมศึกษา จะวัดจากผลการประเมิน IQ และ EQ รายงานจากกรมสุขภาพจิต เรื่องสถานการณ์ IQ และ EQ ของเด็กนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ข้อมูลปี 2559 พบว่า เด็กชั้น ป.1 มี IQ เฉลี่ยทั้งประเทศ 98.23 จุด ต่ำกว่าค่ากลางมาตรฐานสากลที่ 100 และถ้าไปดูตัวเลขไอคิวของเด็กต่างจังหวัดจะพบว่าต่ำกว่าระดับมาตรฐานและต่ำกว่าเด็กในเมือง ส่วนสถานการณ์ EQ เด็กประถมศึกษาไทยอยู่ในเกณฑ์ปกติ 64.1 เปอร์เซนต์

นอกจากนี้ ประเด็นเรื่องสุขภาพ โภชนาการ ส่วนสูง น้ำหนัก ยังพบว่าเด็กมีทั้งภาวะโรคอ้วนหรือผอมอย่างทุก-โภชนาการไปเลย เพราะเด็กส่วนใหญ่ไม่กินอาหารเช้าหรือกินอาหารที่ไม่มีประโยชน์ กินน้ำตาลมากเกินไป ปัญหาที่สำคัญ เพราะเกี่ยวข้องกับความพร้อมในการเรียนรู้ รวมทั้งปัญหาอื่นๆ อย่างเช่นพฤติกรรมติดเกม ติดโซเชียลมีเดีย การเสี่ยงต่ออุบัติเหตุจมน้ำ ซึ่งเป็นสาเหตุการตายอันดับหนึ่งของเด็กวัยนี้

สำหรับเด็กชั้นมัธยมศึกษาจะมีการวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและคุณภาพการศึกษา โดยทั่วไปจะใช้ผลสอบ O-Net เป็นตัวชี้วัด และใช้ผลจากโครงการประเมินผลนักเรียนร่วมกับนานาชาติ หรือ PISA (Programme for International Student Assessment: PISA) วัดความรู้ทางวิชาการ

ปัญหาของเด็กวัยรุ่นส่วนใหญ่ที่พบคือ การเปลี่ยนผ่านจากเด็กไปเป็นผู้ใหญ่ซึ่งกำลังสับสนว่า ตัวเองเป็นเด็กหรือโตแล้ว จึงต้องการความมั่นใจ อยากได้รับการยอมรับ จึงนำไปสู่พฤติกรรมเสี่ยงอื่นๆ ตามมา เช่น เหล้า พฤติกรรมทางเพศ-สัมพันธ์

กระบวนการทำงานกับเด็กวัยรุ่นวัยเรียน มีความยากง่ายอย่างไรบ้าง

ต้องบอกก่อนว่า ภาพรวมของงานศึกษาในกลุ่มวัยรุ่น

วัยเรียนเป็นการทำงานที่ค่อนข้างยาก เพราะเป้าหมายของเราคือการทำงานศึกษาในเชิงระบบ แต่ข้อเท็จจริงในระบบการศึกษาของไทยเป็นการเรียนการสอนแบบแยกเป็นรายวิชา เช่น เราเห็นว่าการเรียนในปัจจุบันควรให้เด็กเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน (Problem-based Learning: PBL) เรียนแบบบูรณาการ การศึกษาแบบองค์รวม (Holistic Education) หรือการสร้างชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพ (Professional Learning Community: PLC) แต่หลักสูตรภาคบังคับยังคงกำหนดวิชาเรียนแบบแยกรายวิชา บางโรงเรียนมีนักเรียนในการดูแลเป็นพันคน จึงเป็นเรื่องที่ยากที่จะเข้าไปเปลี่ยนระบบ

ขอบเขตงานด้านการศึกษาในภาพรวมของสำนักสนับสนุนสุขภาวะเด็กฯ ที่เรามุ่งเน้นคือ หนึ่ง-ทำงานกับโรงเรียนเป็นรายโครงการตามแต่ละโรงเรียนเข้ามา โดยจะไม่เริ่มที่ตัวประเด็น เช่น ประเด็นเหล้า ประเด็นแม่ไวใส เพราะเราเชื่อว่าวิธีที่ดีที่สุดคือพัฒนาระบบโรงเรียน เช่น ทำให้ครูเกิดความเข้าใจว่า ถ้าอยากให้นักเรียนมีคุณลักษณะแบบไหน เขาจะต้องกำหนดแผนการเรียนการสอนหรือจัดการอย่างไรเพื่อให้ตรงตามเป้าที่วางไว้

ยกตัวอย่างการเรียนแบบบูรณาการ ถ้าตั้งเป้าอยากให้นักเรียนเข้าใจวิทยาศาสตร์หัวข้อนี้ ครูอาจจะสอนเป็นภาษาอังกฤษหรือให้ครูวิชาภาษาอังกฤษพูดคุยประเด็นวิทยาศาสตร์นี้ก็ได้ นี่คือการออกแบบการเรียนการสอนที่ยึดเป้าหมายร่วมกัน เพื่อให้เกิดการสอนแบบบูรณาการร่วมกัน

สอง-ทำงานกับกลุ่มเยาวชนอิสระที่ไม่มีองค์กรเยาวชนรองรับ โดยเป็นโครงการที่ไม่ต้องผ่านกลไกของโรงเรียน หลักการคือพัฒนาศักยภาพในตัวเด็ก เช่น โครงการสร้างผู้นำการเปลี่ยนแปลง จัดทำเป็นรุ่นๆ รุ่นละ 30 คน ปัจจุบันเดินทางมาถึงรุ่นที่ 3 แล้ว เด็กๆ ในโครงการนี้ถือว่าดีทีเดียว เพราะโครงการออกแบบให้เขาได้พัฒนาศักยภาพของตัวเองอย่างเต็มที่ และเราไม่เอาประเด็นที่อยากผลักดันไปยึดเยียดให้เด็ก แต่จะ让他ได้ออกแบบกระบวนการทำงานและการประเมินผลด้วยตัวเอง โครงการจึงค่อนข้างหลากหลาย ทั้งประเด็นสิ่งแวดล้อม การพัฒนาอาชีพ

อย่างไรก็ตาม เนื่องจากภารกิจของ สสส. คืองานด้านการสนับสนุนส่งเสริม แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าเราจะตามไปสนับสนุนเด็กกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งไปตลอด สิ่งที่เราทำคือการพัฒนาศักยภาพของพวกเขาให้สามารถต่อยอดโครงการด้วยตัวเองได้

อีกประเด็นหนึ่งที่สำนัก 4 ลงไปทำงานด้วย คือกลุ่มวัยรุ่นเปราะบาง รายละเอียดโครงการเป็นอย่างไร

จริงๆ ประเด็นเด็กเปราะบางเราเพิ่งจะเริ่มโฟกัสในปีนี้ โดยตั้งต้นที่ประเด็นความเหลื่อมล้ำ แต่อันที่จริงแล้วก่อนหน้านี้เราทำงานกับเด็กสองกลุ่ม คือเด็กในกระบวนการยุติธรรม และกลุ่มเด็กเร่ร่อน โดยทั้งสองประเด็นมีเจ้าภาพชัดเจน คือ มีหน่วยงานเข้ามาขอทุนไปทำงานต่อเนื่อง

ตอนที่เรำทำเรื่องเด็กในกระบวนการยุติธรรมกับกรมพินิจ และคุ้มครองเด็กและเยาวชน ขณะนั้นกรมพินิจฯ ประสบปัญหาเรื่องระบบการดูแลเด็ก คือแทนที่ระบบจะพัฒนาเด็กที่เข้าไปอยู่ในสถานพินิจให้เป็นคนดี กลับกลายเป็นว่าทำให้เขาแย่ลงกว่าเดิม กรมพินิจฯ เองก็รู้ว่าระบบมีปัญหา เขาจึงเข้ามาขอทุนเมื่อราวปี 2554 เพื่อปรับระบบการคัดกรองเด็ก เพราะปัญหาเดิมคือ เด็กต้องตอบแบบสอบถามของหน่วยงานไม่ว่าจะถูกย้ายไปอยู่ที่หน่วยไหน ทำให้เด็กต้องกรอกข้อมูลซ้ำซ้อน ไม่เชื่อมกันทั้งระบบ

ช่วง 3 ปีแรก กรมพินิจฯ เริ่มพัฒนาระบบ พัฒนาคน และพัฒนาศูนย์ และ 3 ปีหลังเขาก็ขอทุนทำโครงการต่อ โดยจัดทำระบบดูแลเด็กเป็นรายบุคคลไป เช่น เมื่อมีเด็กคนหนึ่งเข้ามากรมพินิจฯ ก็จะทำแผนชีวิตของเขาเลยว่า ถ้าเขาถูกกักตัวเป็นเวลาที่ปี ควรจะฝึกอะไรหรือพัฒนาอะไร เพราะในศูนย์ฝึกเขาจะให้เรียนหนังสืออยู่แล้ว ทางกรมจึงอยากทำความเข้าใจว่าจริงๆ แล้วการฝึกเด็กในศูนย์ให้มีคุณภาพนั้นสามารถทำได้มากน้อยแค่ไหน แต่ก็ต้องยอมรับว่ากลไกการทำงานเหล่านี้ อาจยังไม่ถึงตัวเด็กมากนัก ซึ่งกรมพินิจฯ ก็มีกรว่าจ้างให้มีคนทำงานกับเด็กในลักษณะนี้อยู่

อีกกลุ่มหนึ่งคือเด็กเร่ร่อน โดยทองพูล บัวศรี หรือ ‘ครูจิว’ จากมูลนิธิสร้างสรรค์เด็ก เป็นผู้ขอทุนเพื่อทำวิจัย งานในส่วนนี้จะอิงกับงานด้านสิทธิและการให้บริการของภาครัฐ ซึ่งทางเราเองก็มีข้อจำกัด เพราะหนึ่ง-เราเพิ่งเข้ามาจับประเด็นนี้ ซึ่งถือเป็นเรื่องที่ยังใหม่มากสำหรับเรา สอง-พอไปจับกับเรื่องสิทธิและข้อกฎหมาย ซึ่งเป็นประเด็นที่มีกลุ่มคนทำงานด้านนี้อยู่แล้ว เช่น กลุ่ม NGO ต่างๆ เราจึงไม่แน่ใจนักว่างานของเราจะไปทับซ้อนกับหน่วยงานไหนหรือไม่ จึงต้องหาจุดยืนของตัวเองเพื่อไม่ไปปะทะหรือทำงานในส่วนที่มีผู้ดูแลอยู่แล้ว

สถานการณ์ของกลุ่มเด็กเปราะบางกับปัญหา ด้านสิทธิมนุษยชนยังมีช่องว่างอะไรบ้างที่สำนักสนับสนุนสุขภาวะเด็กฯ จะสามารถเข้าไปเติมเต็มได้

สิ่งที่ต้องทำให้ชัดก่อนคือ นิยามความหมายของเด็กเปราะบาง เพราะจะนำมาซึ่งกรอบการทำงาน นิยามของเราคือ

“อาจพูดได้ว่าจุดแข็งของสำนักสนับสนุนสุขภาวะเด็ก เยาวชน และครอบครัว คือการพัฒนา ศูนย์เด็กเล็กให้มีคุณภาพ และเรายังคงดำเนินการเรื่องนี้อย่างต่อเนื่อง ซึ่งหวังว่าเมื่อระบบของ ศูนย์พัฒนาเลี้ยงเด็กเข้มแข็งแล้วจะสามารถต่อยอดเติบโตได้ด้วยตัวเอง”

การระบุเป็นประเภท ได้แก่ เด็กออทิสติก เด็กยากจนพิเศษ เด็กไร้สัญชาติ ลูกแรงงานต่างด้าว แม่วัยรุ่น เด็กในพื้นที่ห่างไกล เด็กกำพร้า เด็กเร่ร่อน เด็กติดเชื้อ HIV เด็กและเยาวชนที่ถูกดำเนินคดี เด็กที่ถูกบังคับใช้แรงงาน เด็กที่ถูกบังคับให้ค้าประเวณี และเด็กที่ได้รับผลกระทบในจังหวัดชายแดนใต้

ความซับซ้อนของประเด็นนี้ก็คือ เด็กเปราะบางกลุ่มหนึ่งอาจมีปัญหาหลายอย่าง เพราะมิติของความเปราะบางนั้นมีความซับซ้อน เช่น กลุ่มเด็กเร่ร่อนอาจมีปัญหาไร้สัญชาติ ปัญหาสุขภาพจิต ความเสี่ยงทางเพศ ความไม่มั่นคงทางจิตใจจากการถูกทอดทิ้ง ซึ่งในช่วงต้นเรากำลังทำวิจัยเพื่อหาข้อมูลในเรื่องนี้อยู่

อยากให้ช่วยอธิบายรายละเอียดสถานการณ์เด็กเปราะบางพอสังเขปว่ามีความซับซ้อนในแง่ใดบ้าง

เช่น ปัญหาเด็กไร้สัญชาติ ส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องการไม่ได้รับบริการพื้นฐานและเรื่องการศึกษา ซึ่งตามกฎหมายระหว่างประเทศ เด็กทุกคนที่อยู่ในประเทศต้องได้รับการทางการศึกษา หมายความว่างบประมาณต่อหัวจะถูกปันให้กับเด็กกลุ่มนี้ นี่เป็นแค่หนึ่งเรื่องของปัญหาเชิงโครงสร้าง และยังมีปัญหาเชิงเทคนิคอื่นๆ เช่น เด็กไร้สัญชาติจะเข้าเรียนบางคณะหรือ

บางวิชาไม่ได้ เช่น คณะแพทย์ เป็นต้น ทำให้เกิดเป็นข้อจำกัดเรื่องสิทธิและปัญหาสวัสดิการอื่นๆ

กลุ่มเด็กพิการ ประเด็นหลักที่เราสนใจคือเข้าไปทำงานด้านการคัดกรองเด็กตั้งแต่อยู่ในครรภ์ว่ามีแนวโน้มจะพิการไหม ถ้ามีก็จะเริ่มป้องกันตั้งแต่ต้น รวมทั้งสนับสนุนให้มีการจดทะเบียนคนพิการได้ตั้งแต่เด็ก เพื่อไม่ต้องรอใช้สิทธิ์ และจะช่วยให้เก็บข้อมูลได้ชัดเจนขึ้น

จริงๆ แล้วโครงการที่เราสนใจและเข้าไปทำข้อมูลมีอยู่หลายประเด็น เพียงแต่ปัญหาที่เราอยากหาข้อมูลเชิงสถิติไม่รู้ว่ามีเด็กกลุ่มนี้มีจำนวนเท่าไรและอยู่ตรงไหนบ้าง ทำให้การจัดทำไม่ชัดเจน เห็นได้ชัดในกรณีเด็กเร่ร่อน ข้อมูล 10-30 ปีย้อนหลังยังมีจำนวนเท่าเดิม คือไม่ว่าจะสำรวจกี่ครั้งก็จะได้เท่าเดิม เพราะไม่รู้ว่าจะไปหาตัวเลขที่แท้จริงจากที่ไหน หาอย่างไรก็ไม่เจอ การแก้ปัญหาของหน่วยงานต่างๆ จึงเป็นการแก้ปัญหาจากสิ่งที่เจอ เข้าใจว่าแม้จะยังมีคนทำงานเรื่องเหล่านี้อยู่ แต่โครงสร้างการทำงานก็ยังไม่เป็นระบบชัดเจนนัก จึงกลายเป็นว่าเรายังแก้ปัญหาไม่ได้เสียที คนทำงานส่วนใหญ่ก็มักเป็น NGO ในพื้นที่บ้าง หรือกลุ่มองค์กรด้านเด็กจากต่างประเทศบ้าง แต่ข้อมูลกลางจากหน่วยงานรัฐไม่ชัดเจน

“เป้าหมายในการทำงานด้านครอบครัวที่เราต้องการไปให้ถึงคือ ‘ครอบครัวอบอุ่น’ แต่ความหมายของคำว่า ‘อบอุ่น’ ทุกวันนี้คืออะไร และต้องทำความเข้าใจด้วยว่า ปัจจุบันนี้ครอบครัวมีนิยามหรือองค์ประกอบไม่เหมือนเดิมอีกต่อไป และมีความหลากหลายมากกว่าในอดีต”

ก. ครอบครัว

อีกประเด็นหนึ่งซึ่งนับเป็นภารกิจหลักของ สำนักสนับสนุนสุขภาวะเด็กฯ คือสถานการณ์ ครอบครัวไทย ณ เวลามีเรื่องใดที่ต้อง ติดตามเป็นพิเศษ

อย่างที่กล่าวไปตอนต้นว่า การทำงานเรื่องครอบครัว เราแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือครอบครัวในฐานะเป้าหมายการพัฒนา และครอบครัวในฐานะเครื่องมือเพื่อการพัฒนาเด็กและเยาวชน ซึ่งเป้าหมายในการทำงานด้านครอบครัวที่เราต้องการไปให้ถึงคือ ‘ครอบครัวอบอุ่น’ แต่ความหมายของคำว่า ‘อบอุ่น’ ทุกวันนี้คืออะไร และต้องทำความเข้าใจด้วยว่า ปัจจุบันนี้ครอบครัวมีนิยามหรือองค์ประกอบไม่เหมือนเดิมอีกต่อไปและมีความหลากหลายมากกว่าในอดีต เช่น ครอบครัวเลี้ยงเดี่ยว ครอบครัวของคนที่มีความหลากหลายทางเพศ ครอบครัวที่ไม่ต้องการมีลูก ครอบครัวห่วงกลาง หรือพ่อแม่ที่เข้ามาทำงานในเมืองและต้องทิ้งลูกให้ปู่ย่าตายาย ซึ่งเกิดขึ้นมากในพื้นที่ต่างจังหวัด ฉะนั้น ความอบอุ่นของแต่ละครอบครัวจะเอาอะไรมาวัด เรื่องนี้เป็นประเด็นที่ค่อนข้างท้าทาย

นิยามคำว่า ‘อบอุ่น’ ควรประกอบด้วยอะไรบ้าง

เรานิยามครอบครัวอบอุ่นจาก 3 องค์ประกอบ คือ หนึ่ง-สัมพันธภาพในครอบครัว สอง-บทบาทหน้าที่ของคนในครอบครัว สาม-ความมั่นคง หรือสถานะเศรษฐกิจ แต่เนื่องจากองค์ประกอบเหล่านี้เป็นองค์ประกอบใหญ่ เช่น คำว่า สัมพันธภาพ อาจหมายถึงการมีเวลาอยู่ด้วยกัน กินข้าวเย็นด้วยกัน ทำกิจกรรมร่วมกัน ซึ่งเป็นรายละเอียดปลีกย่อยในการชี้วัด

นอกจากนี้ยังขึ้นอยู่กับว่า ครอบครัวอยู่ที่ไหน ในชุมชนองค์กร หรือสถานประกอบการ เมื่อมีเงื่อนไขที่หลากหลายเช่นนี้แล้ว การกำหนดเป้าหมายในการทำงานด้านครอบครัวจึงค่อนข้างยาก เพราะนอกจากนิยามจะเปลี่ยนไปจากอดีตแล้วเกณฑ์ประเมินก็จับต้องยาก แต่อย่างไรก็ดีถือเป็นภารกิจหลักของสำนัก ที่สุดแล้วก็ต้องมีการสำรวจและประเมินว่าสถานการณ์แต่ละพื้นที่เป็นอย่างไรบ้าง มีนวัตกรรมอะไรใหม่ๆ ที่จะทำให้สถานการณ์ดีขึ้น

สถานการณ์ครอบครัวไทยโดยรวมยังถือว่า อบอุ่นอยู่ไหม

คิดว่าสถานการณ์ครอบครัวตอนนี้ไม่ได้มีปัญหาที่เห็นเด่นชัดมากนัก แต่จะเป็นปัญหาที่กระทบจากเรื่องอื่นเยอะ เช่น ปัญหาเศรษฐกิจ ปัญหาสังคมสูงวัย ปัญหาโครงสร้างของครอบครัวที่เปลี่ยนไป อย่างไรก็ตาม ลำพังเรื่องสถานการณ์ภายในครอบครัว ถ้าคนในครอบครัวเข้าใจบทบาทของตัวเอง เข้าใจบทบาทของพ่อแม่ แล้วทำหน้าที่ตัวเองให้ดี สถานการณ์ก็จะไม่ร้ายแรงหรือมีปัญหามากนัก

เมื่อโครงสร้างครอบครัวเปลี่ยน นโยบายหรือ แนวทางการทำงานต้องเปลี่ยนด้วยไหม

นโยบายไม่เปลี่ยน แต่เนื้อหาในการตอบโจทย์จะยากกว่าเดิม ยกตัวอย่างเช่นสภาพพื้นที่ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ) เก็บข้อมูลประเด็นครอบครัว ประเมินสัมพันธภาพครอบครัว โดยใช้ความอบอุ่นเป็นเกณฑ์ชี้วัด และใช้อัตราการหย่าร้างเป็นตัวกำหนดสัมพันธภาพ ซึ่งเป็นที่ทราบกันว่าอัตราการหย่าร้างไม่สามารถตอบโจทย์เรื่องสัมพันธภาพได้ในปัจจุบันนี้ สภาพพื้นที่ จึงแก้ปัญหาด้วยการหาตัวชี้วัดอื่นๆ เข้าร่วมด้วย

ถามว่างานของ สสส. เปลี่ยนไหม คงไม่เปลี่ยน แต่สิ่งที่ต้องค้นหาให้ได้ก็คือ ความแตกต่างของครอบครัวแต่ละรูปแบบ ทั้งครอบครัวในเมือง ครอบครัวกึ่งเมือง หรือในสถานประกอบการ แต่ละครอบครัวมีความต่างกันอย่างไร ฉะนั้น การกำหนดค่าสัมพันธภาพก็ต้องต่างกันด้วย หรืออาจมีนวัตกรรมให้แต่ละครอบครัวนำไปใช้ประโยชน์ได้

จ. ประเมินผล

จากการทำงานในประเด็นเด็ก เยาวชน และครอบครัวมาร่วม 10 ปี พอจะประเมินได้ไหมว่า ผลการทำงานที่ผ่านมาเป็นไปตามเป้าหมายแค่ไหน

ถ้าให้ประเมินผลอย่างง่ายที่สุด คือดูจากผลสัมฤทธิ์ว่าบรรลุเป้าที่ตั้งไว้ไหม ซึ่งบอกได้ว่าผลงานเราเข้าเป้า เป็นไปตามเกณฑ์ที่วางเอาไว้ทั้งหมด เพราะด้วยกระบวนการทำงานของ สสส. เป็นแผนระยะยาว 10 ปี โดยมีการทบทวนแผนใหญ่ทุกๆ 3 ปี และยังมีประชุมประจำปีเพื่อประเมินผลงาน หมายความว่าจะมีการประเมินอยู่ตลอดเวลาในการทำงาน แต่พอพูดว่าตรงตามเป้าที่วางไว้ ก็ไม่ใช่เพราะเราตั้งเป้าง่าย ทำสำเร็จได้สบายๆ แต่ต้องใช้ความพยายามอย่างมากในการทำงานตลอดหลายปีที่ผ่านมาเหมือนกัน

มีประเด็นใด้บ้างที่มีแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงในทิศทางที่ดีขึ้น

อย่างเช่นเมื่อ 6 ปีที่แล้ว เราทำแผนระดับชาติโดยมีเป้าหมายว่าจะ ‘พัฒนาคนตลอดช่วงชีวิต’ และสำหรับงานเฉพาะกลุ่มเด็กปฐมวัย เราตั้งเป้าเรื่องพัฒนาการของเด็กกลุ่มนี้ ต้องสมวัยอย่างน้อย 80 เปอร์เซ็นต์ หมายความว่าถ้าจะทำให้ได้ตามเป้า เราต้องทำงานทั้งกระบวนการ

เมื่อ 3 ปีที่แล้ว เราได้รับโจทย์เรื่องระบบสุขภาพ ซึ่งเป็นที่มาของโครงการ ‘โรงเรียนสุขภาพ’ ทั้งหมด 2,500 โรงเรียน ก็ต้องจัดการว่าภายใน 3 ปีนี้เราจะทำอะไรเพื่อให้มีเครือข่ายครบทุกโรงเรียน ตัวชี้วัดหนึ่งคือตัวเลขในเชิงปริมาณว่ามีโรงเรียนที่ทำได้แล้วก็โรงเรียน แต่หากเป็นตัวชี้วัดเชิงคุณภาพอาจจะน้อยลงมาสักครึ่งหนึ่ง แต่อย่างน้อยในการวัดผลเชิงปริมาณนี้ ก็ทำให้แต่ละโรงเรียนมองเห็นว่าเขาต้องให้ความสำคัญกับเรื่องนี้ในโรงเรียนมากขึ้นด้วย

ถ้าถามว่าเรื่องไหนที่ประเมินผลได้ยากที่สุด แน่นอนว่าต้องเป็นเรื่องครอบครัว เพราะอย่างที่บอกว่าบริบทครอบครัวของโลกเปลี่ยนไป แล้วยังโจทย์คือ ‘ครอบครัวอบอุ่น’ การกำหนดแผนและการประเมินผล จึงต้องมีการทบทวนเงื่อนไขบริบทของครอบครัวให้ตรงกับสถานการณ์ปัจจุบันด้วย

การกำหนดแผนระยะยาว 10 ปีของ สสส. จะต้องมีการปรับปรุงเป้าหมายให้สอดคล้องไปตามสภาพแวดล้อมและเงื่อนไขของสังคมที่เปลี่ยนไปด้วยหรือไม่

แม้จะวางแผนใหญ่เอาไว้ 10 ปี แต่ก็จะมีการทบทวนทุกปี บางกรณีแม้ว่าบริบทครอบครัวเปลี่ยนไป แต่สถานการณ์ภาพรวมอาจไม่ต่างหรือไม่เปลี่ยนไปมาก สิ่งที่ไม่เปลี่ยนแปลงคือประเด็นผู้สูงอายุ สังคมเทคโนโลยี ปัญหาเรื่องสุขภาพ และสถานการณ์หลายๆ เรื่องที่ไม่เปลี่ยนแปลง เช่น ปัญหาเหล้า บุหรี่ อุบัติเหตุ โรคอ้วน เหตุที่สถานการณ์ไม่ดีขึ้นเลย หมายความว่าเราอาจจะทำผิดก็ได้เนะ วิธีการทำงานของเราอาจผิด เมื่อบวกกับการทำงานของหน่วยงานรัฐที่ยังคงทำเหมือนเดิม ก็อาจจะแปลได้ว่ายังแก้ปัญหาไม่ถูกจุด

การทำงานของหน่วยงานภาครัฐมีการปรับตัวขึ้นบ้างไหม

ถ้ามองแง่บวก เข้าใจว่าทั้งรัฐธรรมนูญและแผนพัฒนาเศรษฐกิจฯ ได้วางโครงสร้างเพื่อแก้ปัญหาไว้แทบทุกด้าน ซึ่งจะเห็นถึงความพยายามเชื่อมโยงปัญหาและออกนโยบายใหม่ๆ เพื่อแก้ไขสถานการณ์ อาจเรียกได้ว่าเป็นแผนที่ครอบคลุมเนื้อหาและรายละเอียดอยู่มากทีเดียว แต่ก็ยังมีข้อสังเกตว่าบางกรณีปัญหาอาจไม่ได้อยู่ที่นโยบายใหญ่ แต่อยู่ที่ความไม่เชื่อมโยงของหน่วยงานต่างๆ

แม้ว่าแต่ละหน่วยงานจะมีตัวชี้วัด หรือ KPI มีภารกิจเป็นของตัวเอง แต่นั่นก็ทำให้เขามุ่งไปแต่เฉพาะภารกิจของตัวเอง โอกาสที่จะมาพูดคุยกันในเชิงการทำงานก็น้อย ไม่มีเจ้าภาพเพื่อเชื่อมโยงการทำงานเข้าหากัน เช่น นโยบายการพัฒนาเด็กปฐมวัย รัฐต้องมอบหมายให้หน่วยงานด้านการพัฒนาสังคมเป็นเจ้าภาพในการบูรณาการจัดการ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องงบประมาณหรือโครงการต่างๆ แต่พอกลับไปดูโครงสร้างการทำงานจริงๆ จะเห็นว่าเขาไม่ได้รับผิดชอบศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ขอบเขตการทำงานของเขาไม่ได้ครอบคลุมไปถึงด้านการเรียนการสอน หรือการดูแลเกี่ยวกับปัญหาสุขภาพของเด็ก ดังนั้น ในแง่การบูรณาการจึงต้องใช้ความพยายามสูงมากที่จะเชื่อมโยงทุกเรื่องเข้าด้วยกันเพื่อให้เห็นภาพใหญ่ทั้งหมด

หากประเมินการทำงานของสำนักสนับสนุนสุขภาพเด็กฯ ถือว่ามาถูกทางหรือยัง

คิดว่าโดยทิศทางเรามาถูกแล้ว แต่เรื่องการประสานงาน การเชื่อมโยง หรือการทำงานเชิงบูรณาการ เรายังขาดบกลางหรือกลไกบางอย่างที่จะทำในส่วนนี้ได้ จึงทำให้ทุกอย่างไม่ชัดเจนเท่าที่ควร และยังคงมีเงื่อนไขข้อปลีกย่อยอีกมากจึงจะทำงานเชิงบูรณาการได้ รวมทั้งการปรับเปลี่ยนคณะทำงาน

บ่อยๆ การปรับรัฐมนตรี เปลี่ยนข้าราชการระดับสูง ก็มีผลทำให้นโยบายไม่ต่อเนื่อง โครงการก็ไม่ต่อเนื่อง และการรับนโยบายไปใช้ก็เป็นอีกปัญหาหนึ่ง ทำให้ผลลัพธ์อาจยังไม่เป็นไปอย่างที่หวัง

ความคาดหวังของคนทำงาน สสส. คืออะไร

ต้องบอกก่อนว่าที่ผ่านมาทั้งโครงการที่สำเร็จและยังไม่สำเร็จ เรื่องที่สำเร็จและเห็นการเปลี่ยนแปลงค่อนข้างชัดคือเรื่องเด็กปฐมวัย ก็หวังว่าถ้าเรายับยั้งอีกนิดหนึ่ง ทำให้โมเดลเหล่านี้เข้าไปอยู่ในระบบใหญ่เพื่อพัฒนาต่อไปได้ ก่อนหน้านั้นสถานการณ์ของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กบางแห่งอยู่ในขั้นวิกฤติ แต่พอเอาโมเดลเหล่านี้ไปใช้ก็มีส่วยช่วยขยายผลได้จริง ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นจริงในเชิงนโยบาย

อีกเรื่องหนึ่งคือความคาดหวังว่างานวิจัยหรือโมเดลด้านการศึกษาที่เราทำ จะถูกนำไปปรับใช้ในเชิงนโยบายใหญ่ ให้หน่วยงานระดับจังหวัดนำไปใช้ในพื้นที่ของตนเอง และพัฒนาต่อเนื่องไปยังจังหวัดอื่นๆ เพราะในโมเดลการศึกษาหลายอย่างต้องการการเปิดพื้นที่พิเศษ เช่น หน่วยราชการระดับจังหวัดต้องเป็นผู้ปฏิรูปงานการศึกษาแบบบูรณาการในพื้นที่ตัวเอง ซึ่งตลอดหลายปีที่ผ่านมาเริ่มมองเห็นแนวโน้มที่จะทำได้ แต่ต้องทำร่วมกับเครือข่ายอื่นๆ ด้วย

สิ่งที่เด็ก เยาวชน และครอบครัว จะต้องเผชิญ และเตรียมรับมือในอนาคตคืออะไร

ที่มานี้คือสังคมสูงวัย ภายในปี 2573 มีการประเมินว่า จำนวนเด็กที่ดูแลผู้สูงอายุจะน้อยลง โดยเด็ก 2.5 คน ต้องดูแลผู้สูงอายุ 1 คน สิ่งที่เราต้องเตรียมรับการเปลี่ยนแปลงไปสู่สังคมสูงวัยคือ ต้องทำระบบทุกอย่างให้พร้อมต่อการพัฒนาไม่ว่าจะเป็นสวัสดิการด้านสุขภาพ ด้านการศึกษา ด้านสังคม ซึ่งต้องอาศัยการทำงานจากคนหลายกระทรวง โดยเฉพาะคนทำงานด้านการศึกษาต้องแก้ไขให้เร็วและชัดเจนที่สุด คือทำให้เด็กเติบโตอย่างมีคุณภาพพอที่จะดูแลผู้สูงอายุได้ หรือดีขึ้นกว่าเดิมอย่างน้อย 2 เท่า

ต่อมาคือสังคมดิจิทัล หรือการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีที่เร็วเกินไป อย่างที่เราได้ยินกันว่า สังคมยุคนี้เป็นยุค 21st Century ซึ่งคนในศตวรรษที่ 21 ต้องมีทักษะทางเทคโนโลยี มีการแข่งขันกันมากขึ้น ความน่าเป็นห่วงคือ บริบทหรือวัฒนธรรมแบบไทยอาจหายไป

สองเรื่องนี้ต้องเกิดขึ้นแน่นอน เราจะทำอย่างไรให้คนมีความพร้อมที่จะดำรงชีวิตในศตวรรษที่ 21 การแก้ไขก็ไม่พ้นเรื่องการพัฒนาทักษะของคน พัฒนาการศึกษา ทำอย่างไรให้เด็กเกิดใหม่ที่มีน้อยลง แต่มีคุณภาพมากยิ่งขึ้น

บทที่

2

เด็กปฐมวัยวันนี้ กับอนาคตวันหน้า

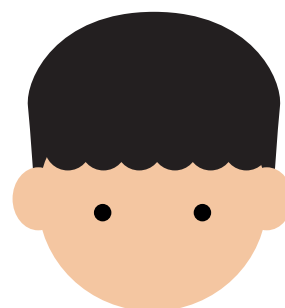
สถานการณ์เด็กปฐมวัย (แรกเกิด-5 ปี)

ความหมายของ ‘เด็กปฐมวัย’ ตามนโยบายและยุทธศาสตร์การพัฒนาเด็กปฐมวัย (0-5 ปี) ระยะยาว พ.ศ. 2550-2559 ได้ให้นิยามไว้ว่า เด็กปฐมวัยคือ เด็กตั้งแต่ปฏิสนธิจนถึงอายุ 5 ปี 11 เดือน 29 วัน หรือหมายถึงเด็กแรกเกิดจนถึงก่อนอายุครบ 6 ปีบริบูรณ์

ช่วงปฐมวัยเป็นช่วงเวลาทองในการเจริญเติบโตของมนุษย์ เป็นช่วงการสร้างรากฐานชีวิตทุกด้าน ทั้งด้านร่างกาย จิตใจ สติปัญญา อารมณ์ และสังคม ที่สำคัญสมองของมนุษย์มีกระบวนการพัฒนาอย่างรวดเร็ว โดยจะเติบโตถึงร้อยละ 80 ของสมองผู้ใหญ่ ตั้งแต่ขณะเป็นทารกในครรภ์จนถึงอายุประมาณ 3 ปี หากไม่ได้รับการกระตุ้นอย่างเหมาะสมจะเกิดผลกระทบต่อการสร้างเส้นใยประสาท ทำให้สมองพัฒนาไม่เต็มที่ ส่งผลให้ศักยภาพการเรียนรู้ลดลง (กรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข)

การให้ความสำคัญต่อทุกช่วงตอนในการเติบโตของเด็กปฐมวัย ตั้งแต่อยู่ในครรภ์มารดาจนเข้าสู่ช่วงเวลาก่อนครบ 6 ปีบริบูรณ์ จึงเป็นเรื่องจำเป็นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะในเรื่องของสุขภาพเด็กที่ประกอบด้วย การเจริญเติบโต พัฒนาการ และการเรียนรู้ ทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สติปัญญา และสังคมที่เชื่อมโยงกันเป็นองค์รวมอย่างสมดุล

80%

สมองของเด็กปฐมวัย

เด็กวัย 0-5 ขวบ สมองเติบโตถึง 80%

เกือบเท่าสมองผู้ใหญ่

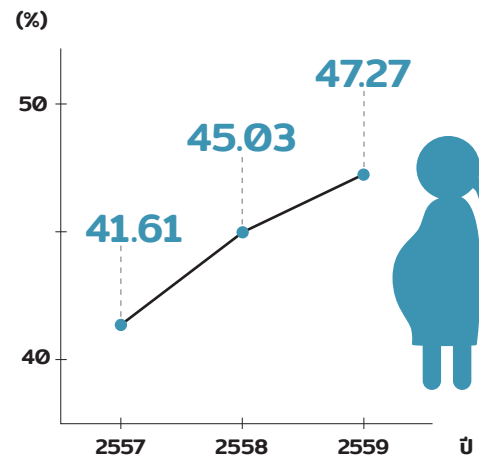
เด็กปฐมวัยในช่วงตั้งครรภ์ของมารดา

สถานการณ์ของเด็กช่วงที่อยู่ในครรภ์เกี่ยวข้องกับภาวะการตั้งครรภ์ของมารดา ข้อมูลสถานการณ์ภาพรวมในช่วงปฏิสนธิ 0-2 ปี ของกรมกิจการเด็กและเยาวชน แสดงถึงหญิงตั้งครรภ์ได้รับการฝากครรภ์ครั้งแรกก่อนหรือเท่ากับ 12 สัปดาห์ ทั้งประเทศมีแนวโน้มที่ดีขึ้นทุกๆ ปี โดยพบว่าการฝากครรภ์ร้อยละ 41.61 ในปี 2557 จากนั้นเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 45.03 ในปี 2558 และเพิ่มเป็นร้อยละ 47.27 ในปี 2559 ตามลำดับ ส่วนอัตราการตายของทารกแรกเกิดถึงอายุ 28 วัน ในปี 2559 พบในอัตรา 3.94 ต่อ 1,000 คน

ขณะที่อัตราส่วนการตายของมารดาต่อการเกิดมีชีพแสนคนพบว่า มีแนวโน้มลดลงในทุกๆ ไตรมาส โดยในปี 2557-2559 พบอัตราส่วนร้อยละ 23.3 ร้อยละ 11.83 และร้อยละ 15.82 ตามลำดับ

สำหรับสถานการณ์ทารกแรกเกิดน้ำหนักน้อยกว่า 2,500 กรัมพบว่า อยู่ในอัตราใกล้เคียงกันทุกๆ ปี คือ ร้อยละ 8.36 ร้อยละ 8.59 และร้อยละ 8.62 ในปี 2557-2559 ส่วนเรื่องการรับวัคซีนพบว่าร้อยละของเด็กอายุ 12-23 เดือน ที่ได้รับวัคซีนครบตามคำแนะนำในตารางการฉีดวัคซีนของประเทศ อยู่ที่ร้อยละ 71.6 ในปี 2559

อัตราการฝากครรภ์

เด็กปฐมวัยช่วงหลังคลอด

หรือช่วงเจริญเติบโต

จากรายงานสถานการณ์พัฒนาการเด็กปฐมวัยของกรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข ปี 2559 พบว่า เด็กอายุ 0-5 ปี มีพัฒนาการสมวัยร้อยละ 98.79 เกินเป้าหมายซึ่งอยู่ที่ร้อยละ 85 โดยผลการคัดกรองพัฒนาการตามกลุ่มอายุระหว่างวันที่ 4-8 กรกฎาคม 2559 พบเด็กอายุ 9, 18, 30 และ 42 เดือน มีพัฒนาการสงสัยล่าช้าร้อยละ 23.30 (เป้าหมายอยู่ที่ร้อยละ 20) เด็กมีพัฒนาการสงสัยล่าช้าได้รับการติดตามกระตุ้นร้อยละ 55.99 และหลังได้รับการกระตุ้นเด็กมีพัฒนาการสมวัยร้อยละ 94.36

สำหรับเด็กพัฒนาการล่าช้า พบว่า มีร้อยละ 5.64 โดยแบ่งเป็นพัฒนาการล่าช้าด้านการใช้ภาษา (EL) ร้อยละ 52.25 ด้านกล้ามเนื้อ-มัดเล็กและสติปัญญา (FM) ร้อยละ 47.1 ด้านการเข้าใจภาษา (RL) ร้อยละ 47.02 ด้านการเคลื่อนไหว (GM) ร้อยละ 34.62 และด้านการช่วยเหลือตนเอง (PS) ร้อยละ 31.88

เด็กพัฒนาการล่าช้า

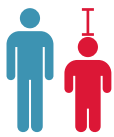
อันดับ 1	ด้านการใช้ภาษา (EL)	52.25%
อันดับ 2	ด้านกล้ามเนื้อมัดเล็กและสติปัญญา (FM)	47.1%
อันดับ 3	ด้านการเข้าใจภาษา (RL)	47.02%
อันดับ 4	ด้านการเคลื่อนไหว (GM)	34.62%
อันดับ 5	ด้านการช่วยเหลือตนเอง (PS)	31.88%

ที่มา: ผลสำรวจของกรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข ปี 2559

นอกจากนี้ จากการสำรวจของกองทุนเพื่อเด็กแห่งสหประชาชาติ หรือองค์การยูนิเซฟ (UNICEF) พบว่า เด็กร้อยละ 9.4 มีน้ำหนักแรกเกิดต่ำกว่า 2,500 กรัม โดยภาวะน้ำหนักต่ำกว่าเกณฑ์มาตรฐานปานกลางหรือรุนแรงพบร้อยละ 6.7 ในเด็กอายุต่ำกว่า 5 ปี และร้อยละ 11.6 ในเด็กอายุ 0-5 เดือน ส่วนเด็กในครัวเรือนที่ยากจนมาก พบว่า มีภาวะน้ำหนักต่ำกว่าเกณฑ์มาตรฐานปานกลางหรือรุนแรงสูงกว่าเด็กฐานะอื่นๆ

นอกจากนี้ 1 ใน 12 ของเด็กอายุต่ำกว่า 5 ปี มีภาวะอ้วน และ 1 ใน 10 ประสบภาวะทุพโภชนาการเรื้อรังปานกลางหรือรุนแรง (เตี้ย) ส่วนภาวะทุพโภชนาการเฉียบพลันปานกลางหรือรุนแรง (ผอม) พบในสัดส่วนร้อยละ 5.4 ของเด็กอายุต่ำกว่า 5 ปี โดยพบสูงสุดในเด็กอายุ 0-5 เดือน ร้อยละ 12.4

ภาวะทุพโภชนาการในเด็กอายุต่ำกว่า 5 ปี

ส่วนสูง ต่ำกว่าเกณฑ์มาตรฐาน (เตี้ย) **16%**

น้ำหนัก ต่ำกว่าเกณฑ์มาตรฐาน (ผอม) **7%**

เด็กในภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคใต้

มีภาวะทุพโภชนาการด้านส่วนสูงและน้ำหนักในสัดส่วนที่มากกว่าภาคอื่นๆ

เด็กที่แม่ขาดการศึกษา

มีภาวะน้ำหนักต่ำกว่าเกณฑ์มาตรฐาน **14%** และมีภาวะเตี้ยแคระแกร็น **34%**

เด็กในครอบครัวยากจน

มีภาวะเตี้ยแคระแกร็นและน้ำหนักต่ำกว่าเกณฑ์มาตรฐาน สูงกว่าเด็กในครอบครัวที่ร่ำรวย

เด็กในครอบครัวที่ร่ำรวย

มีภาวะอ้วนในสัดส่วนที่สูงกว่าเด็กกลุ่มอื่นๆ

ที่มา: การสำรวจสถานการณ์เด็กและสตรีในประเทศไทย พ.ศ. 2555 จัดทำโดยสำนักงานสถิติแห่งชาติ

ภาวะโภชนาการ

การสำรวจของสำนักโภชนาการ กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข ปี 2556 พบเด็กร้อยละ 11.1 เป็นโรคขาดสารไอโอดีน (ปริมาณไอโอดีนในปัสสาวะน้อยกว่า 100 ไมโครกรัมต่อลิตร) และจากผลการสำรวจสถานการณ์เด็กและสตรีในประเทศไทย พ.ศ. 2555 โดยสำนักงานสถิติแห่งชาติ พบว่า ครัวเรือนของไทยมีการบริโภคเกลือไอโอดีนอย่างเพียงพอ ร้อยละ 71 โดยครัวเรือนที่ร่ำรวยมากบริโภคเกลือไอโอดีนสูงกว่าครัวเรือนที่ยากจนอย่างเห็นได้ชัด

อย่างไรก็ตาม ปัจจัยจากตัวเด็กที่ส่งผลต่อภาวะโภชนาการที่สำคัญ คือ น้ำหนักเมื่อแรกคลอดน้อย การคลอดก่อนกำหนด ภาวะแทรกซ้อนหลังคลอด โดยเฉพาะน้ำหนักแรกคลอดของทารกเป็นตัวชี้วัดที่ดีของสุขภาพและภาวะโภชนาการของผู้เป็นแม่ และยังเป็นตัวชี้วัดที่ดีของโอกาสมีชีวิตรอด การเจริญเติบโต สุขภาพระยะยาว และการพัฒนาทางจิตของทารกเกิดใหม่ด้วย

ในประเทศกำลังพัฒนา การมีน้ำหนักน้อยของทารกแรกคลอด มีสาเหตุหลักมาจากภาวะโภชนาการที่ไม่ดีของแม่ตั้งแต่มีก่อนตั้งครรภ์ นอกจากนี้ในเด็กที่มีน้ำหนักแรกเกิดน้อยกว่า 2,500 กรัม จะมีความเสี่ยงต่อการเกิดโรคในกลุ่ม Metabolic Syndrome

ทั้งนี้ ประเทศไทยมีเด็กที่มีน้ำหนักแรกคลอดต่ำกว่า 2,500 กรัม ประมาณร้อยละ 8

การเลี้ยงลูกด้วยนมแม่

เด็กอายุต่ำกว่า 6 เดือน

ที่กินนมแม่เพียงอย่างเดียวมีเพียง **12%**

เด็กในครอบครัวที่ร่ำรวย

กินนมแม่เพียงอย่างเดียว **9%**

เด็กในครอบครัวที่ยากจน

กินนมแม่เพียงอย่างเดียว **16%**

เด็กผู้หญิง

กินนมแม่เพียงอย่างเดียว **16%**

เด็กผู้ชาย

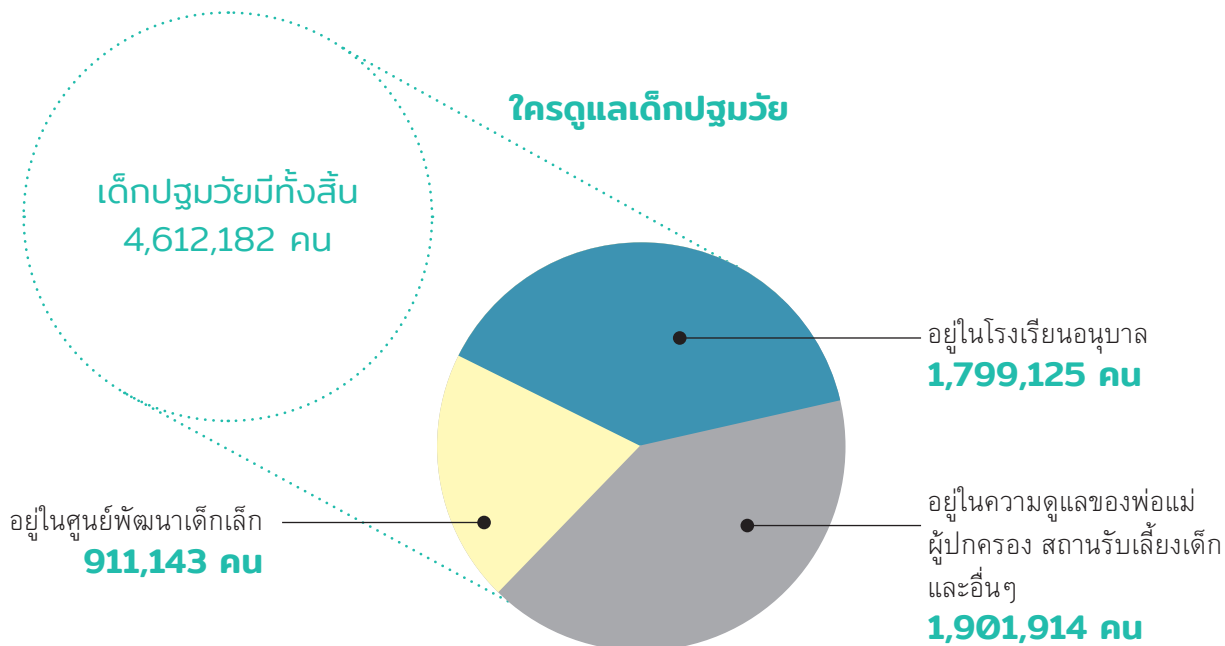
กินนมแม่เพียงอย่างเดียว **10%**

ที่มา: การสำรวจสถานการณ์เด็กและสตรีในประเทศไทย พ.ศ. 2555 จัดทำโดยสำนักงานสถิติแห่งชาติ

การดูแลและการเลี้ยงดู

สภาพสังคมที่เปลี่ยนไปส่งผลให้พ่อแม่ต้องฝากบุตรหลานให้สถานพัฒนาเด็กปฐมวัยเป็นผู้ดูแลแทน จากข้อมูลของกรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย ปี 2555 ระบุว่า เด็กปฐมวัยไทยมีจำนวนทั้งสิ้น 4,612,182 คน อยู่ในความดูแลของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 911,143 คน และอยู่ในโรงเรียนอนุบาล 1,799,125 คน นอกนั้นอยู่ในความดูแลของพ่อแม่ผู้ปกครอง สถานรับเลี้ยงเด็ก และอื่นๆ รวม 1,901,914 คน ซึ่งพบว่าการจัดการดูแลและการเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยของสถานพัฒนาเด็กปฐมวัย มีความแตกต่างด้านคุณภาพและมาตรฐานทั้งการบริหารจัดการด้านวิชาการ ด้านบุคลากร และด้านนโยบายสนับสนุนจากผู้บริหาร

ในดูแลเด็กปฐมวัย

ที่มา: กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย ปี 2555

การเข้าเรียนในระดับปฐมวัย

ในแวดวงการศึกษาเป็นที่รับทราบกันว่า สมอของเด็กปฐมวัยถือเป็นช่วงที่มีพัฒนาการอย่างรวดเร็ว การเลี้ยงดูเด็กในวัยนี้จึงมีส่วนสำคัญที่สุดในการส่งเสริมพัฒนาการของเด็ก

เด็กปฐมวัยหรือเด็กก่อนวัยเรียน ควรได้รับการเตรียมความพร้อมในด้านพัฒนาการต่างๆ ให้เหมาะสมตามวัย ก่อนที่จะเข้าเรียนในระดับประถมศึกษา โดยผู้ปกครองสามารถส่งบุตรหลานเข้าเรียนในหลักสูตรปฐมวัยซึ่งจะมีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ต่างๆ ที่เหมาะสมกับเด็ก และแตกต่างจากการฝากรับเลี้ยงเด็กที่ไม่มีการจัดการเรียนการสอนอย่างเป็นระบบ

ผลการสำรวจสถานการณ์เด็กและสตรีในประเทศไทย ปี 2555 โดยสำนักงานสถิติแห่งชาติ พบว่า ร้อยละ 84.4 ของเด็กอายุ 36-59 เดือน ได้เข้าเรียนในหลักสูตรปฐมวัย โดยเด็กที่อยู่นอกเขตเทศบาลได้เข้าเรียนสูงถึงร้อยละ 87 มากกว่าเด็กในเขตเทศบาลที่ได้เข้าเรียนร้อยละ 80.1 นอกจากนี้ หากพิจารณาเปรียบเทียบตามฐานะทางเศรษฐกิจของครัวเรือน พบว่า เด็กในครอบครัวที่มีฐานะทางเศรษฐกิจยากจนได้เข้าเรียนในหลักสูตรปฐมวัยร้อยละ 84.7 ขณะที่เด็กในครอบครัวที่มีฐานะทางเศรษฐกิจร่ำรวยจะได้เข้าเรียนร้อยละ 81.9

อย่างไรก็ตาม การเลี้ยงดูเด็กที่บ้านก็มีความสำคัญต่อพัฒนาการเด็กด้วยเช่นกัน โดยการสำรวจของสำนักงานสถิติแห่งชาติได้พิจารณาปัจจัยประกอบต่างๆ เช่น กิจกรรมระหว่างผู้ใหญ่กับเด็ก หนังสือสำหรับเด็กในบ้าน และสภาพการเลี้ยงดูของครอบครัวเป็นตัวชี้วัดที่สำคัญของการเลี้ยงดูเด็ก โดยเปรียบเทียบกับยุทธศาสตร์ระดับสากลว่าด้วยโลกที่เหมาะสมสำหรับเด็ก คือ เด็กควรมีสภาพร่างกายแข็งแรง ความคิดอ่านว่องไว มีอารมณ์มั่นคง สามารถดำรงตนอยู่ในสังคมได้ และพร้อมที่จะเรียนรู้

พัฒนาการเด็ก

ครัวเรือนที่มีหนังสือสำหรับเด็กอย่างน้อย 3 เล่ม

ครัวเรือนที่ร่ำรวย มีมากถึง **71%**

ครัวเรือนที่ยากจน มีเพียง **24%**

71% ของเด็กปฐมวัย มีของเล่นในบ้านอย่างน้อย 2 ประเภท

92% ของเด็กปฐมวัย มีพัฒนาการที่เหมาะสม ทั้งด้านร่างกาย การอ่าน อารมณ์ และการเรียนรู้ ดังนี้

ด้านการอ่าน
63%

ด้านอารมณ์
87%

ด้านร่างกาย
97%

ด้านการเรียนรู้
97%

ที่มา: การสำรวจสถานการณ์เด็กและสตรีในประเทศไทย พ.ศ. 2555
จัดทำโดยสำนักงานสถิติแห่งชาติ

EF กับการพัฒนาทักษะสมองส่วนหน้า

ทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนากระบวนการทางความคิดและการจัดการของสมองส่วนหน้า (Executive Functions: EF) ได้รับความสนใจเป็นอย่างมากในแวดวงวิชาการด้านการศึกษา โดยเฉพาะการเตรียมความพร้อมของเด็กปฐมวัยสู่โลกแห่งการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21

เปรียบเทียบได้ว่า สมองส่วนหน้าสุดมีบทบาทสำคัญเสมือนซีอีโอในการควบคุมความคิด อารมณ์ การตัดสินใจ และทุกๆ การกระทำของมนุษย์ หากสมองส่วนนี้ได้รับการกระตุ้น ฝึกฝน พัฒนา ตั้งแต่ระดับปฐมวัยจะทำให้เด็กมีสมาธิจดจ่อ มีความยับยั้งชั่งใจ รู้จักวางแผน จัดลำดับความสำคัญ สามารถคิดและทำสิ่งต่างๆ ที่มีความซับซ้อนได้อย่างเต็มศักยภาพ อันเป็นพื้นฐานสำคัญที่จะนำไปสู่การมีชีวิตที่มีคุณภาพ

ข้อมูลจากสถาบันอาร์แอลจี และ รศ.นวลจันทร์ จุฑาภักดีกุล ศูนย์วิจัยประสาทวิทยาศาสตร์ สถาบันชีววิทยาศาสตร์ โมเลกุล มหาวิทยาลัยมหิดล ระบุว่า ทักษะสมองส่วนหน้าที่เด็กปฐมวัยควรได้รับการส่งเสริมและพัฒนา ประกอบด้วย

1. ความจำที่นำมาใช้งาน (Working Memory)

คือ ทักษะความจำหรือการเก็บข้อมูลในคลังสมอง และดึงมาใช้ประโยชน์ตามสถานการณ์ที่พบเจอ

2. การยับยั้งชั่งใจ คิดไตร่ตรอง (Inhibitory Control)

คือ การควบคุมความต้องการของตนเองในระดับที่เหมาะสม

3. การยืดหยุ่นความคิด (Shift / Cognitive Flexibility)

คือ การยืดหยุ่นหรือปรับเปลี่ยนความคิดให้เหมาะสมกับสถานการณ์ได้

4. การใส่ใจ จดจ่อ (Focus / Attention)

คือ การมุ่งความสนใจอยู่กับสิ่งที่ทำอย่างต่อเนื่อง โดยไม่วอกแวก

5. การควบคุมอารมณ์ (Emotion Control)

คือ การควบคุมอารมณ์ให้อยู่ในระดับที่เหมาะสม ไม่โกรธง่าย และจัดการกับความเครียดได้

6. การประเมินตัวเอง (Self-monitoring)

คือ การรู้จักตนเอง ตรวจสอบตนเองได้

7. การริเริ่มและลงมือทำ (Initiating)

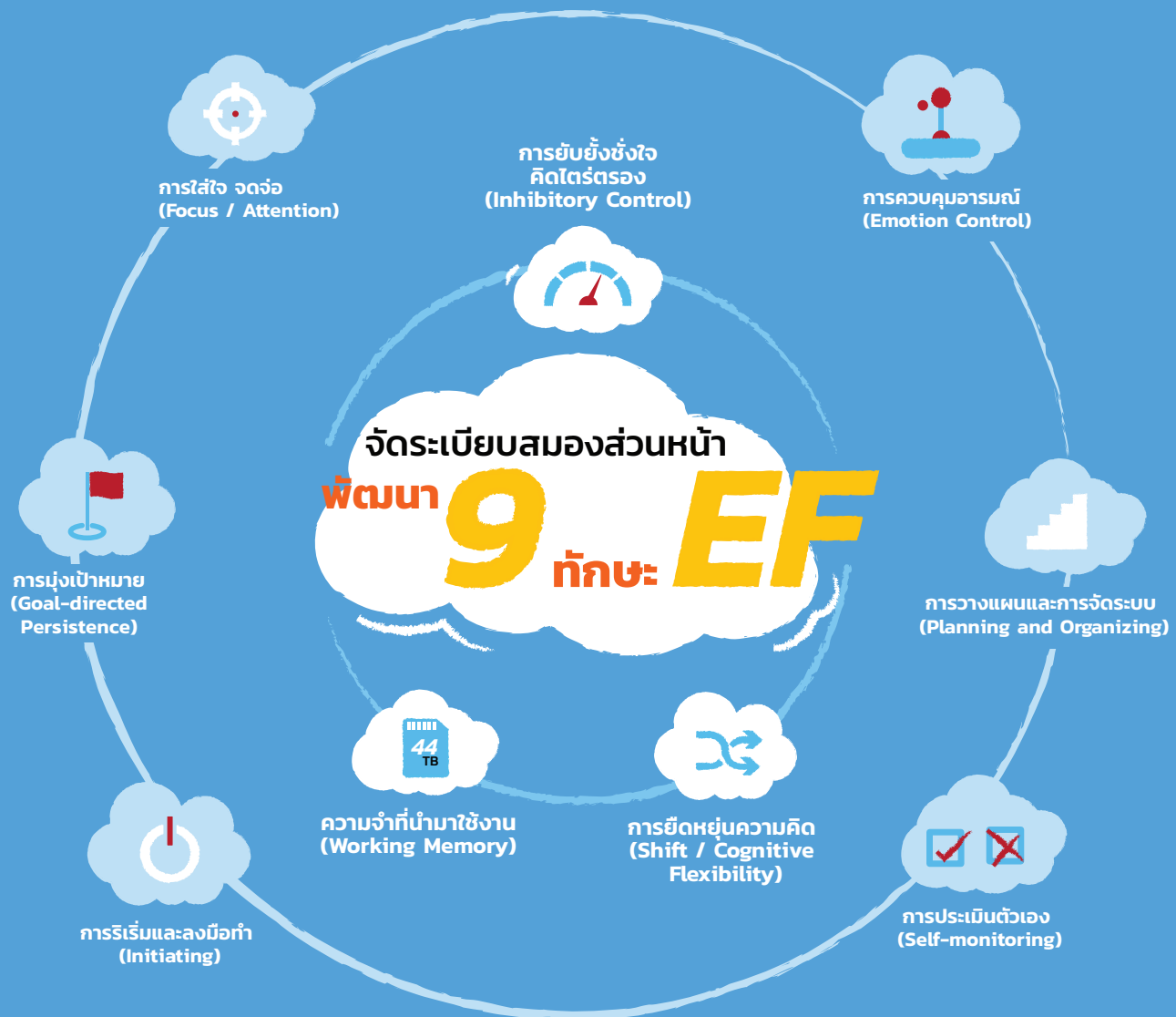
คือ ความสามารถในการริเริ่มและลงมือทำตามที่วางแผน

8. การวางแผนและการจัดระเบียบ (Planning and Organizing)

คือ ความสามารถในการทำงานทั้งต่อตัวเองและผู้อื่น เริ่มตั้งแต่การตั้งเป้าหมาย การวางแผน จัดลำดับความสำคัญ

9. การมุ่งเป้าหมาย (Goal-directed Persistence)

คือ ความพากเพียรมุ่งสู่เป้าหมาย เมื่อตั้งใจแล้ว จะต้องทำให้สำเร็จ

ข้อมูล:

- สถาบันอาร์แอลจี
- รศ.นวลจันทร์ จุฑาทักติกุล ศูนย์วิจัยประสาทวิทยาศาสตร์ สถาบันชีววิทยาศาสตร์โมเลกุล มหาวิทยาลัยมหิดล

พัฒนาทักษะทาง อารมณ์และสังคม (SEL)

นอกเหนือจากการพัฒนาทักษะสมองส่วนหน้า (EF) ให้กับเด็กปฐมวัยแล้ว เมื่อเด็กเติบโตขึ้นและก้าวเข้าสู่วัยเรียน การพัฒนาทักษะทางอารมณ์และสังคมก็มีความสำคัญด้วยเช่นกัน

จากรายงานของ World Economic Forum ปี 2016 พบว่า เด็กในวันนี้ที่กำลังจะเติบโตเป็นผู้ใหญ่ในวันหน้า จำเป็นต้องเรียนรู้ทักษะการเรียนรู้ทางอารมณ์และสังคม (Social and Emotional Learning Skills: SEL) เช่น การร่วมมือ การสื่อสาร และการแก้ปัญหา ซึ่งเป็นหัวใจของการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม และเป็นทักษะสำคัญสำหรับการประกอบอาชีพในอนาคต

ในขณะที่เด็กๆ กำลังเติบโต จำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้กำหนดนโยบายการศึกษา นักการศึกษา นักวิจัย ผู้พัฒนาเทคโนโลยี และภาคเอกชน จะต้องตระหนักถึงความสำคัญและส่งเสริมการพัฒนาทักษะ SEL แก่เด็กและเยาวชนให้มากยิ่งขึ้น

สำหรับครู ในฐานะผู้ที่สัมผัสใกล้ชิดกับเด็ก สามารถสอดแทรกวิธีการสอนทักษะ SEL แก่เด็กนักเรียนได้ โดย **ดร.สามารถ รัตนสาคร** นักวิชาการศึกษานานาชาติ พิเศษ สำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ ได้เรียบเรียงเนื้อหาว่าด้วยทักษะการสอน SEL ดังนี้

การสอนทักษะ Social and Emotional Learning Skills

- ส่งเสริมการเรียนรู้ผ่านการเล่น
- แยกหน่วยการเรียนรู้ให้เล็กลง โดยให้แต่ละส่วนสอดคล้องกัน
- สร้างสภาพแวดล้อมที่ปลอดภัยสำหรับการเรียนรู้
- พัฒนาชุดความคิดแบบเติบโต (Growth Mindset) ให้เด็กเชื่อว่า คนเราพัฒนาศักยภาพและความสามารถได้
- สร้างความสัมพันธ์ที่ดี มีการดูแลเอาใจใส่กัน
- ชื่นชมต่อความสำเร็จอย่างสม่ำเสมอ
- นำการค้นพบของเด็กไปสู่หัวข้อการเรียนรู้
- ช่วยให้เด็กใช้ข้อได้เปรียบด้านบุคลิกและจุดแข็งของตนเอง
- จัดกิจกรรมที่ทำท่ายอย่างเหมาะสม
- ให้เด็กมีส่วนในการดูแลผู้อื่น
- กำหนดวัตถุประสงค์การเรียนรู้และทักษะที่ต้องการให้ชัดเจน
- ให้เด็กเรียนรู้ด้วยการลงมือปฏิบัติ (Hand-on Approach)

1

การส่งเสริมสมรรถนะและความสามารถ

การคิดวิเคราะห์/การแก้ปัญหา

- ให้ความคิดเห็นที่สร้างสรรค์

การสร้างสรรค

- ให้ออกาสในการสร้างและประดิษฐ์
- ให้มีการตัดสินใจเลือกด้วยตนเอง

การสื่อสาร

- สร้างสภาพแวดล้อมที่เต็มไปด้วยการใช้ภาษาที่ดี

ความร่วมมือ

- อบรมให้เกิดความเคารพและอดทนต่อผู้อื่น
- จัดให้มีการทำงานแบบกลุ่ม

2

คุณลักษณะที่พึงประสงค์

ความตระหนักทางสังคมและวัฒนธรรม

- อบรมให้เกิดความเคารพและอดทนต่อผู้อื่น
- ส่งเสริมการเอาใจใส่ต่อผู้อื่น
- สนับสนุนวัฒนธรรมการรู้จักตนเอง

ความเป็นผู้นำ

- สร้างความสามารถในการต่อรอง
- ส่งเสริมการเอาใจใส่ต่อผู้อื่น

ความสามารถในการปรับตัว

- สอนให้เกิดความเข้าใจความรู้สึกและแสดงออกอย่างเหมาะสม
- ฝึกปฏิบัติทั้งในสถานการณ์ที่ยืดหยุ่นได้และเข้มงวด

ความวิริยะ/อุตสาหะ

- สร้างโอกาสการเรียนรู้จากความล้มเหลว

ความคิดริเริ่ม

- จัดให้เข้าร่วมในโครงการระยะยาว
- สร้างความมั่นใจในตนเอง
- ให้ตัดสินใจเลือกด้วยตนเอง

ความอยากรู้

- กระตุ้นให้เกิดคำถาม
- การเดา
- ให้ตัดสินใจเลือกด้วยตนเอง
- เพิ่มความรู้ให้เพียงพอสำหรับการตั้งคำถามและการคิดประดิษฐ์

ที่มา: <https://www.weforum.org/agenda/2016/05/5-charts-that-explain-the-future-of-education/> แปลโดย ดร.สามารถ รัตนากร นวัตกรรมศึกษาชำนาญการพิเศษ สำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ

การลงทุนในเด็กปฐมวัย

เด็กปฐมวัย เป็นวัยที่คุ้มค่าที่สุดสำหรับการลงทุน ดังที่ศาสตราจารย์ ดร.เจมส์ เจ. เฮคแมน (James J. Heckman) นักเศรษฐศาสตร์รางวัลโนเบลปี 1999 จากมหาวิทยาลัยชิคาโกระบุไว้ว่า “การลงทุนพัฒนาเด็กปฐมวัยเป็นการลงทุนที่คุ้มค่าที่สุดให้ผลตอบแทนแก่สังคมที่ดีที่สุดในระยะยาว เพราะสามารถให้ผลตอบแทนกลับคืนมาในอนาคตได้สูงถึง 7-10 เท่า”

สอดคล้องกับผลงานวิจัยของโครงการเพอร์รี่ พรีสคูล (Perry Preschool Project) ในรัฐมิชิแกน สหรัฐอเมริกา ปี 2009 พบว่า ยิ่งลงทุนในเด็กอายุน้อย โดยเฉพาะช่วง 0-3 ปีแรก จะให้ผลตอบแทนที่สูงกว่าการลงทุนในเด็กที่อายุมากขึ้น

งานวิจัยของ Heckman ภายใต้โครงการ Perry Preschool มีการพัฒนาหลักสูตรไฮสโคป (HighScope) มาประยุกต์ใช้กับเด็กปฐมวัย 3-4 ขวบ ตั้งแต่เมื่อ 50 ปีก่อน และมีการติดตามประเมินผลอย่างต่อเนื่องจนได้ข้อสรุปว่า การลงทุนในคน ยิ่งลงทุนเร็วเท่าใด ยิ่งได้ผลเร็วขึ้นเท่านั้น กล่าวคือ การลงทุน 1 บาท จะได้ผลตอบแทนต่อผู้เข้าร่วมโครงการและสังคมโดยรวมประมาณ 7-12 บาท

ไม่เฉพาะความคุ้มค่าทางเศรษฐกิจเท่านั้น แต่โครงการนี้ยังมีผลต่อการพัฒนาทักษะทั้งด้านสติปัญญา ด้านบุคลิกภาพ และเกิดแรงกระตุ้นต่อการเรียนรู้ด้านวิชาการ ช่วยเปลี่ยนชีวิตของเด็กที่ได้รับการพัฒนาให้มือนาคตที่ดีขึ้นได้

นอกจากนี้การพัฒนาเด็กปฐมวัยยังช่วยลดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ ในแง่ของการลดความแตกต่างด้านทุนมนุษย์ (human capital) นับตั้งแต่จุดเริ่มต้นของชีวิต ซึ่งเป็นสาเหตุสำคัญของความเหลื่อมล้ำที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

ทั้งนี้ หัวใจสำคัญของหลักสูตร HighScope ประกอบด้วย 3 กิจกรรมคือ สอนให้เด็กรู้จักวางแผน (plan) ลงมือทำ (do) และทบทวน (review) โดยทำซ้ำอย่างต่อเนื่องจนเป็นกิจวัตรประจำวัน กระทั่งเด็กเกิดการเรียนรู้และสามารถตัดสินใจได้ด้วยตนเอง

การลงทุนพัฒนาเด็กปฐมวัย
เป็นการลงทุนที่คุ้มค่า
ให้ผลตอบแทนแก่สังคมที่ดีที่สุด
ในระยะยาว เพราะสามารถ
ให้ผลตอบแทนกลับคืนมา
ในอนาคตได้สูงถึง 7-10 เท่า

ศาสตราจารย์ ดร.เจมส์ เจ. เฮคแมน
นักเศรษฐศาสตร์รางวัลโนเบล
ปี 1999

‘เด็กปฐมวัย’ สิ่งเล็กๆ ที่สร้างได้

“เด็กคืออนาคตของชาติ”

คือประโยคที่ได้ยินกันมาหลายยุคหลายสมัย แต่คำถามที่ชวนสงสัยกว่านั้น เมื่อผู้ใหญ่ได้ฝากฝังอนาคตไว้กับพวกเขาแล้ว สิ่งที่ต้องทำต่อจากนั้นคืออะไร

ทุกวันนี้สิ่งที่เกิดขึ้นคือ เด็กปฐมวัยในประเทศไทยยังคงเผชิญสถานการณ์ที่ไม่ต่างจากอดีต ซ้ำยังต้องรับมือกับปัจจัยแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และการรุกคืบเข้ามาของยุคดิจิทัล

ปัจจัยเหล่านี้มีผลกระทบทั้งทางตรงและทางอ้อม ซึ่งส่งผลต่อพัฒนาการเด็กไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง ที่สำคัญคือการขาดความรู้ ความเข้าใจของพ่อแม่และผู้ใหญ่ที่อยู่รอบข้างในการเลี้ยงดูและส่งเสริมพัฒนาการให้เด็กเติบโตอย่างสมวัย ไม่ว่าจะเป็นการปล่อยให้เทคโนโลยีเป็นตัวช่วยเลี้ยงดูของพ่อแม่ยุคใหม่ ขาดการส่งเสริมด้านโภชนาการที่เหมาะสม การให้ความสำคัญกับการสอบแข่งขันแทนที่จะสนับสนุนให้เด็กได้เรียนและเล่นอย่างสนุกตามวัย ทั้งหมดนี้ก่อให้เกิดผลกระทบในหลายมิติทั้งต่อ ตัวเด็ก ครอบครัว และสังคม

ภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปีที่มุ่งให้ความสำคัญกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ทุกช่วงวัย หนึ่งในเป้าหมายที่ไม่อาจละเลยได้คือ กลุ่มเด็กปฐมวัยที่ต้องได้รับการดูแลใส่ใจเป็นพิเศษ เพื่อให้เข้าใจถึงแนวทางการเลี้ยงดูเด็กที่ถูกต้องเหมาะสม เราจึงชวน **ดร.วสุนา รักสกุลไทย** ผู้เชี่ยวชาญด้านการศึกษาปฐมวัย และผู้อำนวยการโรงเรียนเกษมพิทยา แผนกอนุบาล มาอธิบายให้ฟังว่า แท้จริงแล้วเด็กปฐมวัยต้องการอะไร ผู้ใหญ่ควรปฏิบัติอย่างไรต่อเด็ก และทำไมการดูแลเด็กในวัยนี้จึงต้องใช้ความละเอียดอ่อน ยิ่งกว่าวัยอื่นๆ

บิยามของเด็กปฐมวัยคือใคร

ถ้านิยามโดยทั่วไปที่คนส่วนใหญ่เข้าใจกันคือ เด็กปฐมวัย หมายถึงเด็กที่อายุต่ำกว่า ๖ ขวบ ปัจจุบัน คณะอนุกรรมการเด็กเล็ก ในคณะกรรมการอิสระเพื่อการปฏิรูป การศึกษา ได้พยายามนำนิยามแบบเดียวกันกับสากลมาใช้ โดย แบ่งออกเป็น 4 ช่วงอายุ ได้แก่ หนึ่ง ก่อนตั้งครรถ์จนถึง 1 ปีแรก ของชีวิต สอง 1-3 ปี สาม 3-6 ปี และสี่ 6-8 ปี แต่ในช่วงวัย สุดท้าย (6-8 ปี) ที่เพิ่มเข้ามานั้นไม่ผ่านประชาพิจารณ์ เพราะ อาจไปคาบเกี่ยวกับช่วงเด็กวัยเรียน

สิ่งที่เราต้องการคือ ต้องการสร้างรอยเชื่อมที่ตีระหว่าง เด็กระดับอนุบาลไปสู่ประถมศึกษา เพื่อให้เด็กมีความสุข มากขึ้น แต่นิยามดังกล่าวยังคงเป็นฉบับร่าง ซึ่งจะต้องผ่าน กฎฎีกาก่อน แต่พยายามจะให้ออกเป็นข้อกฎหมายให้ได้ ภายในเดือนพฤษภาคม 2561 นี้

ถามว่าทำไมช่วงวัยสุดท้ายถึงไม่เป็นที่ยอมรับ ในแง่ของ พ่อแม่ เรามองว่าถ้าเขาเข้าใจเจตนาารมณ์ที่เราต้องการให้เด็ก มีความสุขคงไม่มีปัญหาอะไร แต่ในแง่การบริหาร ครูฝ่าย ประถมศึกษายังคงคิดว่าเขามีหลักสูตรของเขาอยู่ เขามีภารกิจ ที่ต้องเป็นผู้ดูแลเด็กกลุ่มนี้ รวมถึงมีงบประมาณที่ผูกพันอยู่

ขณะเดียวกัน ถ้ามองในแง่การบริหาร ครูก็ยังเป็น ปัญหา ตามหลักการแล้วครูระดับปฐมวัยต้องเป็นครูคนเดียว ที่สามารถสอนได้ทุกวิชา เพื่อให้มีความผูกพันใกล้ชิดกับเด็ก

“ถามว่าทำไมเด็กไทยจะต้องมี IQ เฉลี่ยอยู่ที่ 100 สิ่งนี้สำคัญอย่างไร ก็เพราะว่า IQ เฉลี่ยของเด็กสิงคโปร์ อยู่ที่ 114 ส่วนเด็กอเมริกันเฉลี่ย อยู่ที่ 118 ซึ่งองค์ประกอบที่จะช่วย พัฒนาและส่งเสริมก็สัมพันธ์กับ อาหารด้วย นี่เป็นหลักฐานชัดเจน ว่าเรื่องโภชนาการของเด็กไทยยังไม่ คืบหน้าไปไหน ไม่เช่นนั้นผลสัมฤทธิ์ IQ และ EQ ก็คงไม่ออกมาเป็น ลักษณะนี้”

คนที่เรียนจบครูปฐมวัยจะต้องมีความสามารถในการสอนทั้งเด็กเล็กและเด็ก ป.1-2 ได้ เพื่อให้หมุ่นเวียนครูได้ แต่ทุกวันนี้ครูอนุบาลเข้าใจอย่างหนึ่ง ครูประถมเข้าใจอีกอย่างหนึ่ง เช่น ครูประถมต้องการเด็กที่มีความสามารถสำเร็จรูป ต้องเรียนหนังสือเก่งทุกวิชา จบอนุบาลแล้วต้องอ่านออกเขียนได้ทุกคน

ทำไมต้องปรับนิยามเด็กปฐมวัยให้สอดคล้องกับสากล

คำว่าเด็กปฐมวัยในภาษาอังกฤษมีหลากหลายมาก เช่น young children หรือ early childhood แต่ถ้าเด็กตั้งแต่ 5 ขวบขึ้นไปก็จะเรียกว่า kindergarten ซึ่งถ้าตามความหมายสากลแล้ว เด็กอายุต่ำกว่า 2 ขวบคือ infant ส่วน 2-3 ขวบคือ toddler ถ้า 3-4 ขวบคือ pre-school แต่ในรัฐธรรมนูญไทยใช้อยู่ 2 คำคือ เด็กเล็กกับเด็กวัยเรียน

เห็นไหม แค่นี้ก็เจอปัญหาแล้ว ถ้าเราตีความไม่ถูกก็อาจทำให้สื่อสารไม่ตรงกัน เพราะไม่ได้พูดภาษาเดียวกัน ถ้าถามว่าแล้วควรแบ่งอย่างไร เรามองว่าควรแบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือก่อน 3 ขวบ และหลัง 3 ขวบ

ภาพรวมของเด็กปฐมวัยช่วงสิบปีที่ผ่านมาเป็นอย่างไร

โดยส่วนตัวมองว่าถอยหลังกลับ ที่พูดแบบนี้เพราะว่าเมื่อสองปีที่แล้ว สพฐ. (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน) ร่วมมือกับอีก 4 กระทรวงหลัก (ประกอบด้วย กระทรวงสาธารณสุข กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงมหาดไทย และกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์) ต้องการให้เด็กไทยมี IQ เฉลี่ยถึง 100 ภายในปี 2560 แต่ตัวเลขค่าเฉลี่ย IQ ของเด็กไทยจากกรมอนามัยที่เพิ่งประกาศออกมาเมื่อไม่นานมานี้ ชี้ให้เห็นว่า IQ ของเด็กไทยลดลง เมื่อสิบปีที่แล้วค่าเฉลี่ย IQ เด็กอยู่ที่ 94-96 พอถึงปี 2559 ค่าเฉลี่ยขยับขึ้นมาเป็น 98 พอมาถึงปี 2560 ลดลงเหลือ 96 เช่นเดียวกับค่าเฉลี่ย EQ ของเด็กไทยเราก็ต่ำลง

ถามว่าทำไมเด็กไทยจะต้องมี IQ เฉลี่ยอยู่ที่ 100 สิ่งนี้สำคัญอย่างไร ก็เพราะว่า IQ เฉลี่ยของเด็กสิงคโปร์อยู่ที่ 114 ส่วนเด็กอเมริกันเฉลี่ยอยู่ที่ 118 ซึ่งองค์ประกอบที่จะช่วยพัฒนาและส่งเสริมก็สัมพันธ์กับอาหารด้วย นี่เป็นหลักฐานชัดเจนว่าเรื่องโภชนาการของเด็กไทยยังไม่คืบหน้าไปไหน ไม่นั่นผลสัมฤทธิ์ IQ และ EQ ก็คงไม่ออกมาเป็นลักษณะนี้

สิ่งสำคัญที่ผู้ปกครองจำเป็นต้องมีคือ การมีความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับโภชนาการที่ถูกต้อง แต่ไม่ได้หมายความว่าเด็กทุกคนต้องผ่านการวัด IQ ไม่ใช่ใช้อย่างนั้น แต่ดูพัฒนาการพื้นฐานของเขาว่าพออยู่ในเกณฑ์ปกติหรือไม่ ก็โอเคแล้ว

พัฒนาการทางร่างกายและสมองของเด็กปฐมวัยเกี่ยวข้องกับโภชนาการและการเลี้ยงดูอย่างไรบ้าง

โภชนาการมีผลกับ IQ มาก ถ้าเด็กไม่ได้กินอาหารครบ 5 หมู่ ก็จะมีปัญหา แต่ส่วนใหญ่ที่เราเห็นในเด็กวัยอนุบาลคือพ่อแม่มักให้รับประทานอาหารที่ไม่เหมาะสม เช่น ใส้กรอก อาหารสำเร็จรูป สิ่งที่เราทำคือพยายามเปรียบเทียบข้อมูลให้ผู้ปกครองเห็น โดยการเล่างานวิจัยที่มีการรับรองให้เขาฟังว่า ถ้ามีเด็ก 2 กลุ่ม กลุ่มหนึ่งกินใส้กรอกกับอีกกลุ่มที่ถูกควบคุมไม่ให้เขากิน พอเวลาผ่านไป 5 เดือน ลองให้เด็กทั้งสองกลุ่มทำข้อสอบคณิตศาสตร์ ผลที่ออกมาคือ ผลสัมฤทธิ์ทางคณิตศาสตร์ของเด็กทั้งสองกลุ่มแตกต่างกัน เด็กที่ไม่กินใส้กรอกได้คะแนนดีกว่าอีกกลุ่ม

จะเห็นว่าโภชนาการที่ถูกต้องเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อพัฒนาการเด็ก จริงๆ เป็นเรื่องที่เราคุ้นเคยแล้วว่าอาหารแปรรูปต่างๆ มีสารกันบูดหรือสารกันเสียที่ส่งผลต่อสุขภาพ แต่เวลาเราทำการสำรวจจะเห็นเลยว่า ผู้ปกครองส่วนใหญ่ยังเข้าใจแค่ทำให้เด็กได้ต็มนมก็เพียงพอแล้ว หรืออาจมีความเข้าใจผิดอย่างอื่น เช่น ลูกต็มนมแล้วไม่ได้ก็ให้ต็มนมเปรี้ยวแทนซึ่งเต็มไปด้วยน้ำตาล

แม้ทางภาครัฐจะมีแคมเปญเพื่อส่งเสริมให้เด็กมีโภชนาการที่ดีเพิ่มมากขึ้น ตัวอย่างเช่น แคมเปญ ‘อ่อนหวาน’ เพื่อรณรงค์ให้เด็กกินหวานน้อยลง แต่ก็ยังไม่ได้ผลมากนัก เด็กยังนิยมกินขนมถุง ขนมกรุบกรอบ และติดน้ำอัดลมเหมือนเดิม

องค์ความรู้ในการเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยประเทศไทยเรามีพัฒนาการที่ดีขึ้นกว่าในอดีตไหม

พูดให้ชัดเจนคือ ทุกวันนี้พ่อแม่ผู้ปกครองยังไม่เข้าใจพัฒนาการเด็กทั้ง 4 พัฒนาการคือ หนึ่ง-ร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา สอง-ยังไม่เข้าใจเรื่องพัฒนาการเด็กโดยที่เทคโนโลยีเป็นเพียงเครื่องมือช่วยเท่านั้น สาม-การสร้างวินัยในตนเองให้กับเด็กต้องมาจากภายใน ไม่ใช่ภายนอก และสี่-ความเข้าใจผิดเกี่ยวกับการเรียนรู้อาษา ซึ่งทั้งหมดคือ 4 วิฤติเด็กปฐมวัยที่สังคมไทยกำลังเผชิญอยู่ในขณะนี้

ประกอบกับคุณภาพชีวิตเด็กไม่ได้ดีขึ้นตามแบบที่เราเชื่อเด็กไทยยังมีภาวะทุพโภชนาการ ทั้งอ้วนเกินไปและผอมเกินไป เรามีเด็กเป็นโรคหัวใจเยอะขึ้น เด็กพิเศษเพิ่มขึ้น และมีเด็กเป็นสมาธิสั้นเทียมเพิ่มขึ้น ซึ่งมีสาเหตุมาจากการเลี้ยงดูของพ่อแม่แบบผิดๆ และผลของการใช้เทคโนโลยีกับเด็กมากเกินไป

ถ้าพ่อแม่มีกรอบแนวความคิดในการสอนลูกที่ถูกต้อง มี mindset ที่ชัดเจน คิดว่าปัญหาทุกอย่างน่าจะสามารรถแก้ไขได้

แต่ตอนนี้ mindset ไม่ได้ถูกพูดถึงมากนัก อีกทั้งหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่างก็ทำงานโดยไม่เชื่อมโยงกัน แม้จะมีการเซ็น MOU ของ 4 กระทรวงหลักแล้วก็ตาม แต่นโยบายต่างๆ ก็ยังลงไปไม่ถึงที่ภาคปฏิบัติและประชาชนอยู่ดี

20 กว่าปีที่แล้ว ทางทีมเราได้ต่อสู้อันตรายเพื่อสิทธิพื้นฐานของเด็ก ไม่ว่าจะเป็นสิทธิในการอยู่รอด สิทธิในการได้รับการปกป้องคุ้มครอง หรือแม้แต่สิทธิคุ้มครองเรื่องการนอนของเด็ก ปกติแล้วเด็กเล็กต้องได้นอนพักผ่อนอย่างน้อยที่สุดคือ 10 ชั่วโมง มากที่สุดคือ 14 ชั่วโมง ทุกวันนี้มันไม่ใช่ เด็กบางคนนั่งดูรายการทีวีกับพ่อแม่จนตีกิน ซึ่งประเด็นเรื่องการนอนยังไม่เป็นที่พูดถึงหรือถูกให้ความสำคัญในกลุ่มผู้ปกครองมากนัก

ทำไมการนอนจึงเป็นเรื่องสำคัญ

การนอนหลับพักผ่อนคือสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับเด็กปฐมวัย สำคัญไม่แพ้กับโภชนาการ แต่กลายเป็นว่าสิ่งที่เกิดขึ้นในปัจจุบันคือ เด็กไม่ได้นอน ไม่ว่าจะในสถานรับเลี้ยงเด็กหรือสถานพัฒนาเด็ก สถานการณ์ในตอนนี้อยู่แค่ในโรงเรียนเอกชน แต่ลามไปถึงโรงเรียนรัฐบาลแล้ว โรงเรียนทำร้ายเด็กไม่จัดตารางนอน เพราะต้องการให้เด็กเรียนหนังสือเพิ่ม ในขณะที่ผู้ปกครองก็มักไม่让孩子นอนกลางวัน เพราะกลัวว่าลูกจะนอนไม่หลับตอนกลางคืน

สมมุติว่าผู้ใหญ่อย่างเรานอนไม่พอ พักผ่อนไม่เต็มอิ่ม คุณรู้สึกอย่างไร เด็กก็รู้สึกเหมือนกัน ถ้าเขาไม่ได้นอนเต็มที่นอนเร็วที่สุด 3 ทุ่ม ตื่น 6 โมงเช้า ก็ยังได้แค่ 9 ชั่วโมง แล้วร่างกายจะไปเติบโตทันได้อย่างไร

ปัญหาเรื่องเด็กอดนอน ส่วนหนึ่งมาจากการเร่งให้เด็กอ่านออกเขียนได้โดยเฉพาะในเด็ก ป.1 ลองคิดว่าเด็กเพิ่งเข้า ป.1 ได้เดือนเดียวก็จับมาทดสอบแล้วว่าอ่านออกเขียนได้ไหม แม้ตอนนี้จะปรับลดให้เหลือแค่อ่านออก แต่ผลก็ไม่ได้ต่างจากเดิมอยู่ดี ซึ่งก็เป็นเรื่องน่าแปลกใจเหมือนกันว่าทำไมถึงไม่ได้รับเสียงสะท้อนจากพ่อแม่ และไม่ได้รับความร่วมมือจากรัฐบาล ทั้งที่มีข้อมูลอยู่ในมือ

อย่างไรก็ตาม ต้องขอบคุณ สสส. ที่เป็นอีกมิติหนึ่งที่ช่วยผลักดันแคมเปญนี้ ตอนนี้แคมเปญเรื่องการส่งเสริมให้เด็กได้นอนเริ่มเข้าไปถึงระดับชนชั้นกลางแล้ว แต่ปัญหายังคงเยอะมากและกระจุกอยู่ที่ระดับรากหญ้า ซึ่งมีปัญหาเรื่องเศรษฐกิจและการหาเลี้ยงชีพ แต่ท้ายที่สุดเราก็ต้องทำให้เขาเปลี่ยนวิธีคิดให้ได้

อยากให้ช่วยขยายความเรื่อง 4 วิกฤติที่เด็กปฐมวัยต้องเผชิญ

เรื่องการสร้างวินัยในตนเอง ถ้าพ่อแม่ใช้อำนาจมากเกินไปก็จะผิดหลักการพัฒนาเด็กปฐมวัย แต่ถามว่ามีส่วนดีไหม

แน่นอน เรายังเชื่อคำที่ผู้ใหญ่บอกว่า ‘อาบน้ำร้อนมาก่อน’ ซึ่งก็เป็นลักษณะนั้นจริง

ถามว่าผิดหลักการพัฒนาเด็กปฐมวัยอย่างไร ขออ้างอิงถึงทฤษฎีของอีริกสัน (Erikson) ที่บอกว่าเด็กแรกเกิดหรือขวบปีแรกเป็นช่วงที่เขาต้องการ trust หรือความไว้วางใจ หมายความว่าสิ่งที่เด็กได้รับการตอบสนอง เช่น เวลาร้องไห้แล้วพ่อแม่มาอุ้มเขา ให้นมเขา กอดเขา สิ่งเหล่านี้ได้สร้างให้เกิดความผูกพันขึ้น เมื่อพวกเขาโตขึ้นก็จะกลายเป็นเด็กที่ประสบความสำเร็จ เพราะพวกเขามี basic trust รู้สึกไว้วางใจ ผู้คนรอบข้างตั้งแต่เล็ก นี่เป็นเหตุผลที่เราควรจะให้พ่อแม่อดทนและเข้มแข็งในการเลี้ยงลูก ไม่ใช่ปล่อยให้ใครก็ได้มาช่วยเลี้ยงด้วยข้ออ้างทางเศรษฐกิจ หรือ working force

ต่อมาคือเด็กในวัย 1-3 ขวบ เป็นช่วงที่เขาอยากทำอะไรด้วยตัวเอง เพราะเขาเริ่มคลาน เริ่มยืน เริ่มวิ่งได้ ในวัยขวบกว่าเขาจะมีความรู้สึกที่ ‘ฉันเหนี่ยเป็นศูนย์กลางของโลก’ ฉันต้องการทำอะไรด้วยตัวเอง แต่พ่อแม่กลับไม่อนุญาต ห้ามเด็กทุกอย่างเลย ฉะนั้น เด็กก็ขาดความเป็นตัวของตัวเอง ขาดการยอมรับในสิ่งที่เขาสามารถทำได้ เพราะพ่อแม่ไปสกัดกั้น กลายเป็นสร้างความสงสัยในความสามารถของตัวเอง

พอมาถึงวัยอนุบาล 3-6 ขวบ เป็นวัยของการริเริ่ม (initiate) เด็กต้องริเริ่มตัดสินใจด้วยตัวเอง เช่น ถามว่าวันนี้หนูอยากกินไข่ดาวหรือไข่เจียว ฝึกให้เขาคิดง่ายๆ วันนี้จะออกไปข้างนอก อยากใส่เสื้อสีฟ้าหรือเสื้อสีเหลือง

เวลาเราสร้างวินัยให้กับเด็ก อย่างเช่นระดับอนุบาลควรจะมีการสร้างข้อตกลงในห้องเรียน โดยให้เขามีส่วนร่วมในการสร้างข้อตกลงในห้องเรียนด้วย เราจะอยู่กันอย่างมีความสุขได้อย่างไร เช่น ไม่พูดแทรกผู้ใหญ่ ไม่วิ่งเล่นขณะที่ครูกำลังเล่านิทาน ไม่ทิ้งของเล่นเกลื่อนกลาด อย่างนี้เป็นข้อตกลงที่มาจากเขา แล้วเขามีส่วนร่วมในการสร้างข้อตกลง เด็กก็จะรู้สึกว่าเป็นบ้านหลังใหม่ของฉัน รู้สึกผูกพันกับบ้านหลังนี้ และจะอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

สำหรับเด็กวัยอนุบาล เราอย่าพูดประโยคขึ้นต้นว่า ‘ไม่’ เยอะเกินไปกับเขา เพราะคำเหล่านั้นจะไปอยู่ในจิตใต้สำนึกของเขา แล้วถ้าไม่ได้รับการแก้ไขตั้งแต่ 2-3 ขวบ จะส่งผลให้เป็นเด็ก ‘say no’ พ่อแม่จะคอยถามครูประจำชั้นว่า “คุณครูขา เด็กดื้อคือคะ ให้กินข้าวก็ไม่กิน ให้ปิดทีวีก็ไม่ทำ ให้ไปนอนก็ไม่นอน” คือมีคำว่า ‘ไม่’ อยู่ในทุกประโยค เวลาทำข้อตกลงกับพวกเขาจึงต้องเลี่ยงคำว่า ‘ไม่’ เพราะเด็ก 3 ขวบ มีความสามารถทางภาษาแล้ว

จากเรื่อง ‘ไม่เก็บของเล่น’ ให้เปลี่ยนเป็นตั้งคำถามกับพวกเขาว่า เราจะวิ่งเล่นกันอย่างไรโดยไม่ไปเตะของเล่น เด็กจะได้คิด เกิดเป็นข้อตกลงร่วมกันว่าช่วยกันเก็บของเล่น แล้วเราก็จะมีข้อตกลงการอยู่ร่วมกันตามที่เด็กว่ามาคือ ‘ช่วยกันเก็บของเล่น’ เช่นเดียวกับเรื่องวินัยภายในบ้าน เราก็ต้อง

“เด็กในวัยริเริ่ม ถ้ามีคนรับฟังเขา เขาก็จะมีความรู้สึกดีกับตัวเอง เกิดความเชื่อมั่นในตัวเอง แต่ ถ้าเมื่อไรที่เด็กไม่มีความรู้สึกที่ดีกับตัวเอง ต่อให้สอบได้ที่ 1 ก็ไม่มีประโยชน์อะไรเลย และความรู้สึกเช่นนี้ก็กลายเป็นต้นตอของปัญหาฆ่าตัวตาย ปัญหาติดยาเสพติด ปัญหาการไม่ enjoy กับการมีชีวิต ฉะนั้น การอบรมเลี้ยงดูควบคู่ไปกับการเข้าใจพัฒนาการเด็กจึงเป็นสิ่งสำคัญ”

เปลี่ยนวิธีคิดในลักษณะเดียวกัน หากพ่อแม่ต้องการอะไร ก็ทำข้อตกลงแบบนี้กับลูกได้ แล้วลูกก็จะมีความรู้สึกว่า ฉันก็เป็นคนที่พ่อแม่รับฟัง

เด็กในวัยริเริ่ม ถ้ามีคนรับฟังเขา เขาก็จะมีความรู้สึกดีกับตัวเอง เกิดความเชื่อมั่นในตัวเอง แต่ถ้าเมื่อไรที่เด็กไม่มีความรู้สึกที่ดีกับตัวเอง ต่อให้สอบได้ที่ 1 ก็ไม่มีประโยชน์อะไรเลย และความรู้สึกเช่นนี้ก็กลายเป็นต้นตอของปัญหาฆ่าตัวตาย ปัญหาติดยาเสพติด ปัญหาการไม่ enjoy กับการมีชีวิต เพราะถ้าเด็กไม่มีความรู้สึกดีกับตัวเอง เขาก็จะมองว่าตัวเองเป็นคนล้มเหลว ฉะนั้น การอบรมเลี้ยงดูควบคู่ไปกับการเข้าใจพัฒนาการเด็กจึงเป็นสิ่งสำคัญ

ผู้ประกอบการปรับตัวอย่างไรในการเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยยุคดิจิทัล

การใช้เทคโนโลยีดิจิทัลอยู่ตอนนี้ถือเป็นเรื่องปกติไปแล้ว จะเห็นว่าเวลาไปทานข้าวตามร้านอาหาร พ่อแม่ยุคใหม่ที่มีลูกแค่ขวบกว่าก็เปิดสมาร์ตโฟนเอาไว้ให้ลูกดูวิดีโอ นั่นเป็นการทำร้ายเด็กชัดๆ เลย แต่ก็ปฏิเสธไม่ได้ว่าผู้ใหญ่เองก็เป็นคนติดเทคโนโลยี ชอบเล่นเกม เวลาเจอเด็กที่พ่อแม่ปล่อยให้เล่นก็เข้าใจว่าเด็กคงสนุก

แต่ผลเสียที่ปล่อยให้เด็กอยู่กับเทคโนโลยีมากเกินไปก็มี

“พลเสียที่ปล่อยให้เด็กอยู่กับเทคโนโลยีมากเกินไป โดยเฉพาะในวัยเด็กเล็กคือ หนึ่ง-ภาษา ไม่ได้พัฒนาเต็มที่ การเล่นเกม ดู YouTube เป็นการรับเข้าเพียงอย่างเดียว ไม่ใช้การสื่อสาร ส่งผลให้เด็กพูดช้าลง สอง-เราไม่สามารถคุมได้เลยว่าสิ่งที่เด็กดูเป็นของดีสำหรับเด็ก เพราะเรามักจะปล่อยให้เด็กดูไปคนเดียว โดยที่ผู้ใหญ่ไม่ได้นั่งอยู่ด้วย และไม่ได้คุมเวลา เพราะฉะนั้นเมื่อไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ เราก็ต้องหาวิธีว่าจะอยู่กับเทคโนโลยีอย่างไรให้ถูกต้อง”

เยอะ โดยเฉพาะในวัยเด็กเล็กที่เราสัมผัสอยู่ประจำ คือ หนึ่ง-ภาษา ไม่ได้พัฒนาเต็มที่ เพราะมีแต่รับเข้า ไม่มีส่งออก การเล่นเกม ดู YouTube ดูหนัง หรืออะไรก็แล้วแต่ เป็นการรับเข้าเพียงอย่างเดียว ไม่ใช้การสื่อสาร ส่งผลให้เด็กพูดช้าลง สอง-เราไม่สามารถคุมได้เลยว่าสิ่งที่เด็กดูเป็นของดีสำหรับเด็ก เพราะเรามักจะปล่อยให้เด็กดูไปคนเดียว โดยที่ผู้ใหญ่ไม่ได้นั่งอยู่ด้วยและไม่ได้คุมเวลา เพราะฉะนั้นเมื่อไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ เราก็ต้องหาวิธีว่าจะอยู่กับเทคโนโลยีอย่างไรให้ถูกต้อง ต้องคุมเวลาให้ได้ ต้องให้ความรู้กับพ่อแม่ด้วย

ข้อมูลจากสมาคมกุมารแพทย์ สหรัฐอเมริกา บอกไว้ชัดเลยว่า เด็กตั้งแต่แรกเกิดถึง 2 ขวบ ห้ามอยู่กับหน้าจอใดๆ ทั้งสิ้น ขณะที่สมาคมอนุบาลของอเมริกา หรือที่เรียกว่า National Association for the Education of Young Children (NAEYC) เขาลดอายุเด็กลงมาเหลือเพียง 18 เดือน ห้ามอยู่กับหน้าจอใดๆ ทั้งสิ้น เหตุผลของ NAEYC คือ การสื่อสารหรือความสัมพันธ์ในโลกดิจิทัลเป็นไปได้ พ่อแม่จะ skype หา ลูก คุณปู่คุณย่า จะ say hi กับหลานอย่างไรจึงจะเกิดความรู้สึกผูกพันได้จริง เพราะโดยธรรมชาติเด็กช่วงวัยนี้จะจดจ่อได้ไม่เกิน 1-2 นาที ก็เบี่ยงเบนความสนใจแล้ว

ฉะนั้น สำหรับเรามองว่า ไม่ว่าจะ 18 เดือน หรือ 2 ขวบ ก็ไม่ควรอยู่กับหน้าจอใดๆ ทั้งสิ้น ส่วนช่วงอายุ 2-6 ขวบ คือห้ามดูติดต่อกันนานเกิน 60 นาที และทุกๆ 20 นาที จะต้องเปลี่ยนกิจกรรม ให้เด็กละสายตาไปทำอย่างอื่น ไม่ใช่ นั่งดูตลอดเวลา

ที่สำคัญต้องมีผู้ใหญ่อยู่ด้วย

ทั้งนี้ทั้งนั้น พ่อแม่ต้องมีความเชื่อว่าเทคโนโลยีเหล่านี้เป็นเพียงเครื่องมือช่วยสอน ไม่ใช่ทำหน้าที่แทนผู้สอนทั้งหมด ต้องคำนึงถึงการใช้เทคโนโลยีอย่างสมดุลและเหมาะสม

ปัจจุบันแวดวงการศึกษากำลังพูดถึงเรื่องการพัฒนาทักษะสมองส่วนหน้าในเด็กปฐมวัย เรื่องนี้สำคัญอย่างไร

EF (Executive Functions) คือการทำงานของสมองส่วนหน้า ทำหน้าที่เสมือนหอบังคับการบิน งานวิจัยบอกไว้ว่าในช่วง 6 ปีแรกของชีวิต ระดับเส้นกราฟพัฒนาการของ EF จะขึ้นสูงเป็นหน้าผาเลย จากนั้นจะค่อยๆ ลดระดับลงเล็กน้อยในช่วงประถมศึกษา แต่ก็ยังพัฒนาต่อไปได้จนถึงอายุ 22 ฉะนั้นถ้าจะพัฒนาเด็กเราต้องส่งเสริมให้สอดคล้องกับพัฒนาการสมองของเขา ซึ่งในช่วงปฐมวัยหรือชั้นอนุบาล กลุ่มทักษะพื้นฐานของ EF ใน 3 ข้อนี้เป็นสิ่งสำคัญมาก

หนึ่ง - Working Memory ฝึกการทำงานของสมองผ่านการจดจำ การสังเกต เพื่อสร้างการเรียนรู้ใหม่ การสอนทักษะด้านนี้ทำได้ง่ายมาก อย่างเช่นหลังจากเล่านิทานก่อนนอนให้ลูกฟังจบแล้ว อาจมีการตั้งคำถามเพิ่มตอนท้าย เช่น ใครเป็นตัวละครหลัก กระจายหรือเต่า เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเป็นช่วงเวลานี้นะ กลางวันหรือกลางคืน เด็กจะพิจารณาจากภาพประกอบ

แต่จะตอบได้ก็ต้องมีการคิดวิเคราะห์ คือดึง Working Memory มาใช้ได้ทันที

สอง - Inhibit ชีวิตต้องติดเบรก คือการยับยั้ง ยังคิดไตร่ตรอง ให้เด็กรู้จักอดทนรอคอยได้ ว่าสิ่งนี้ไม่ใช่ของของเรา เราไม่เอา ตัวอย่างที่มีการพูดถึงกันมากคือ ‘Marshmallow Test’ เป็นการทดสอบว่า ถ้าเด็กอดทนรอ ไม่กินมาร์ชเมลโล่ 1 ชิ้น ภายใน 15 นาที เขาจะได้กินเพิ่มอีก 1 ชิ้น ซึ่งผลสรุปของงานวิจัยคือ เด็กกลุ่มแรกที่สามารถอดทนรอคอยได้ เมื่อเติบโตขึ้นจะมีชีวิตที่ดีกว่า เพราะมีความอดทนอดกลั้น

สาม - Cognitive Flexibility ชีวิตเปลี่ยนเกียร์เป็นคือคำของสุภาวดี หาญเมธี (ประธานสถาบันอาร์แอลจี) หมายถึง การคิดอย่างยืดหยุ่น ถ้าหนูเป็นกระต่ายแล้วอยากวิ่งแข่งชนะเต่า ต้องทำอะไร เด็กก็จะคิดใหม่แล้วว่าต้องไม่เผลอหลับ ถ้าพ่อแม่เข้าใจตรงนี้ก็ส่งเสริมพลังในการเลี้ยงดูเด็กได้

แนวทางสำหรับการส่งเสริมพัฒนาทักษะสมองส่วนหน้า EF ต้องทำอย่างไร

พื้นฐานของเด็กปฐมวัยคือ active learning (กระบวนการจัดการเรียนรู้ที่ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติเอง) ผ่านประสาทสัมผัสทั้งห้า ซึ่งการให้นักเรียน ป.1 คัดอักษร ก-ฮ หรือ A-Z ไม่ใช่การเรียนรู้ที่ถูกต้องของเด็กปฐมวัย ไม่ใช่การเรียนรู้ที่เป็นรูปธรรม แต่เป็นนามธรรม เป็นการเรียนรู้จากสิ่งที่ใกล้ตัวเกินไป

ช่วงสมาธิของเด็กอนุบาล เราไม่ควรคาดหวังว่าเขาจะมีสมาธิในการทำกิจกรรมต่างๆ ได้เกิน 20 นาที เพราะเด็ก 3 ขวบ จะมีช่วงสมาธิ 5-8 นาที เด็ก 4 ขวบ 8-12 นาที และเด็ก 5 ขวบ 12-15 นาที เพราะฉะนั้น EF มีความสำคัญอย่างที่พูดไป อีกข้อคือสร้างให้เด็กมีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ภายใน ซึ่งสำคัญมากในการทำให้คนเราประสบความสำเร็จในชีวิต ต้องสร้างบรรยากาศที่เอื้อต่อการเรียนรู้ มีสิ่งแวดล้อมที่เอื้อให้เกิดความไว้วางใจซึ่งกันและกัน

เข่าว่ากันว่าครูและผู้ปกครองมีอยู่ 3 ประเภท ได้แก่ ปลาฉลาม เต่า และนกฮูก ถามว่าเราเป็นคนแบบไหน ตอนแรกเราก็คิดว่าเป็นเต่าสิ ใจเย็นเหมือนเต่า แต่มีครูคนหนึ่งตอบว่าเขาเป็นปลาฉลามตัวเล็กๆ เกาะอยู่บนหลังเต่าที่กำลังคลานไปหานกฮูก (ยิ้ม) ที่ไม่เป็นแบบเต่า เพราะเต่าผุดหัวเข้า ผุดหัวออก ผู้ใหญ่ไม่ควรเป็นแบบนี้ ต้องมั่นคง ไม่ใช่มีอารมณ์ขึ้นๆ ลงๆ ต้องไม่เป็นเหมือนปลาฉลามที่ค่อยแต่กัดเต่า และต้องมีความรอบรู้เหมือนนกฮูก

สิ่งที่ดีที่สุดที่ครูและผู้ปกครองควรเป็นคือ มีความฉลาด สุขุม รอบคอบ ไม่ปากไว มีความรู้ด้านการพัฒนาทักษะ EF ซึ่งจะทำให้เข้าใจปฏิสัมพันธ์ที่ควรจะมีกับเด็ก รู้วิธีประนีประนอม มีสติในการเลี้ยงดูลูก แต่ที่สำคัญคือพ่อแม่ต้องรู้จัก enjoy ไปกับลูกด้วย

นอกจากนั้น การกิน การนอน และไม่อยู่กับเทคโนโลยีมากเกินไปก็สำคัญ เพราะการนอนไม่พอ หรืออยู่กับเทคโนโลยีมากเกินไป จะทำให้เด็กถูกพัฒนาไปในทิศทางลบ รวมทั้งความเหงา ความโดดเดี่ยว ความว่าเหว ความรู้สึกเหล่านั้นทำให้ EF หดหายหมดเลย ถ้าถามว่าพ่อแม่มี EF ใหม่ มีกันทุกคน แต่อาจไม่รู้ลึก ไม่รู้ว่าสิ่งนี้คือ EF แต่เมื่อรู้แล้ว ต้องรู้จักต่อยอดส่งเสริม

เพราะเหตุใดประเทศไทยจึงควรให้ความสำคัญกับการพัฒนาเด็กปฐมวัย โดยเฉพาะในแง่ของการลงทุนเพื่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์

เพราะข้อมูลการทำงานทางสมองบอกไว้ว่า การพัฒนาเด็กในวัยนี้จำเป็นมากที่สุด ถ้าอยากได้คนมีคุณภาพก็ต้องพัฒนาตั้งแต่วัยนี้ อย่างงานวิจัยของ เจมส์ เฮคแมน (James Heckman) นักเศรษฐศาสตร์รางวัลโนเบล ที่มีการอ้างอิงถึงเยอะ เขาศึกษาเรื่องการลงทุนในเด็กอนุบาลกับผลตอบแทนในระยะยาว โดยเขามีตัวเลขออกมาชัดเจนว่า ถ้าคุณลงทุน 1 ดอลลาร์ คุณจะได้ผลตอบแทนกลับมาระหว่าง 12-15 ดอลลาร์ เพียงแต่ต้องใช้เวลาในการรอคอยจึงจะเห็นผลลัพธ์นั้น

เสกแมนยกตัวอย่างโปรแกรมการเรียนรู้แบบ ‘High Scope’ คือการเรียนการสอนที่เน้นลงมือปฏิบัติ หรือที่รู้จักกันว่า Active Learning ที่เน้นตัวผู้เรียนเป็นสำคัญ (Child Center) เป็นหลักการเรียนการสอนที่นำเอาทฤษฎีของอิริคสันมาปรับใช้ คือ เด็กต้องคิดริเริ่มและตัดสินใจด้วยตนเอง ทุกวันต้องมีการวางแผน ว่าวันนี้ฉันจะเล่นมุมของเล่น จากนั้นค่อยอ่านหนังสือ นิทาน แล้วให้เด็กทำตามแผนที่วางไว้ ห้ามเปลี่ยนแผน จิตใจจะได้มั่นคง ไม่โลเล จากนั้นนำมาทบทวน เรียกว่า ‘Plan Do Review’ คือวางแผน ลงมือปฏิบัติ และทบทวน เด็กจะมารีวิวว่าวันนี้ได้ทำตามแผนไหม มีปัญหาหรืออุปสรรคอะไรบ้าง และจะปรับปรุงให้ดีขึ้นได้อย่างไร นี่คือการเรียนด้วยโปรแกรม High Scope เพื่อสร้างให้เด็กมีคุณภาพ

ในปี 1964 นักวิจัยชื่อ เดวิด ไวท์คาร์ด ได้เปรียบเทียบเด็ก 2 กลุ่ม ในชุมชนสลัมที่ชิคาโก ซึ่งทั้งสองกลุ่มมี IQ เท่ากัน คือประมาณ 98 แล้วนำโปรแกรม High Scope มาปรับใช้กับวิธีการเรียนการสอนกับอีกกลุ่ม ส่วนอีกกลุ่มใช้วิธีการเรียนการสอนแบบปกติเหมือนเดิม หลังจากเด็กทั้งสองกลุ่มจบการศึกษาชั้นอนุบาลทั้งสองหลักสูตร เขาพบว่าเด็กที่ผ่านโปรแกรม High Scope มี IQ สูงขึ้น 19 คะแนน มากกว่าอีกกลุ่ม

ต่อมาหลังจากที่เด็กกลุ่มนี้เรียนจบชั้นมัธยมศึกษา เขากลับเข้าไปศึกษาอีกครั้ง พบว่า เด็กที่ผ่านการเรียนแบบ High

Scope ประสบผลดีทางสังคมน้อยกว่าอีกกลุ่ม และหลังจากที่เด็กกลุ่ม High Scope จบการศึกษาในอายุ 21-22 เขาได้ไปติดตามผลอีกครั้งเมื่อพวกเขาอายุ 25 เปรียบเทียบกับอีกกลุ่มเหมือนเดิม พบว่า กลุ่มที่ผ่านโปรแกรม High Scope มีการพึ่งพิงสวัสดิการสังคมน้อยกว่าอีกกลุ่มหนึ่ง สิ่งที่เกิดขึ้นคือมีอาชีพการงานที่ดี มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดี

จากผลการศึกษาทำให้คนในวงการศึกษาคิดกันว่า ถ้าโรงเรียนปฐมวัยมีคุณภาพก็สามารถสร้างให้คนมีคุณภาพได้ ด้วยเหตุนี้ทำให้รัฐบาลสหรัฐอเมริกาเรื่องการศึกษาปฐมวัยเป็นอย่างมาก เช่นเดียวกับข้อมูลจากงานวิจัยทั่วโลกมีการยืนยันชัดเจนว่า การศึกษาปฐมวัยเป็นสิ่งที่ควรลงทุน ถ้าลงทุนกับเด็กปฐมวัยแล้ว จะช่วยลดปัญหาสังคม เพิ่มคุณภาพชีวิต

นโยบายและยุทธศาสตร์ของประเทศไทย ให้ความสำคัญกับการพัฒนาเด็กปฐมวัย อย่างไรบ้าง

ขณะนี้เรามีหลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พ.ศ. 2560 ซึ่งมีการทบทวนปรัชญาและวิสัยทัศน์ในการพัฒนาเด็กปฐมวัยว่า เราต้องการอะไรกันแน่ ตลอด 15 ปีที่ผ่านมาเมื่อเรารู้ว่า EF เป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาเด็ก จึงจำเป็นต้องส่งเสริม

“ถ้าคุณไม่ทำช่วงปฐมวัยให้ดี คุณจะพลาดโอกาส เมื่อขาดการอบรมเลี้ยงดูที่ถูกต้องและเหมาะสม ผลที่เกิดขึ้นจึงกลายเป็นปัญหารากเหง้าของทุกอย่าง เรายังเชื่อว่าคนเราเมื่อมีลูกแล้วต้องการให้ลูกได้ดี จุดนั้นคือจุดแข็ง แต่ถ้าอยากให้ลูกได้ดีก็ต้องเริ่มจากการให้เด็กได้รับการพัฒนาที่ถูกต้อง แค่นั้นที่เราต้องการ”

ให้เด็กได้รับการพัฒนาอย่างเหมาะสม

ตอนนี้มีคำสามคำที่เป็นเป้าหมายใหญ่คือ การอบรมเลี้ยงดูพัฒนา และส่งเสริมการเรียนรู้ (caring, developing and learning) เป็นเป้าหมายที่เราต้องการในเด็กปฐมวัย จากเดิมที่เรื่องการศึกษาเราปล่อยให้แต่ละโรงเรียนคิดเองตามใจชอบ แต่สำหรับหลักสูตรการศึกษาปฐมวัยฉบับนี้เราขอให้สถานศึกษาหรือสถานพัฒนาเด็กปฐมวัยทุกสังกัดมีมาตรฐานเหมือนกัน มีเป้าหมายร่วมกัน รวมถึงปรับแนวคิดต่างๆ ตามที่งานวิจัยระบุไว้ว่า ถ้าอยากให้เด็กมีคุณภาพต้องมีการเรียนการสอนในลักษณะนี้ ไม่ว่าจะเป็นการเรียนแบบ STEM, Project Approach หรือ Problem Approach เพราะมิติในการพัฒนาเด็กต้องชัดเจน ต้องพัฒนาเป็นองค์รวม ไม่แยกส่วน

กฎหมายต่างๆ ที่กำลังจะเกิดขึ้นทั้งร่าง พ.ร.บ.การศึกษาแห่งชาติ และร่าง พ.ร.บ. การปฐมวัยแห่งชาติ ถือว่าดีที่สุดหรือยัง

ทั่วโลกไม่ว่าประเทศใดก็ตามต้องบอกว่าแนวคิดของตนเองถูกพัฒนามาอย่างดีเพราะผ่านทั้งนักวิชาการและประชาชนพิจารณา แต่อุปสรรคที่แท้จริงคือการนำไปใช้ ฉะนั้น ทุกอย่างขึ้นอยู่กับคนที่นำไปปฏิบัติใช้ด้วยว่ามีความเข้าใจที่ถูกต้องหรือไม่

ปัจจุบันที่เห็นว่ายังมีความเข้าใจคลาดเคลื่อนอยู่อย่างแรกคือเรื่องการเตรียมตัวเด็ก โรงเรียนหลายแห่งต้องการให้เด็กรู้หนังสือ อ่านออกเขียนได้ และยังคงเน้นแค่เรื่องสติปัญญา ถามว่าสำคัญไหม ก็สำคัญส่วนหนึ่ง แต่เด็กปฐมวัยเป็นช่วงที่เขาควรได้ใช้ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ เด็กจำเป็นต้องได้รับการพัฒนาเป็นองค์รวม

การจะพัฒนาเด็กปฐมวัยให้มีคุณภาพจะต้องเป็นความรับผิดชอบของทุกภาคฝ่าย เป็นความรับผิดชอบของทุกคน เมื่อเราไม่สามารถสื่อสารความรู้ความเข้าใจลงไปถึงครูและผู้ปกครองได้ การผลักดันเรื่องนี้จึงค่อนข้างมีอุปสรรค

ถ้าคุณไม่ทำช่วงปฐมวัยให้ดี คุณจะพลาดโอกาส เมื่อขาดการอบรมเลี้ยงดูที่ถูกต้องและเหมาะสม ผลที่เกิดขึ้นจึงกลายเป็นปัญหารากเหง้าของทุกอย่าง เรายังเชื่อว่าคนเราเมื่อมีลูกแล้วต้องการให้ลูกได้ดี จุดนั้นคือจุดแข็ง แต่ถ้าอยากให้ลูกได้ดีก็ต้องเริ่มจากการให้เด็กได้รับการพัฒนาที่ถูกต้อง แค่นั้นที่เราต้องการ

บทที่

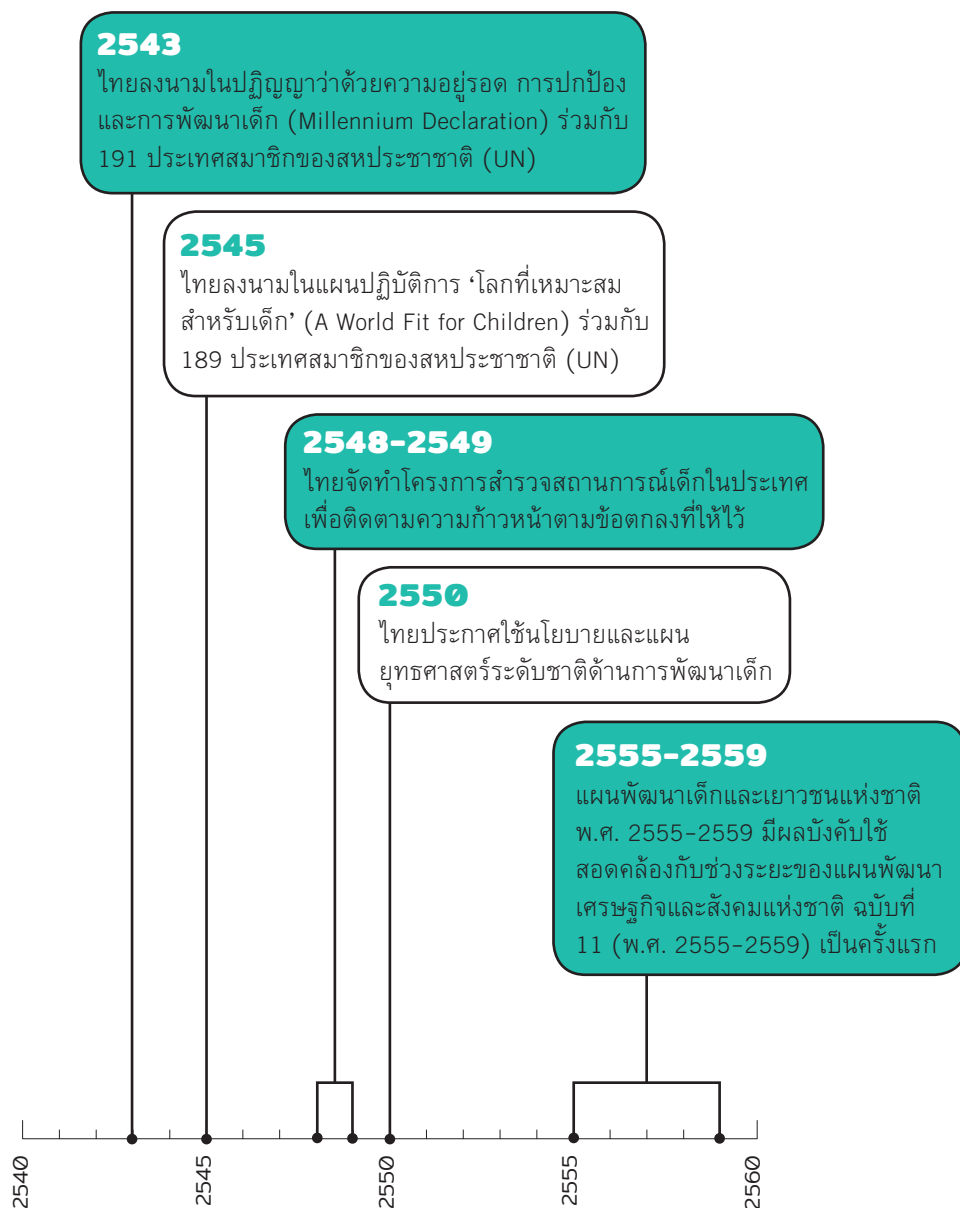
3

โลกที่น่าอยู่สำหรับเด็ก

Timeline

ที่มา: 'การสำรวจสถานการณ์เด็กและสตรีในประเทศไทย พ.ศ. 2555' โดยสำนักงานสถิติแห่งชาติ

ที่ประชุมสมัชชาสหประชาชาติสมัยพิเศษ (United Nations General Assembly Special Session on Children: UNGASS) เมื่อเดือนพฤษภาคม 2545 ว่าด้วยเรื่อง ‘โลกที่เหมาะสมสำหรับเด็ก’ (A World Fit for Children) กำหนดให้ประเทศสมาชิกจัดทำแผนพัฒนาเด็กตามแนวทางดังกล่าว เพื่อให้เด็กได้รับความคุ้มครองตามสิทธิ เสรีภาพ และความเป็นมนุษย์ที่เท่าเทียมกัน

ช่วงปี 2550 ประเทศไทยจึงได้ประกาศใช้นโยบายและแผนยุทธศาสตร์ระดับชาติด้านการพัฒนาเด็กตามแนวทาง ‘โลกที่เหมาะสมสำหรับเด็ก’ ส่งผลให้ในเวลาต่อมาได้มีการจัดทำแผนพัฒนาเด็กและเยาวชนแห่งชาติ พ.ศ. 2555-2559 ให้ตรงกับช่วงระยะของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 เป็นครั้งแรก และกลายเป็นหลักสำคัญในการจัดทำยุทธศาสตร์เพื่อการพัฒนาเด็กและเยาวชนของหน่วยงานต่างๆ

ดังนั้น ในการจัดทำแผนยุทธศาสตร์จึงต้องคำนึงถึงทิศทางการพัฒนาเด็กและเยาวชนในระดับสากลและระดับประเทศ เพื่อให้เกิดแนวทางพัฒนาเด็กและเยาวชนที่สอดคล้องทั้งในระดับสากลและระดับประเทศ ตลอดจนเป็นแนวทางในการนำแผนยุทธศาสตร์ไปสู่การปฏิบัติจริง

ยุทธศาสตร์การพัฒนาเด็ก เยาวชน และครอบครัวในระดับสากล

ยุทธศาสตร์และแนวทางการพัฒนาเด็ก เยาวชน และครอบครัวในระดับสากลที่สำคัญ ซึ่งได้รับการยอมรับในระดับนานาชาติ ได้แก่

- อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก (Convention on the Rights of the Child: CRC)
- เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs)
- กฎบัตรออตตาวาเพื่อการสร้างเสริมสุขภาพ (The Ottawa Charter for Health Promotion) องค์การอนามัยโลก (WHO) และกองทุนเพื่อเด็กแห่งสหประชาชาติประจำประเทศไทย (UNICEF Thailand)
- การประชุมสุดยอดครอบครัวโลก (World Family Summit: WFS)
- การประชุมสภาโลกว่าด้วยเรื่องครอบครัว (World Congress of Families: WCF)
- การประชุมระดับรัฐมนตรีเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ด้านครอบครัว (East Asia Ministerial Forum on Families: EAMFF)

จากการวิเคราะห์แนวทางและยุทธศาสตร์ระดับสากล มีประเด็นที่สำคัญ ดังนี้

1. สิทธิเสรีภาพของเด็กและเยาวชน

ประเด็นสิทธิเสรีภาพของเด็กและเยาวชน เป็นประเด็นพื้นฐานที่ได้รับการกล่าวถึงในลำดับต้นๆ ของแนวทางและยุทธศาสตร์ต่างๆ ในระดับสากล ซึ่งประเด็นดังกล่าวมีพื้นฐานมาจากแนวคิดเรื่องสิทธิมนุษยชน ซึ่งเป็นสิทธิพื้นฐานที่มนุษย์ทุกคนพึงมี ตั้งแต่เริ่มต้นมีชีวิตจนกระทั่งเสียชีวิต ตามหลักการที่ประกาศในกฎบัตรสหประชาชาติที่ระบุถึงการยอมรับในศักดิ์ศรีแต่กำเนิดและสิทธิที่เท่าเทียมกัน เป็นสิ่งที่ไม่อาจเพิกถอนได้ของมวลมนุษยชาติ เป็นรากฐานของเสรีภาพ ความยุติธรรม และสันติภาพในโลก หลักการดังกล่าวนำไปสู่สิทธิพื้นฐานของเด็ก ซึ่งระบุไว้อย่างชัดเจนในอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก ได้แก่

1) สิทธิในการอยู่รอด (Right of Survival)

เป็นสิทธิพื้นฐานที่รัฐต้องจัดให้มีและดูแลเด็กเยาวชนในรัฐของตน ในการมีชีวิตรอดและส่งเสริมชีวิตให้ได้รับโภชนาการที่ดี ได้รับความรักความเอาใจใส่จากครอบครัวและสังคม ได้รับการบริการด้านสุขภาพ การให้ทักษะชีวิตที่ถูกต้อง การให้ที่อยู่อาศัยและการเลี้ยงดู เป็นต้น

2) สิทธิในการปกป้องคุ้มครอง (Right of Protection)

เป็นสิทธิพื้นฐานที่รัฐต้องคุ้มครองเด็กและเยาวชน จาก การเลือกปฏิบัติ การล่วงละเมิด การทำร้าย การกลั่นแกล้ง รังแก การถูกทอดทิ้ง การใช้แรงงานเด็ก ความยุติธรรม ต่อผู้เยาว์ การเอารัดเอาเปรียบทางเพศ เป็นต้น

3) สิทธิในการพัฒนา (Right of Development)

รัฐต้องจัดให้เด็กและเยาวชนได้รับการศึกษาทั้งใน/นอกระบบ เข้าถึงข่าวสารที่เหมาะสม มีเสรีภาพในความคิด มโนธรรม และศาสนา ส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาบุคลิกภาพ สุขภาพร่างกาย และจิตใจ

4) สิทธิในการมีส่วนร่วม (Right of Participation)

เด็กและเยาวชนสามารถแสดงทัศนะของตนได้ มีเสรีภาพ ในการสื่อสาร การรับข่าวสารข้อมูล การมีบทบาทในชุมชน และการแสดงความคิดเห็นในเรื่องที่มีผลกระทบต่อเด็ก

นอกจากสิทธิพื้นฐานดังกล่าวแล้ว ประเด็นด้านสิทธิในระดับสากลยังให้ความสำคัญในเรื่องอื่นๆ เช่น

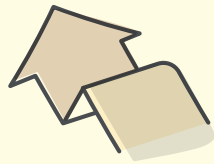
- สิทธิทางด้านกฎหมาย ได้แก่ สิทธิในกระบวนการพิจารณาทางตุลาการ การได้รับการคุ้มครองด้านสถานะทางกฎหมาย และการจดทะเบียนเกิด ซึ่งรวมถึงเด็กที่เกิดจากพ่อแม่ที่ไม่มีสถานะทางกฎหมาย
- สิทธิทางด้านศาสนา ความเชื่อ วัฒนธรรม และภาษา
- สิทธิที่จะได้รับการคุ้มครองจากข้อมูลข่าวสารที่เป็นโทษแก่เด็ก

สิทธิเด็กในโลกสากล

สิทธิในการรอด

เป็นสิทธิพื้นฐานที่รัฐต้องจัดให้แก่เด็กในการมีชีวิตรอด อาทิ โภชนาการ บริการด้านสุขภาพ การให้ทักษะชีวิต การให้ที่อยู่อาศัยและการเลี้ยงดูที่ดี เป็นต้น

สิทธิในการพัฒนา

รัฐต้องจัดให้เด็กได้รับการศึกษาทั้งใน/นอกระบบ มีเสรีภาพในความคิด มโนธรรม และศาสนา ส่งเสริมการพัฒนาทั้งร่างกายและจิตใจ

สิทธิทางกฎหมาย

เด็กและเยาวชนต้องมีสิทธิในกระบวนการพิจารณาทางตุลาการ การได้รับการคุ้มครองด้านสถานะทางกฎหมาย และการจดทะเบียนเกิด รวมถึงเด็กที่พ่อแม่ที่ไม่มีสถานะทางกฎหมาย

สิทธิที่จะได้รับการคุ้มครองจากข้อมูลข่าวสารที่เป็นโทษแก่เด็ก

เด็กต้องไม่ถูกละเมิดสิทธิจากเทคโนโลยีสารสนเทศ และข้อมูลข่าวสารที่เป็นภัย รวมถึงสามารถเข้าถึง สื่อสร้างสรรค์

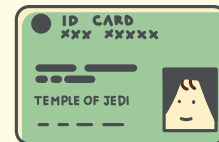
สิทธิในการปกป้องคุ้มครอง

รัฐต้องปกป้องคุ้มครองเด็กและเยาวชนให้ปลอดภัย การเลือกปฏิบัติ การล่วงละเมิด การทำร้ายรังแก การถูกทอดทิ้ง การใช้แรงงานเด็ก

สิทธิในการมีส่วนร่วม

เด็กและเยาวชนสามารถแสดงทัศนะของตนได้ มีเสรีภาพในการสื่อสาร การรับข่าวสารข้อมูล และการมีบทบาทในชุมชน

สิทธิทางด้านศาสนา ความเชื่อ วัฒนธรรม และภาษา

การมีเสรีภาพทางความเชื่อ และการนับถือศาสนาของเด็กและเยาวชน

ที่มา: เรียบเรียงจากแนวทาง และยุทธศาสตร์การพัฒนาเด็ก จากนานาชาติ ตามอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก (Convention on the Rights of the Child: CRC)

2. ความรุนแรงต่อเด็ก เยาวชน และครอบครัว

ความรุนแรงต่อเด็กเป็นสภาวะการณ์ที่เกิดขึ้นทั่วโลก ก่อให้เกิดแนวคิดในการคุ้มครองเด็ก เพื่อการป้องกันและการจัดการกับความรุนแรงทั้งทางร่างกายและจิตใจที่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อเด็กและเยาวชน

ความรุนแรงต่อเด็กหมายรวมการแสวงประโยชน์และการกระทำมิชอบต่อเด็ก เช่น การแสวงประโยชน์ทางเพศเพื่อการพาณิชย์ การค้ามนุษย์ การใช้แรงงานเด็ก นอกจากนี้ประเด็นของความรุนแรงที่เกิดขึ้นต่อเด็กเยาวชนและครอบครัวยังครอบคลุมถึงเรื่องของจารีตประเพณีต่างๆ ที่เป็นภัย เช่น การแต่งงานก่อนวัยอันควรของเด็กตามประเพณีของบางประเทศ การที่ภรรยาต้องทำพิธีลุยไฟหรือฆ่าตัวตายตามเมื่อสามีเสียชีวิต เป็นต้น

แนวทางและยุทธศาสตร์ระดับสากลจึงสนับสนุนให้รัฐจัดแนวทางในการคุ้มครอง การฟื้นฟูเยียวยาทั้งร่างกายและจิตใจ รวมถึงการกลับคืนสู่สังคมของเด็ก เยาวชน และสมาชิกในครอบครัว

3. สุขภาพและสุขภาวะเด็ก

ประเด็นสุขภาพและสุขภาวะของเด็กและเยาวชนในระดับสากล มีพื้นฐานจากแนวคิดในการดูแลส่งเสริมสุขภาพของประชากรให้มีสุขภาพที่แข็งแรงและเข้าถึงสิทธิในการรับบริการด้านสุขภาพของรัฐ โดยแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับเรื่องสุขภาวะของกฎบัตรอตตาวาเพื่อการสร้างเสริมสุขภาพ ระบุให้รัฐหรือประเทศสมาชิกควรปฏิบัติดังนี้

1) ลดความไม่เสมอภาคทางสุขภาพ และเพิ่มโอกาสในการพัฒนาสุขภาพ โดยสร้างนโยบายสาธารณะเพื่อสุขภาพ

2) ปรับเปลี่ยนระบบบริการสุขภาพ เชื่อมโยงกลไกสุขภาพกับกลไกอื่นๆ ในสังคม โดยการสนับสนุนบุคคลและชุมชนที่ต้องการมีสุขภาพดีขึ้น และเปิดโอกาสให้ภาคส่วนที่ดูแลสุขภาพ เชื่อมโยงกับภาคส่วนอื่น

3) เตรียมความพร้อมของบุคคลในการดูแลสุขภาพแบบยั่งยืน พัฒนาทักษะส่วนบุคคล เปิดโอกาสให้บุคคลได้เรียนรู้ตลอดชีวิต มีการเตรียมพร้อมสำหรับการเปลี่ยนแปลงทุกช่วงชีวิต เพื่อสามารถปรับตัวเมื่อเกิดการเจ็บป่วยเรื้อรังหรือเกิดการบาดเจ็บได้

เหล่านี้เป็นข้อเสนอเบื้องต้นในการสร้างสุขภาวะที่ดีแก่ประชากรโลก ซึ่งนำไปสู่แนวทางและยุทธศาสตร์การพัฒนาในระดับนานาชาติ นอกจากนี้ประเด็นด้านสุขภาวะเด็กยังได้รับการกล่าวถึงในอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก เช่น สิทธิในการพัฒนาของเด็ก ซึ่งเด็กควรได้รับการอาหารที่ถูกหลักโภชนาการ สิทธิในการคุ้มครอง ซึ่งเด็กควรได้รับการคุ้มครองจากยาเสพติดและสารที่มีพิษต่อจิตประสาทอื่นๆ หรือสิทธิในการมีชีวิตรอด ซึ่งเด็กควรได้สิทธิทางการแพทย์ที่จำเป็น

ขณะเดียวกัน เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) ได้ระบุไว้อย่างชัดเจนในเป้าหมายที่ 3 คือ การมีสุขภาพและความเป็นอยู่ที่ดี เพื่อสร้างหลักประกันด้านสุขภาวะในการดำรงชีวิตและส่งเสริมความเป็นอยู่ที่ดีของทุกช่วงอายุ

สำหรับยุทธศาสตร์การดูแลสุขภาพและสุขภาวะรายประเด็นนั้น ได้มีการกล่าวถึงประเด็นสุขภาวะทางเพศจากองค์การอนามัยโลก (WHO) องค์การ UNICEF และการประชุมสมาชิกรัฐสภาโลกว่าด้วยเรื่องครอบครัว หรือ World Congress of Families (WCF) โดยมีประเด็นที่สำคัญคือ การตั้งครม.ในวัยรุ่น ลดการแต่งงานก่อนอายุ 18 ปี ลดการละเมิดทางเพศในวัยรุ่น การติดเชื้อเอชไอวี และโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์

4. การบังคับใช้แรงงานเด็ก

การบังคับใช้แรงงานเด็ก การค้ามนุษย์ เป็นการค้าทาสสมัยใหม่ ซึ่งเป็นการปฏิบัติต่อมนุษย์ในสภาวะเยี่ยงทาส อาทิ การใช้มนุษย์แทนหลักทรัพย์ค้ำประกัน การบังคับสมรสเด็ก การเกณฑ์เด็กอายุไม่ถึง 15 ปีเข้ากองทัพ และการแสวงประโยชน์จากเด็กในรูปแบบต่างๆ รวมถึงการขัดขวางการศึกษาของเด็กและการกระทำอันตรายต่อสุขภาพหรือการพัฒนาทางร่างกาย สมอง จิตใจ ศีลธรรม และสังคมของเด็กเหล่านี้ โดยหลักการของอนุสัญญาสิทธิเด็ก (CRC) เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) ได้มีการให้แนวทางที่สำคัญในเรื่องแรงงานเด็ก โดยให้มีการกำหนดอายุขั้นต่ำสำหรับการรับเข้าทำงานให้มีการกำหนดเกณฑ์ที่เหมาะสมเกี่ยวกับจำนวน ชั่วโมงและสภาพการจ้างงาน และให้มีการระบุ กำหนดบทลงโทษผู้ฝ่าฝืนอย่างชัดเจนและรุนแรง เพื่อป้องปรามการปฏิบัติดังกล่าว

5. การจัดสภาพแวดล้อมและสวัสดิการที่เหมาะสมแก่เด็ก

ในด้านของสภาพแวดล้อมและการจัดสวัสดิการที่เหมาะสมกับเด็กนั้น ตามแนวทางระดับสากลมีการระบุไว้ในหลายมิติ เช่น การป้องกันสภาพแวดล้อมที่อาจเป็นอันตรายต่อเด็ก ทั้งมิติของข้อมูลข่าวสารที่จะเข้าถึงตัวเด็ก มิติด้านวัสดุที่อาจเป็นอันตรายต่อเด็ก นอกจากนี้ยังมีแนวทางเรื่องการสร้างสรรค์สภาพแวดล้อมที่เป็นมิตรปลอดภัย และเป็นประโยชน์ต่อเด็กเยาวชนและคนในสังคม เช่น การสร้างสรรค์สิ่งแวดลอมที่เอื้อต่อสุขภาพ การขยายการขนส่งสาธารณะ โดยคำนึงเป็นพิเศษถึงกลุ่มคนที่อยู่ในสถานการณ์เปราะบาง ผู้หญิง เด็ก ผู้มีความบกพร่องทางร่างกาย และผู้สูงอายุ หรือการจัดให้มีการเข้าถึงพื้นที่สาธารณะสีเขียวที่ปลอดภัย ครอบคลุม และเข้าถึงได้โดยถ้วนหน้า โดยเฉพาะผู้หญิง เด็ก ผู้สูงอายุ และผู้มีความบกพร่องทางร่างกาย

แนวทางหรือคำแนะนำที่น่าสนใจคือ การเสริมสร้างการดำเนินการในชุมชนที่เข้มแข็ง เพื่อพัฒนาความสามารถในการช่วยเหลือตนเอง และสนับสนุนซึ่งกันและกัน และเพื่อพัฒนาระบบที่มีความยืดหยุ่น เพิ่มการมีส่วนร่วมในการพัฒนาเพื่อสุขภาพ รวมถึงเรื่องมาตรฐานและประสิทธิภาพของหน่วยงาน/บุคลากรด้านความปลอดภัยของเด็ก ซึ่งคำแนะนำในเรื่องการจัดสภาพแวดล้อมและการจัดสวัสดิการที่เหมาะสมแก่เด็กที่กล่าวมานี้ถูกระบุไว้ในอนุสัญญาสิทธิเด็ก (CRC) เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) และกฎบัตรออตตาวาเพื่อการสร้างเสริมสุขภาพ (The Ottawa Charter for Health Promotion) นอกจากนี้ในอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็กยังได้เพิ่มเติมประเด็นด้านสวัสดิการสำหรับเด็กในการได้รับประโยชน์จากประกันสังคมและประกันภัยทางสังคมไว้ด้วย

6. เด็กกลุ่มพิเศษ

“เด็กกลุ่มพิเศษ” ในที่นี้หมายถึง กลุ่มเด็กต่างๆ ที่มีปัญหาหรือความซับซ้อนของปัญหาต่างจากเด็กทั่วไป ซึ่งการพัฒนาส่งเสริมหรือคุ้มครองเด็กกลุ่มพิเศษเหล่านี้ จะมีความแตกต่างและซับซ้อนมากกว่าเด็กทั่วไป จึงจำเป็นต้องมีแนวทางเฉพาะสำหรับเด็กกลุ่มพิเศษเหล่านี้

ในอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก (CRC) ได้มีการระบุถึง เด็กกลุ่มพิเศษไว้ประกอบด้วย

- 1) เด็กที่ถูกพรากจากครอบครัว
- 2) เด็กในกระบวนการยุติธรรม
- 3) เด็กที่มีสถานะเป็นผู้ลี้ภัย หรืออยู่ระหว่างขอสถานะ
- 4) เด็กพิการ และกลุ่มเปราะบางอื่นๆ

ส่วน UNICEF Thailand ได้ระบุถึงเด็กกลุ่มพิเศษ ประกอบด้วย

- 1) เด็กในกระบวนการยุติธรรม
- 2) เด็กพิการ
- 3) เด็กเร่ร่อน
- 4) เด็กกำพร้า
- 5) เด็กที่อยู่นอกระบบโรงเรียน
- 6) เด็กกลุ่มชาติพันธุ์และแรงงานข้ามชาติ
- 7) เด็กที่อยู่กับเอดส์
- 8) เด็กยากจน
- 9) เด็กในสถานการณ์ฉุกเฉิน
- 10) เด็กที่นับถือศาสนาต่างกัน

นอกจากนี้ในการประชุมสภาโลกว่าด้วยเรื่องครอบครัว (World Congress of Families: WCF) ก็ได้ให้ความสำคัญในเรื่องเด็กถูกทอดทิ้ง

7. การศึกษาและการเตรียมความพร้อมในอาชีพ

เรื่องการศึกษาถือเป็นเรื่องที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในระดับสากล โดยในอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก (CRC) ได้ให้ความสำคัญในประเด็นการศึกษาดังนี้

- 1) ความเท่าเทียมด้านการศึกษา
- 2) ขจัดความเหลื่อมล้ำและการไม่รู้หนังสือ
- 3) จัดการศึกษาให้แพร่หลายและเปิดกว้างแก่ทุกคน รวมถึงการศึกษาในระดับสูง
- 4) จัดการศึกษาระดับประถมศึกษาเป็นภาคบังคับที่เด็กทุกคนสามารถเรียนได้โดยไม่เสียค่าใช้จ่าย
- 5) สนับสนุนการพัฒนาการศึกษาระดับมัธยมศึกษาสายสามัญและสายอาชีพ
- 6) เผยแพร่ข้อมูลข่าวสารและการแนะแนวทางการศึกษาและอาชีพ
- 7) มีมาตรการสนับสนุนการเข้าเรียนอย่างต่อเนื่อง และลดอัตราการออกจากโรงเรียนกลางคัน
- 8) พัฒนาศักยภาพ บุคลิกภาพ ความสามารถพิเศษ และความสามารถทางด้านร่างกายและจิตใจ
- 9) สถาบันการศึกษาต้องเป็นไปตามมาตรฐานขั้นต่ำที่รัฐกำหนดไว้

สำหรับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) นั้น มีความแตกต่างไปจากอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก (CRC) ในเรื่องของการทำงานและอาชีพ เนื่องจากอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็กจะเน้นให้คำแนะนำและแนวทางแก่เด็กซึ่งมีอายุต่ำกว่า 18 ปี ดังนั้นจึงเน้นเฉพาะเรื่องการศึกษาเป็นส่วนใหญ่ ในขณะที่เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) จะให้ความสำคัญทั้งในเรื่องการศึกษา ต่อเนื่องไปจนถึงอาชีพและการทำงาน ซึ่งถือเป็นการเตรียมความพร้อมของเด็กในการทำงานและการประกอบอาชีพ รวมถึงเป็นการให้คำแนะนำหรือแนวทางที่ครอบคลุมกลุ่มที่เป็นเยาวชนด้วย โดยรายละเอียดของเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) ในประเด็นเรื่องการศึกษาและการทำงานมีดังนี้

1) สร้างหลักประกันว่าเด็กชายและเด็กหญิงทุกคนต้องสำเร็จการศึกษาระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาที่มีคุณภาพ เท่าเทียม และไม่มีค่าใช้จ่าย นำไปสู่ผลลัพธ์ทางการเรียนที่มีประสิทธิผลภายในปี 2573

2) สร้างหลักประกันว่าเด็กชายและเด็กหญิงทุกคนเข้าถึงการพัฒนา การดูแล และการจัดการศึกษาระดับก่อนประถมศึกษาที่มีคุณภาพสำหรับเด็กปฐมวัย ภายในปี 2573 เพื่อให้เด็กเหล่านั้นมีความพร้อมสำหรับการศึกษาระดับประถมศึกษา

3) ให้ชายและหญิงทุกคนเข้าถึงการศึกษาระดับอาชีวศึกษา อุดมศึกษา รวมถึงมหาวิทยาลัยที่มีคุณภาพและด้วยค่าเล่าเรียนที่สามารถจ่ายได้ ภายในปี 2573

4) เพิ่มจำนวนเยาวชนและผู้ใหญ่ที่มีทักษะที่จำเป็น รวมถึงทักษะทางเทคนิคและอาชีพสำหรับการจ้างงาน การมีงานที่ดี และการเป็นผู้ประกอบการ ภายในปี 2573

5) ขจัดความเหลื่อมล้ำทางเพศในระบบการศึกษา และสร้างหลักประกันว่า กลุ่มที่เปราะบางซึ่งรวมถึงผู้พิการ ชนพื้นเมือง และเด็ก สามารถเข้าถึงการศึกษาและการฝึกอาชีพทุกระดับอย่างเท่าเทียม ภายในปี 2573

ขณะที่ UNICEF Thailand ก็ได้ให้ความสำคัญในเรื่องการศึกษาเช่นเดียวกัน โดยเน้นในเรื่องโอกาสและความเสมอภาคในการเข้าถึงการศึกษาที่มีคุณภาพ รูปแบบและคุณภาพมาตรฐานของสถานศึกษาและบุคลากร รวมถึงสภาพแวดล้อมในโรงเรียนที่เหมาะสม โดยมีรายละเอียดดังนี้

8. การเสริมสร้างครอบครัวเข้มแข็ง

ยุทธศาสตร์ระดับสากลในการเสริมสร้างสถาบันครอบครัวจะมุ่งให้ความสำคัญทั้งในเรื่องบทบาทการเลี้ยงดูเด็ก และการส่งเสริมความรู้แก่บิดามารดาและการพัฒนาครอบครัว ซึ่งอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก (CRC) ให้ความสำคัญดังนี้

1) ความรับผิดชอบ สิทธิ และหน้าที่ของบิดามารดา หรือสมาชิกในครอบครัว

2) บิดามารดาหรือผู้อื่นที่รับผิดชอบต่อเด็ก มีความรับผิดชอบเบื้องต้นที่จะจัดหาสภาพความเป็นอยู่ที่เหมาะสมสำหรับการพัฒนาของเด็ก

3) การดูแลสุขภาพอย่างเหมาะสมแก่มารดาทั้งก่อนและ

1) ส่งเสริมให้เด็กเล็กได้รับการพัฒนาเด็กปฐมวัย

2) ส่งเสริมการเข้าเรียนประถมศึกษาและมัธยมศึกษาตอนต้นที่เหมาะสมตามเกณฑ์อายุ

3) การปรับปรุงคุณภาพการศึกษา ระบบการเรียนการสอนแบบ 2 ภาษา และแบบคละชั้น การสอนทักษะชีวิต การเตรียมความพร้อมก่อนเข้าโรงเรียน และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน

4) ส่งเสริมให้เด็กเล็กเข้าถึงบริการพัฒนาการที่มีคุณภาพ

5) ส่งเสริมเด็กที่ขาดโอกาสให้ได้เข้าเรียนตามเกณฑ์อายุ และเรียนจนจบ 9 ปี ในการศึกษาภาคบังคับ

6) มีหลักประกันว่าทุกโรงเรียนทั่วประเทศมีสภาพแวดล้อมที่ปลอดภัย และให้ความคุ้มครองแก่เด็ก และเคารพสิทธิเด็ก

7) มีครูที่ผ่านการฝึกอบรมมาอย่างดี มีทรัพยากรที่เพียงพอ และมีสภาวะแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ทั้งทางร่างกาย จิตใจ และสังคม

8) สภาพแวดล้อมในการเรียนจะต้องเอื้อต่อการเรียนรู้ และการเติบโตของเด็ก วิธีการเรียนการสอนจะต้องเน้นเด็กเป็นศูนย์กลาง

9) บทเรียนต้องครอบคลุมการสอนทักษะชีวิตที่จำเป็นสำหรับการใช้ชีวิตที่ปลอดภัยและมีคุณภาพ และสามารถทำประโยชน์ให้กับสังคมได้อย่างเต็มที่

10) รูปแบบโรงเรียนเพื่อนเด็กจะต้องส่งเสริมการมีส่วนร่วมของโรงเรียนและชุมชน เพราะการเรียนรู้ของเด็กจำเป็นต้องเชื่อมโยงกับชุมชนอย่างใกล้ชิด

หลังคลอดเพื่อพัฒนาตามวัยของเด็ก

4) การให้ความรู้และข้อมูลข่าวสารแก่บิดามารดา และการสนับสนุนให้ใช้ความรู้พื้นฐานในเรื่องโภชนาการและสุขภาพเด็ก การเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ การดูแลอนามัยและสุขภาพ สภาวะแวดล้อม การป้องกันอุบัติเหตุ และความรู้เรื่องพัฒนาการและการดูแลสุขภาพเชิงป้องกัน

5) การแนะแนวแก่บิดามารดา รวมถึงการให้บริการและการศึกษาเรื่องการวางแผนครอบครัว

สำหรับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) ได้ให้ความสำคัญในเรื่องบทบาทหญิงชายในครอบครัว การดูแลสุขภาพ

ของมารดา การส่งเสริมความเท่าเทียมกันทางเพศ และการพัฒนาสุขภาพของสตรีมีครรภ์

ขณะที่การประชุมสุดยอดครอบครัวโลก (World Family Summit: WFS) การประชุมสภาโลกว่าด้วยเรื่องครอบครัว (World Congress of Families: WCF) และการประชุมระดับรัฐมนตรีเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ด้านครอบครัว (East Asia Ministerial Forum on Families: EAMFF) ให้ความสำคัญในประเด็นที่สอดคล้องกัน 4 เรื่อง ได้แก่

- 1) การสร้างความสมดุลระหว่างชีวิตการทำงานกับชีวิตครอบครัว และการมีเวลาให้ครอบครัว
- 2) บทบาทของครอบครัวในการเลี้ยงดูบุตร
- 3) สัมพันธภาพในครอบครัว
- 4) ฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัว โดยมุ่งเน้นการแก้ปัญหาความยากจนและการพัฒนาครอบครัว

จากข้างต้นเห็นได้ว่า แนวทางการพัฒนาเด็ก เยาวชน และครอบครัวในระดับสากลให้ความสำคัญกับประเด็นร่วมระหว่างนานาชาติ โดยตั้งอยู่บนพื้นฐานของสิทธิ การคุ้มครอง และการดูแลประชากรตามช่วงวัย ซึ่งแนวทางและยุทธศาสตร์ในระดับสากลนำไปสู่การออกกฎหมายและยุทธศาสตร์ของหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับเด็ก เยาวชน และครอบครัวต่อไป

ยุทธศาสตร์การพัฒนาเด็ก เยาวชน และครอบครัว ในประเทศไทย

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560

กฎหมายสูงสุดของประเทศคือ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 ได้ประกาศลงในราชกิจจานุเบกษา เมื่อวันที่ 6 เมษายน 2560 มีบทบัญญัติที่เกี่ยวข้องกับเด็กและเยาวชน รวมถึงผู้ที่อยู่ในวงการศึกษามากมายหลายประการ โดยเฉพาะหมวด 5 ว่าด้วยหน้าที่ของรัฐ

มาตรา 54 ระบุว่า “รัฐต้องดำเนินการให้เด็กทุกคนได้รับการศึกษาเป็นเวลาสิบสองปี ตั้งแต่ก่อนวัยเรียนจนจบการศึกษาภาคบังคับอย่างมีคุณภาพโดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย

“รัฐต้องดำเนินการให้เด็กเล็กได้รับการดูแลและพัฒนา ก่อนเข้ารับการศึกษาตามวรรคหนึ่ง เพื่อพัฒนาร่างกาย จิตใจ วินัย อารมณ์ สังคม และสติปัญญาให้สมกับวัย โดยส่งเสริมและสนับสนุนให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและภาคเอกชน เข้ามีส่วนร่วมในการดำเนินการด้วย

“รัฐต้องดำเนินการให้ประชาชนได้รับการศึกษาตามความต้องการในระบบต่างๆ รวมทั้งส่งเสริมให้มีการเรียนรู้ตลอดชีวิต และจัดให้มีการร่วมมือกันระหว่างรัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และภาคเอกชน ในการจัดการศึกษาทุกระดับ โดยรัฐมีหน้าที่ดำเนินการ กำกับ ส่งเสริม และสนับสนุนให้การจัดการศึกษาดังกล่าวมีคุณภาพและได้มาตรฐานสากล ทั้งนี้ ตามกฎหมายว่าด้วยการศึกษาแห่งชาติ ซึ่งอย่างน้อยต้องมีบทบัญญัติเกี่ยวกับการจัดทำแผนการศึกษาแห่งชาติ และการดำเนินการและตรวจสอบการดำเนินการให้เป็นไปตามแผนการศึกษาแห่งชาติด้วย

“การศึกษาทั้งปวงต้องมุ่งพัฒนาผู้เรียนให้เป็นคนดี มีวินัย ภูมิใจในชาติ สามารถเชี่ยวชาญได้ตามความถนัดของตน และมีความรับผิดชอบต่อครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติ

“ในการดำเนินการให้เด็กเล็กได้รับการดูแลและพัฒนาตามวรรคสอง หรือให้ประชาชนได้รับการศึกษาตามวรรคสาม รัฐต้องดำเนินการให้ผู้ขาดแคลนทุนทรัพย์ได้รับการสนับสนุนค่าใช้จ่ายในการศึกษาตามความถนัดของตน

“ให้จัดตั้งกองทุนเพื่อใช้ในการช่วยเหลือผู้ขาดแคลนทุนทรัพย์ เพื่อลดความเหลื่อมล้ำในการศึกษา และเพื่อเสริมสร้างและพัฒนาคุณภาพและประสิทธิภาพครู โดยให้รัฐจัดสรรงบประมาณให้แก่กองทุนหรือใช้มาตรการหรือกลไกทางภาษี รวมทั้งการให้ผู้บริจาคทรัพย์เงินเข้ากองทุนได้รับ

ประโยชน์ในการลดหย่อนภาษีด้วย ทั้งนี้ ตามที่กฎหมายบัญญัติ ซึ่งกฎหมายดังกล่าวอย่างน้อยต้องกำหนดให้มีการบริหารจัดการกองทุนเป็นอิสระและกำหนดให้มีการใช้จ่ายเงินกองทุนเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ดังกล่าว”

จะเห็นว่าประเด็นเรื่องการศึกษาก่อนวัยเรียน หรือเด็กปฐมวัย ถือเป็นจุดเด่นที่รัฐธรรมนูญนี้ให้ความสำคัญ โดยระบุให้เป็นหน้าที่ของรัฐในการจัดการศึกษาแก่เด็กเล็กตั้งแต่ 2-5 ปี ให้ได้รับการดูแลและพัฒนาอย่างเหมาะสมโดยไม่เสียค่าใช้จ่าย

นอกจากนี้ในหมวด 16 ว่าด้วยการปฏิรูปประเทศ มาตรา 258 ได้กำหนดแนวทางการดำเนินการปฏิรูปประเทศในด้านการศึกษา ได้แก่

(1) ให้สามารถเริ่มดำเนินการให้เด็กเล็กได้รับการดูแลและพัฒนา ก่อนเข้ารับการศึกษาตามมาตรา 54 วรรคสอง เพื่อให้เด็กเล็กได้รับการพัฒนาร่างกาย จิตใจ วินัย อารมณ์ สังคม และสติปัญญาให้สมกับวัยโดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย

(2) ให้ดำเนินการตรากฎหมายเพื่อจัดตั้งกองทุนตาม มาตรา 54 วรรคหก ให้แล้วเสร็จภายในหนึ่งปี นับแต่วันประกาศใช้รัฐธรรมนูญนี้

(3) ให้มีกลไกและระบบการผลิต คัดกรองและพัฒนา ผู้ประกอบวิชาชีพครูและอาจารย์ให้ได้ผู้มีจิตวิญญาณของความเป็นครู มีความรู้ความสามารถอย่างแท้จริง ได้รับค่าตอบแทนที่เหมาะสมกับความสามารถและประสิทธิภาพในการสอน รวมทั้งมีกลไกสร้างระบบคุณธรรมในการบริหารงาน บุคคลของผู้ประกอบวิชาชีพครู

(4) ปรับปรุงการจัดการเรียนการสอนทุกระดับเพื่อให้ผู้เรียนสามารถเรียนได้ตามความถนัด และปรับปรุงโครงสร้างของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อบรรลุเป้าหมายดังกล่าวโดยสอดคล้องกันทั้งในระดับชาติและระดับพื้นที่

อย่างไรก็ตาม แนวทางในการปฏิรูปการศึกษาของประเทศทั้ง 4 ข้อ ยังคงเป็นประเด็นท้าทายที่ทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องในการจัดการศึกษาจะต้องเร่งรัด ผลักดัน และพัฒนาต่อไป

แผนยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี

แผนยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2560-2579) เป็นแผนแม่บทหลักของการพัฒนาประเทศไทยให้มีความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน โดยมียุทธศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเด็กและเยาวชนที่สำคัญคือ ยุทธศาสตร์ที่ 3 เรื่องการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพคน โดยมีจุดเน้นดังนี้

- 1) การพัฒนาศักยภาพประชาชนตลอดช่วงชีวิต
- 2) การยกระดับคุณภาพการศึกษาและการเรียนรู้อย่างมีคุณภาพ เท่าเทียม และทั่วถึง
- 3) การเสริมสร้างให้ประชาชนมีสุขภาวะที่ดีและเหมาะสมกับแต่ละช่วงวัย
- 4) การสร้างความอยู่ดีมีสุขของครอบครัวไทย วางรากฐานการพัฒนาจิตใจให้เข้มแข็ง มีคุณธรรม จริยธรรม ซื่อสัตย์ สุจริต มีจิตสำนึกสาธารณะ ควบคู่ไปกับการสร้างค่านิยมหลักของไทยให้กับสมาชิกในครอบครัว

พัฒนาศักยภาพประชาชนตลอดช่วงชีวิต
ยกระดับการศึกษาให้มีคุณภาพ เท่าเทียม และทั่วถึง
ยุทธศาสตร์ด้านการพัฒนา
และเสริมสร้างศักยภาพคน
ประชาชนมีสุขภาวะที่ดี เหมาะสมตามวัย
ครอบครัวไทยอยู่ดีมีสุข มีคุณธรรม จริยธรรม

ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564) ได้กำหนดยุทธศาสตร์เสริมสร้างและพัฒนาศักยภาพทุนมนุษย์ เพื่อปรับเปลี่ยนให้คนไทยมีค่านิยมตามบรรทัดฐานที่ดีทางสังคม มีทักษะในการดำรงชีวิตสำหรับโลกศตวรรษที่ 21 ส่งเสริมให้คนไทยมีสุขภาวะที่ดีตลอดช่วงชีวิต รวมทั้งเสริมสร้างสถาบันทางสังคมให้มีความเข้มแข็ง เอื้อต่อการพัฒนาคนและประเทศ โดยมีการกำหนดเป้าหมายที่เกี่ยวข้องกับเด็กและเยาวชน คือ เป้าหมายที่ 2 การพัฒนาศักยภาพคนให้สนับสนุนการเจริญเติบโตของประเทศ และการสร้างสังคมสูงวัยอย่างมีคุณภาพ ประกอบด้วย

1) ประชาชนทุกช่วงวัยมีความมั่นคงทางด้านเศรษฐกิจและสังคม (Socio-Economic Security) และมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

2) การศึกษาและการเรียนรู้ได้รับการพัฒนาคุณภาพ

3) สถาบันทางสังคมมีความเข้มแข็งเป็นฐานรากที่เอื้อต่อการพัฒนาคน ซึ่งมีแนวทางการพัฒนา คือ

- การพัฒนาศักยภาพคนในทุกช่วงวัยให้สนับสนุนการเจริญเติบโตของประเทศ โดยช่วงวัยเด็กตั้งแต่แรกเกิดให้มีพัฒนาการที่สมวัยในทุกด้าน วัยเรียน วัยรุ่น ให้มีทักษะการเรียนรู้ ทักษะชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นภายใต้บริบทสังคมที่เป็นพหุวัฒนธรรม วัยแรงงาน ให้มีการพัฒนาระดับสมรรถนะฝีมือแรงงานเพื่อสร้างผลิตภาพเพิ่มให้กับประเทศ
- การยกระดับคุณภาพการศึกษาและการเรียนรู้ให้มีคุณภาพ เท่าเทียม และทั่วถึง

แผนพัฒนาเด็กและเยาวชนแห่งชาติ พ.ศ. 2560-2564

ประเทศไทยมีนโยบายและแผนพัฒนาเด็กและเยาวชนอย่างต่อเนื่อง เพื่อเป็นแนวทางการพัฒนา เด็กและเยาวชนทิศทางของแผนพัฒนาเด็กและเยาวชนจึงสอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

แผนพัฒนาเด็กและเยาวชนแห่งชาติ มีจุดเน้นเพื่อการพัฒนา ป้องกัน และแก้ไขปัญหา สอดคล้องความต้องการของกลุ่มเป้าหมายตามสภาวการณ์ โดยแผนพัฒนาเด็กและ

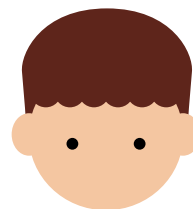
แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12

พัฒนาศักยภาพคนทุกช่วงวัย

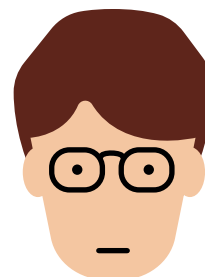
แรกเกิด

พัฒนาการสมวัย

วัยเรียน วัยรุ่น

มีทักษะชีวิต

วัยแรงงาน

มีทักษะฝีมือ

เยาวชนเริ่มกำเนิดขึ้นครั้งแรก ในช่วงระยะของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2525-2529) จากนั้นประเทศไทยได้มีนโยบายและแผนพัฒนาเด็กและเยาวชนอย่างต่อเนื่อง

แผนพัฒนาเด็กและเยาวชนแห่งชาติ พ.ศ.2555-2559 ที่ผ่านมามีทั้งผลสำเร็จและข้อจำกัด ซึ่งได้ให้บทเรียนทั้งด้านการบริหารจัดการและความชัดเจนในการกำหนดเป้าหมายความสำเร็จของแผน ประกอบกับปัจจุบันที่โลกมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและซับซ้อน รวมถึงการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรเข้าสู่สังคมสูงวัย ทำให้พบประเด็นท้าทายของการพัฒนาแต่ละช่วงวัยตั้งแต่วัยแรกเกิดจนถึงเยาวชน เช่น การพัฒนาการที่สมวัยในเด็กปฐมวัย ผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาของเด็กวัยเรียน การพัฒนาความรู้และทักษะชีวิตของเยาวชนให้รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของบริบทโลก ลักษณะความสัมพันธ์ในครอบครัวที่เปลี่ยนแปลงไป สังคมยุคดิจิทัลที่สามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสารได้ง่ายอันจะส่งผลต่อค่านิยมและพฤติกรรมในการดำเนินชีวิตของเด็กและเยาวชน รวมทั้งจิตสำนึกต่อส่วนรวม เป็นต้น

ปัจจุบันประเทศไทยใช้แผนพัฒนาเด็กและเยาวชนแห่งชาติ พ.ศ. 2560-2564 ซึ่งจัดทำขึ้นตามพระราชบัญญัติส่งเสริมการพัฒนาเด็กและเยาวชนแห่งชาติ พ.ศ. 2550 เพื่อเป็นกรอบแนวทางการพัฒนาเด็กและเยาวชน และสอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 โดยมีการศึกษาทิศทางและแนวโน้มระดับสากลที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเด็กและเยาวชน ได้แก่ เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) การเข้าสู่ประชาคมอาเซียน (ASEAN Community) เสถียรภาพด้านประชาคมสังคมและวัฒนธรรม (ASCC) ที่ให้ความสำคัญกับการพัฒนามนุษย์ครอบคลุมทุกด้าน รวมถึงกฎหมายนโยบาย และแผนที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเด็กและเยาวชน

แผนพัฒนาเด็กและเยาวชนแห่งชาติ พ.ศ. 2560-2564 มียุทธศาสตร์ที่สำคัญและเกี่ยวข้องโดยตรงในการพัฒนาเด็กและเยาวชนของประเทศ ดังนี้

แผนพัฒนาเด็กและเยาวชนแห่งชาติ

พ.ศ. 2560-2564

เด็กแรกเกิด .....

0-2 ปี

- ส่งเสริมโภชนาการแก่หญิงมีครรภ์และเด็กเล็ก
- สร้างความรู้ความเข้าใจแก่หญิงมีครรภ์และมารดา
- ส่งเสริมพฤติกรรมกรรมการบริโภคอาหารที่ปลอดภัยและมีคุณค่าทางโภชนาการ

เด็กปฐมวัย .....

3-5 ปี

- ส่งเสริมภาวะโภชนาการที่ดี
- ได้รับวัคซีน
- ได้รับการตรวจฟันและบริการสาธารณสุขพื้นฐานที่จำเป็น
- เข้าถึงสิทธิรักษาอย่างเท่าเทียม
- ส่งเสริมความรู้ความเข้าใจแก่ครอบครัวในการเลี้ยงเด็กปฐมวัย
- ให้มีพัฒนาการรอบด้าน เต็มตามศักยภาพ
- พัฒนาศักยภาพบุคลากรและส่งเสริมมาตรฐานศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก .....

1. การเสริมศักยภาพและสร้างภูมิคุ้มกันเด็กและเยาวชน

โดยการพัฒนาคูณภาพชีวิต ส่งเสริมกีฬาและการออกกำลังกายแก่เด็กและเยาวชนให้สอดคล้องตามพัฒนาการแต่ละช่วงวัย คัดกรองและพัฒนาเด็กและเยาวชนที่ต้องการการคุ้มครองเป็นพิเศษและเด็กพิเศษ เสริมสร้างทักษะการเรียนรู้และพฤติกรรมของเด็กและเยาวชนให้สอดคล้องกับการพัฒนาทักษะในศตวรรษที่ 21 การเป็นพลเมืองสร้างสรรค์ เสริมสร้างทักษะในการวางแผนทางอาชีพ สมรรถนะทางเศรษฐกิจ การส่งเสริมอาชีพที่สอดคล้องกับบริบทของสังคม เสริมสร้างคุณธรรม จริยธรรม จิตสำนึกความเป็นไทย และใส่ใจสิ่งแวดล้อม รวมถึงเสริมสร้างบทบาทเด็กและเยาวชนในการมีส่วนร่วมต่อการพัฒนาสังคมและเฝ้าระวังปัจจัยเสี่ยง

เสริมศักยภาพและ
สร้างภูมิคุ้มกันเด็ก
และเยาวชน

พัฒนากลไก
สภาพแวดล้อมใน
การดำรงชีวิตของ
เด็กและเยาวชน

ระดมสรรพกำลัง
และทรัพยากร

2. การพัฒนากลไกสภาพแวดล้อมในการดำรงชีวิตของเด็กและเยาวชน

โดยการเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัว การจัดสวัสดิการสำหรับครอบครัวตามนโยบายของรัฐ ส่งเสริมบทบาทสถาบันการศึกษาในการเสริมสร้างทักษะที่จำเป็น การจัดสภาพแวดล้อมให้เอื้อต่อพัฒนาของเด็กและเยาวชน ส่งเสริมความเข้มแข็งของกลไกระดับพื้นที่ในการพัฒนาเด็กและเยาวชน พัฒนาประสิทธิภาพของกลไกทางกฎหมายด้านการปกป้องและคุ้มครองสิทธิเด็กและเยาวชน ส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาสื่อและพื้นที่สร้างสรรค์เพื่อการเรียนรู้สำหรับเด็กและเยาวชน และเสริมสร้างทัศนคติเชิงบวกของสังคมที่มีต่อเด็กและเยาวชน

3. การระดมสรรพกำลังและทรัพยากร

โดยส่งเสริมการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนต่อการพัฒนาเด็กและเยาวชน บูรณาการการทำงานด้านเด็กและเยาวชน ระหว่างหน่วยงานของรัฐ ระดมทรัพยากรมุ่งสู่การพัฒนา นโยบายและรูปแบบการลงทุนด้านการพัฒนาเด็กและเยาวชนของประเทศ

ยุทธศาสตร์การพัฒนาสถาบันครอบครัว พ.ศ. 2560-2564

ยุทธศาสตร์การพัฒนาสถาบันครอบครัว ถือได้ว่าเป็นแผนแม่บทในการจัดทำยุทธศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับเด็ก เยาวชน และครอบครัว จุดประสงค์เพื่อให้ประเทศไทยมีทิศทางการพัฒนาสถาบันครอบครัวที่สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม และมีแนวทางเป้าหมายการดำเนินงานที่ชัดเจนและต่อเนื่อง กรมกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (พม.) จึงได้จัดทำนโยบายและยุทธศาสตร์การพัฒนาสถาบันครอบครัว พ.ศ. 2560-2564 จัดทำโดยมีกระบวนการมีส่วนร่วมตั้งแต่การขับเคลื่อน ติดตาม ผลักดัน ร่วมปรับปรุงแก้ไข และร่วมพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ส่งเสริมให้ครอบครัวเข้ามามีส่วนร่วมในการทำยุทธศาสตร์ครอบครัว สร้างกระบวนการเรียนรู้ให้กับคนในครอบครัว พร้อมทั้งกับการวางยุทธศาสตร์เพื่อให้ทุกคนมีความรู้สึกเป็นเจ้าของยุทธศาสตร์อย่างแท้จริง และสอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 และเป็นทิศทางหลักในการพัฒนาสถาบันครอบครัวในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับต่อไป โดยมีจุดมุ่งเน้นดังนี้

1. มุ่งพัฒนาศักยภาพของครอบครัว

โดยมีเป้าหมายในการสร้างสัมพันธภาพที่ดี สมาชิกในครอบครัวสามารถแสดงบทบาทหน้าที่ได้อย่างเหมาะสม สมาชิกของครอบครัวมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ทั้งทางร่างกายจิตใจ สติปัญญา คุณธรรม จริยธรรม มีภูมิคุ้มกัน และสามารถปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงได้ดีขึ้น

2. สร้างหลักประกันความมั่นคงของครอบครัว

ผ่านระบบที่ส่งเสริมความมั่นคงของครอบครัว เพื่อให้สมาชิกของครอบครัวสามารถดำรงชีวิตและดำเนินชีวิตได้อย่างราบรื่น มีความสุข พึ่งพาตนเองได้ ได้รับหลักประกันด้านสิทธิ สวัสดิการ และได้รับการตอบสนองต่อความจำเป็นขั้นพื้นฐานของการดำรงชีวิต รวมถึงสามารถทำหน้าที่ของครอบครัวต่อสมาชิกครอบครัวและสังคม ทำให้ครอบครัวสามารถดำเนินชีวิต อยู่ในสังคมได้อย่างมีศักดิ์ศรี พร้อมทั้งจะพัฒนาศักยภาพการเรียนรู้และการปรับตัวให้เกิดสมดุลในการดำเนินชีวิตครอบครัวตามบริบทสังคมวัฒนธรรมที่ครอบครัวอาศัยอยู่ โดยส่งเสริมด้านการศึกษาแก่เด็กและเยาวชน ด้านอาชีพและรายได้ รวมถึงปัญหาหนี้สิน ปัญหาด้านที่อยู่อาศัย สิ่งแวดล้อม และสร้างเสริมให้ครอบครัวมีความมั่นคงด้านเศรษฐกิจตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

3. การบริหารจัดการที่เอื้อต่อความเข้มแข็งของครอบครัว

เป้าหมายเพื่อจัดการให้ระบบการบริหารจัดการด้านครอบครัวที่เป็นรูปธรรมและต่อเนื่อง ส่งเสริมให้กลไกการทำงานด้านครอบครัวสามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ผ่านกลไกหลักที่สำคัญคือ กฎหมายและระเบียบปฏิบัติ พร้อมการพัฒนาคุณภาพหน่วยงาน และผู้ปฏิบัติงานด้านครอบครัว

4. ส่งเสริมและสนับสนุนเครือข่ายทางสังคมเพื่อพัฒนาครอบครัว

เครือข่ายการทำงานด้านครอบครัวที่สำคัญประกอบด้วย เครือข่ายภาคประชาชน เครือข่ายภาคเอกชน เครือข่ายของรัฐ และเครือข่ายองค์กรพัฒนาเอกชน โดยการสร้างและผลักดันเครือข่ายทางสังคมทุกรูปแบบ ทุกระดับ ให้มีศักยภาพในการขับเคลื่อนการพัฒนาครอบครัวอย่างต่อเนื่อง สร้างการมีส่วนร่วมอย่างเป็นรูปธรรม และสนับสนุนให้เกิดระบบเครือข่ายครอบครัวในรูปแบบต่างๆ

ข้อสังเกตที่ได้จากการศึกษาแนวทางการพัฒนาเด็ก เยาวชน และครอบครัว ทั้งในระดับสากลและระดับประเทศ พบว่า แนวทางการดำเนินงานมุ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพชีวิต สิทธิ ทั้งในด้านสิทธิขั้นพื้นฐานที่พัฒนามาจากหลักสิทธิมนุษยชน สิทธิเด็ก และข้อกฎหมายระหว่างประเทศ โดยมุ่งเน้นที่ตัวเด็ก เยาวชน และครอบครัว เป็นศูนย์กลางในการพัฒนา โดยในระดับประเทศไทยได้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตเด็ก เยาวชน และครอบครัว ซึ่งเน้นไปที่การพัฒนาที่สมวัยตามช่วงอายุ และการดูแลด้านสุขภาวะ รวมถึงการเตรียมความพร้อมของเด็ก เยาวชน และครอบครัว สำหรับการเปลี่ยนแปลงในอนาคต

บทที่

4

พลังเครือข่ายเพื่อเด็ก เยาวชน
และครอบครัวไทย

หลักคิดในการเสริมสร้างและพัฒนาศักยภาพทุนมนุษย์ภายใต้แนวนโยบายและแผนยุทธศาสตร์ต่างๆ ของประเทศไทย ตั้งบนฐานคิดที่ว่า คุณภาพประชาชนจะต้องได้รับการพัฒนาอย่างเหมาะสมในแต่ละช่วงวัยและต้องส่งเสริมอย่างต่อเนื่องตลอดช่วงชีวิต ดังนั้น การพัฒนาประเทศในระยะต่อไปจึงให้ความสำคัญกับการวางรากฐานการพัฒนาคนให้มีความสมบูรณ์

หากพิจารณาถึงแผนปฏิบัติการและตัวชี้วัดความสำเร็จอย่างเป็นรูปธรรม ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 พ.ศ. 2560-2564 ได้ระบุถึงวัตถุประสงค์ที่สำคัญ 4 ประการคือ

1. เพื่อปรับเปลี่ยนให้คนไทยมีค่านิยมตามบรรทัดฐานที่ดีทางสังคม
2. เพื่อเตรียมคนไทยให้มีความพร้อมในการดำรงชีวิตสำหรับโลกศตวรรษที่ 21
3. เพื่อส่งเสริมให้คนไทยมีสุขภาพที่ดีตลอดช่วงชีวิต
4. เพื่อเสริมสร้างสถาบันทางสังคมให้มีความเข้มแข็งเอื้อต่อการพัฒนาคนและประเทศ

จุดเน้นของยุทธศาสตร์ครอบครัว

การวิเคราะห์ยุทธศาสตร์ด้านครอบครัวในระดับประเทศสามารถพิจารณาได้จากจุดเน้นของยุทธศาสตร์ของแต่ละหน่วยงาน เริ่มจากยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ที่ได้วางกรอบการพัฒนาด้านครอบครัวโดยเน้นเรื่อง “การสร้างความอยู่ดีมีสุขของครอบครัวไทย” ขณะที่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 ได้แปลงยุทธศาสตร์ชาติไปสู่แนวปฏิบัติที่สำคัญคือ “การหนุนเสริมให้สถาบันครอบครัวเข้มแข็งและมีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศ” โดยมีตัวชี้วัดด้านครอบครัวที่สำคัญคือ “ดัชนีครอบครัวอบอุ่น” ซึ่งประกอบคือ 1) บทบาทการดูแลสมาชิกของครอบครัว 2) สัมพันธภาพที่ดีในครอบครัว และ 3) การพึ่งพาตนเองของครอบครัว

หน่วยงานหลักที่มีบทบาทหน้าที่ในเรื่องครอบครัวคือ กรมกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (พม.) ซึ่งได้กำหนดนโยบายและยุทธศาสตร์การพัฒนาศาสนาครอบครัว พ.ศ. 2560-2564 เป็นทิศทางหลักในการพัฒนาศาสนาครอบครัว โดยมีตัวชี้วัดสำคัญ 2 เรื่อง คือ 1) ครอบครัวที่ผ่านเกณฑ์มาตรฐานครอบครัวเข้มแข็ง และ 2) ครีวเรือนที่เข้าถึงแหล่งเงินทุน

ครอบครัวเข้มแข็ง

หน่วยงาน: กรมกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว

1. การพัฒนาศักยภาพของครอบครัว
2. สร้างหลักประกันความมั่นคงของครอบครัว
3. การบริหารจัดการที่เอื้อต่อความเข้มแข็งของครอบครัว
4. การส่งเสริมสนับสนุนเครือข่ายทางสังคมเพื่อพัฒนาครอบครัว
5. พัฒนาระบบการสื่อสารสังคมเพื่อพัฒนาครอบครัว

หน่วยงาน: กระทรวงศึกษาธิการ

กระทรวงศึกษาธิการขับเคลื่อนผ่านนโยบายและยุทธศาสตร์การพัฒนาเด็กปฐมวัย (0-5 ปี) โดยเน้นบทบาทของครอบครัว 2 เรื่อง ได้แก่

1. ให้ครอบครัวเป็นแกนหลักในการดูแลและส่งเสริมพัฒนาการเด็ก รวมทั้งปฏิรูปวิธีการอบรมเลี้ยงดูเด็ก
2. ส่งเสริมและสนับสนุนพ่อแม่ผู้ปกครองให้มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการเกี่ยวกับการพัฒนาเด็กปฐมวัย และมีส่วนร่วมกับบุคลากรของศูนย์พัฒนาเด็กในการดูแลเด็กในชุมชน

การส่งเสริมสัมพันธภาพที่ดี ในครอบครัว

หน่วยงาน: กรมกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว

1. ส่งเสริมให้ครอบครัวมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน มีสัมพันธภาพที่ดี สร้างเสริมทักษะการเรียนรู้ชีวิตครอบครัว
2. ส่งเสริมการพัฒนาทักษะพ่อแม่ผู้ปกครองให้สามารถสื่อสารเชิงบวกกับลูก รวมถึงการพัฒนาทักษะให้พ่อแม่ผู้ปกครองสามารถพูดคุยและให้คำปรึกษาแก่บุตรหลาน
3. ส่งเสริมให้ครอบครัวมีความรู้และทักษะในการดำเนินชีวิตครอบครัว เช่น การสื่อสารในครอบครัว การป้องกันและแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในครอบครัวโดยไม่ใช้ความรุนแรง
4. เพิ่มพื้นที่สร้างสรรค์ในชุมชน โดยสนับสนุนให้ชุมชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจัดสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมและเปิดพื้นที่สาธารณะในการจัดบริการหรือกิจกรรมสร้างสัมพันธ์อันดีต่อครอบครัวและชุมชน
5. สนับสนุนและส่งเสริมกิจกรรมทางศิลปวัฒนธรรม ดนตรี กีฬา มีการถ่ายทอดและแลกเปลี่ยนประสบการณ์การเรียนรู้ร่วมกัน เพื่อส่งเสริมการใช้เวลาร่วมกันอย่างมีคุณภาพ เสริมสร้างสุนทรียภาพ และรักษาสัมพันธภาพที่ดีในครอบครัว

ส่งเสริมครอบครัวพึ่งพาตนเอง

หน่วยงาน: กรมกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว

1. การพึ่งตนเองจากอาชีพ/การมีงานทำ
2. ทักษะการบริหาร/วางแผนทางการเงิน
3. สวัสดิการครอบครัว
4. สภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการพึ่งตนเองของครอบครัว
5. การพึ่งพาตนเองของครอบครัวเปราะบาง

การสื่อสารเพื่อพัฒนาครอบครัว

หน่วยงาน: กรมกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว

1. การส่งเสริมการผลิตสื่อและช่องทางสื่อการเรียนรู้เพื่อพัฒนาครอบครัวเข้มแข็ง
2. การพัฒนากระบวนการใช้สื่อเป็นเครื่องมือในการเรียนรู้ร่วมกันของครอบครัว
3. การพัฒนากลไกและส่งเสริมการบังคับใช้กฎหมายด้านสื่อให้มีประสิทธิภาพ

จุดเน้นของยุทธศาสตร์ด้านเด็กปฐมวัย

ยุทธศาสตร์ด้านการพัฒนาเด็กปฐมวัยในระดับประเทศได้ให้ความสำคัญในเรื่องพัฒนาการสมวัย โภชนาการที่เหมาะสม การปรับปรุงระบบการศึกษาทั้งในด้านหลักสูตรการสอนและสถานพัฒนาเด็กปฐมวัย การจัดสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม สิทธิ/บริการพื้นฐาน ความรุนแรงต่อเด็ก การสื่อสารเพื่อพัฒนาเด็กปฐมวัย กฎหมาย และนโยบายที่เกี่ยวข้อง โดยมีรายละเอียดดังนี้

พัฒนาการสมวัย

หน่วยงาน: กรมกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว กระทรวงศึกษาธิการ กรมอนามัย กรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข

1. มุ่งเน้นบทบาทพ่อแม่ผู้ปกครอง โดยใช้กระบวนการให้ความรู้แก่ครอบครัว เพื่อนำความรู้นั้นไปส่งเสริมให้บุตรหลานมีพัฒนาการสมวัย
2. ให้ความสำคัญกับกลไกของสถานศึกษาและชุมชน รวมทั้งสภาพแวดล้อมที่เชื่อมโยงกับการส่งเสริมพัฒนาการของเด็กปฐมวัย
3. การพัฒนาระบบการตรวจร่างกายและประเมินพัฒนาการ รวมถึงการติดตามกระตุ้นพัฒนาการและดูแลต่อเนื่องด้วยเครื่องมือที่เป็นมาตรฐาน

โภชนาการที่เหมาะสม

หน่วยงาน: กรมกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว และกรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข

1. ส่งเสริมหญิงมีครรภ์และเด็กเล็กให้มีภาวะโภชนาการที่เหมาะสม โดยเน้นกระบวนการสร้างความรู้ความเข้าใจแก่หญิงมีครรภ์และมารดา
2. ส่งเสริมพฤติกรรมการบริโภคอาหารที่มีคุณค่าทางโภชนาการที่เหมาะสมและเป็นอาหารที่ปลอดภัย

สถานพัฒนาเด็กปฐมวัย

หน่วยงาน: กรมกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว กระทรวงศึกษาธิการ องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น กระทรวงมหาดไทย

1. พัฒนาคุณภาพของสถานพัฒนาเด็กปฐมวัยและส่งเสริมมาตรฐานศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก
2. กำหนดหลักเกณฑ์และมาตรฐานแห่งชาติ
3. สร้างโอกาสและความเสมอภาคในการเข้าถึง
4. พัฒนารูปแบบการให้บริการที่เหมาะสม หลากหลาย และทั่วถึง สำหรับเด็กปกติ เด็กที่มีความต้องการพิเศษ และเด็กที่มีความสามารถพิเศษ
5. ยกกระดับบุคลากรให้มีความรู้และทักษะการดูแลเด็กที่ถูกต้อง

การสร้างสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม

หน่วยงาน: กระทรวงศึกษาธิการ องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น กระทรวงมหาดไทย

1. มีมาตรการที่เอื้อให้ครอบครัวสามารถดูแลเด็กได้เต็มศักยภาพ
2. การสร้างพื้นที่สร้างสรรค์ในชุมชน ทั้งในด้านวิทยาศาสตร์ ศิลปะ วัฒนธรรม ดนตรี กีฬา
3. การสร้างสภาพแวดล้อมให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต
4. การจัดระบบสาธารณสุขในชุมชนเพื่ออำนวยความสะดวกให้ครอบครัวและเด็กสามารถออกมาทำกิจกรรมร่วมกันกับชุมชน

ความรุนแรงต่อเด็ก

หน่วยงาน: กรมกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงมหาดไทย กระทรวงสาธารณสุข องค์การสื่อ และกลุ่มเครือข่ายต่างๆ ในชุมชน

1. มีมาตรการด้านการป้องกันการกระทำความรุนแรงในเด็กและเยาวชน
2. กระบวนการคุ้มครอง ช่วยเหลือ เยียวยา และฟื้นฟูเด็กและเยาวชนที่ประสบปัญหาความรุนแรง หรือเป็นผู้กระทำความรุนแรง เพื่อให้กลับคืนสู่สังคมอย่างมีคุณภาพ
3. กระบวนการทางกฎหมาย เพื่อตราหรือปรับปรุงกฎหมาย กฎ ระเบียบ และข้อบังคับ ให้มีความเหมาะสมสอดคล้องกับอนุสัญญาที่เกี่ยวข้อง
4. กลไกระดับชาติ ระดับพื้นที่ และการบริหารจัดการ มีการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับความรุนแรงต่อเด็กและเยาวชนเพื่อนำมาสร้างระบบฐานข้อมูล และสร้างกลไกการทำงานทุกระดับทั้งภาครัฐและภาคเอกชน
5. ประสานและส่งเสริมการมีส่วนร่วมระหว่างหน่วยงานและบุคลากรที่เกี่ยวข้อง อาทิ ภาครัฐ องค์กรพัฒนาเอกชน ภาคประชาสังคม องค์กรธุรกิจ องค์กรสื่อสารมวลชน กลุ่มเด็กและเยาวชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นต้น
6. พัฒนางองค์ความรู้และการวิจัย มีการจัดสรรทรัพยากรเพื่อการศึกษาวิจัยและพัฒนางองค์ความรู้ นโยบาย และยุทธศาสตร์ให้ทันต่อเหตุการณ์
7. สร้างความร่วมมือกับต่างประเทศ ทั้งในระดับทวิภาคี ระดับพหุภาคี และระดับภูมิภาค ในการคุ้มครองเด็กและเยาวชน

แผนงานสุขภาวะเด็ก เยาวชน และครอบครัว

พื้นฐานที่สำคัญในการกำหนดการดำเนินงานของแผนงานสุขภาวะเด็ก เยาวชน และครอบครัว คือ ยุทธศาสตร์ของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ซึ่งพัฒนาจากเป้าหมายหลักของประเทศ ภายใต้วิสัยทัศน์ที่ว่า “ทุกคนบนแผ่นดินไทย มีขีดความสามารถ สังคม และสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อสุขภาวะ” และพันธกิจคือ “จุดประกาย กระตุ้น สาน และเสริมพลัง บุคคล และองค์กร ทุกภาคส่วนให้มีขีดความสามารถและสร้างสรรค์ระบบสังคมที่เอื้อต่อการมีสุขภาวะ”

จากการกำหนดเป้าหมายดังกล่าวนำไปสู่การกำหนดยุทธศาสตร์และการดำเนินงานด้านเด็ก เยาวชน และครอบครัว ตามแนวทางการพัฒนาประเทศ โดยการทำงานที่ผ่านมาในปี 2558-2560 ได้กำหนดยุทธศาสตร์ในการดำเนินงาน ดังนี้

ยุทธศาสตร์ 1

เสริมสร้างพลังภาคียุทธศาสตร์ และเครือข่ายดำเนินงานเกี่ยวข้องกับ สุขภาวะเด็ก เยาวชน และครอบครัว ทั้งในระดับชาติ ระดับจังหวัด ระดับพื้นที่ และระดับองค์กร โดยใช้ฐาน ข้อมูล องค์ความรู้ในการขับเคลื่อน นโยบายการทำงานด้านเด็ก เยาวชน และครอบครัว และสนับสนุนการ ปฏิบัติการที่สอดคล้องและเหมาะสม กับบริบทของพื้นที่ (area based)

ยุทธศาสตร์ 2

สร้างและพัฒนาศักยภาพแกนนำ และต้นแบบที่เป็นบุคคล กลุ่มบุคคล องค์กร และพื้นที่ ในการสร้างเสริม สุขภาวะเด็ก เยาวชน และครอบครัว ให้เป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง (change agent) นำไปสู่การสร้างภูมิคุ้มกันให้ เด็ก เยาวชน และครอบครัว

ยุทธศาสตร์ 3

ผลักดันการขับเคลื่อนนโยบาย สาธารณะ ด้านเด็ก เยาวชน และ ครอบครัว โดยการสนับสนุนการ พัฒนากฎหมาย/มาตรการทางสังคม ที่ส่งเสริมระบบดูแล ปกป้อง คัดกรอง และฟื้นฟูเด็ก เยาวชน และครอบครัว ให้สอดคล้องกับทิศทางการพัฒนาคน ตลอดช่วงชีวิต

ผลการดำเนินงานกลุ่มครอบครัว

1. เกิดองค์ความรู้และข้อค้นพบเกี่ยวกับดัชนีและตัวชี้วัดที่สะท้อนคุณลักษณะหรือองค์ประกอบของ ‘ครอบครัวอบอุ่น’ ทั้งของประเทศไทยและต่างประเทศ และพัฒนากรอบตัวชี้วัด ‘ครอบครัวอบอุ่น’ ที่เหมาะสมกับบริบทสังคมไทย
2. เกิดรูปแบบกลไกการทำงานของคณะอนุกรรมการส่งเสริมและพัฒนาครอบครัวจังหวัด ซึ่งแต่งตั้งโดยคณะกรรมการนโยบายและยุทธศาสตร์ครอบครัวแห่งชาติ เพื่อให้เห็นการเชื่อมงานครอบครัวจากระดับจังหวัดถึงระดับตำบล
3. การพัฒนาศักยภาพการทำงานคนทำงานด้านครอบครัว เป็นนักพัฒนาครอบครัวในพื้นที่ โดยใช้หลักสูตรนักพัฒนาครอบครัวที่พัฒนาจากงานโครงการครอบครัวเข้มแข็งของ สสส. และเครื่องมือการพัฒนาครอบครัวเข้มแข็งของกรมกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว
4. เกิดนวัตกรรมรูปแบบการพัฒนาครอบครัวลักษณะเฉพาะ (ครอบครัวเลี้ยงเดี่ยว ครอบครัวแม่เลี้ยงเดี่ยว และครอบครัวเด็กพิการ) ให้มีความเข้มแข็ง สามารถจัดบริการจัดสวัสดิการเพื่อดูแลช่วยเหลือกันซึ่งกันและกัน และเข้าถึงกองทุนที่มีอยู่ในชุมชนและสังคม
5. ขยายฐานผู้ได้รับประโยชน์โดยร่วมกับแผนสุขภาพชุมชน สนับสนุนพื้นที่ปฏิบัติการระดับตำบล จำนวน 200 แห่ง ในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัว ผ่านการทำงานเพื่อพัฒนาสุขภาพเด็กปฐมวัย และโรงเรียนสุขภาพจำนวน 100 โรงเรียน

ผลการดำเนินงานกลุ่มปฐมวัย

1. เกิดคู่มือเฝ้าระวังและส่งเสริมพัฒนาการเด็กปฐมวัย (Developmental Surveillance and Promotion Manual: DSPM) ที่สามารถนำไปใช้สำหรับการจัดบริการแก่หน่วยงานที่ดูแลรับผิดชอบเด็กปฐมวัย
2. เกิดการดำเนินงานสนับสนุนโครงการเงินอุดหนุนเพื่อการเลี้ยงดูเด็กแรกเกิด เพื่อให้มีมติสนับสนุนโครงการอย่างต่อเนื่องในปีงบประมาณ 2560 โดยเพิ่มเงินอุดหนุนจาก 400 บาท ต่อเด็กแรกเกิด 1 คน ต่อเดือน เป็น 600 บาท และขยายระยะเวลาการช่วยเหลือเด็กแรกเกิดจาก 1 ปี เป็น 3 ปี
3. เกิดจังหวัดต้นแบบการบูรณาการระบบและกลไกจังหวัดเพื่อเด็กปฐมวัย
4. เกิดศูนย์พัฒนาเด็กเล็กที่เป็นศูนย์เรียนรู้ด้านการพัฒนาเด็กปฐมวัย 55 ศูนย์ ใน 15 จังหวัด และขยายผลไปยังศูนย์พัฒนาเด็กเล็กที่เป็นเครือข่ายของศูนย์เรียนรู้กระบวนการ BMK และ site visit จำนวน 350 ศูนย์ และมีสถานพัฒนาเด็กปฐมวัยอื่นๆ ร่วมเรียนรู้และเป็นเครือข่ายเพิ่มเติมกว่า 700 แห่ง
5. เด็กปฐมวัยที่อยู่ในศูนย์เรียนรู้ 15 ศูนย์ จำนวนไม่น้อยกว่า 1,500 คน ได้รับการดูแลอย่างเหมาะสมและเชื่อมโยงกันระหว่างครอบครัว ชุมชน ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก และโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพระดับตำบล/โรงพยาบาลชุมชน ส่งผลให้เด็กปฐมวัยมีพัฒนาการที่เหมาะสมตามวัย ร้อยละ 99.72 มีน้ำหนักและส่วนสูงเป็นไปตามเกณฑ์มาตรฐาน ร้อยละ 83.12 และมีความฉลาดทางอารมณ์อยู่ในเกณฑ์ปกติที่ร้อยละ 98.00

บทสรุปทิศทางและเป้าหมาย

แผนสุขภาพเด็ก เยาวชน และครอบครัว มุ่งเน้นการดำเนินงานที่ผลักดันให้ภาคี ยุทธศาสตร์และภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพเด็ก เยาวชน และครอบครัว ให้สามารถ นำแผนการดำเนินงานที่มีอยู่ภายใต้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 มาใช้ ปฏิบัติงานได้ผลจริง และส่งเสริมให้เกิดการวิจัยและพัฒนาองค์ความรู้ใหม่ รวมถึงนวัตกรรม ในการพัฒนาสุขภาพเด็ก เยาวชน และครอบครัว ก้าวทันกับแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงของสังคม เศรษฐกิจ และเทคโนโลยีสารสนเทศ พร้อมทั้งสนับสนุนให้นำผลการศึกษาและผลการดำเนินงาน ที่ผ่านมาไปใช้ประโยชน์ได้อย่างเป็นรูปธรรม มีการสื่อสารสาธารณะสร้างความตระหนักและ ทัศนคติที่ถูกต้องของสังคมต่อการพัฒนาเด็ก เยาวชน และครอบครัว เพื่อให้เด็กปฐมวัยเติบโต อย่างมีคุณภาพ มีพัฒนาการสมวัยครบทุกด้าน พร้อมทั้งจะพัฒนาได้เต็มศักยภาพเมื่อเติบโตขึ้น

ในปี 2561-2563 แผนสุขภาพเด็ก เยาวชน และครอบครัว จะมุ่งเน้นผลลัพธ์ เชิงสุขภาพที่สำคัญของเด็ก เยาวชน และครอบครัวที่สอดคล้องกับเป้าหมายชาติ ทิศทาง เป้าหมาย และยุทธศาสตร์ระยะ 10 ปีของ สสส. เน้นยุทธศาสตร์การดำเนินงานเชิงรุก ตรงจุดคนจัด ร่วมกับยุทธศาสตร์ ‘ไตรภาคี’ เพื่อแก้ไขปัญหาสำคัญของกลุ่ม เป้าหมายในพื้นที่เป้าหมายหรือพื้นที่เฉพาะ

